

ΕΘΝΙΚΟ ΚΑΙ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ
Φιλοσοφική Σχολή – Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας
ΙΑ 02 «Εισαγωγή στην Αιγαιακή Προϊστορία»

Η αρχή της Ύστερης Χαλκοκρατίας

Εποπτικό υλικό για την υποβοήθηση της μελέτης

Βασίλης Πετράκης

Τα κυριότερα ζητήματα που θα θιγούν σε αυτή την παρουσίαση

- Η έκταση και ένταση του εκμινωισμού στα νησιά του Αιγαίου και στην ηπειρωτική Ελλάδα
- Η γένεση του Μυκηναϊκού πολιτισμού ως ένα διακριτό φαινόμενο στην εξέλιξη των Αιγαιακών πολιτισμών της Χαλκοκρατίας
- Τα βασικά χαρακτηριστικά του Πρώιμου Μυκηναϊκού πολιτισμού
- Εξοικείωση με μια εκλογή σημαντικών θέσεων, συνόλων ή ευρημάτων

Στερεότυπα για τους ‘Μινωίτες’

Ήταν φιλειρηνικοί και εκλεπτυσμένοι

- ωστόσο, η ‘ηρωική’ εικονογραφία και ο οπλισμός στους Λακκοειδείς Τάφους των Μυκηνών –μεταξύ άλλων- είναι Μινωικής τεχνοτροπίας
- τα πρώτα μακρά ξίφη (τύπου A) είναι Μινωικά (MM ΙΙΒ Μάλια),
- η ‘ειρηνική’ εικονογραφία μπορεί να καθρεφτίζει μια εξιδανίκευση

Υπήρχαν στοιχεία μητριαρχίας στην κοινωνική τους οργάνωση
Ωστόσο, η κυριαρχία των θηλυκών μορφών στη (θρησκευτική) εικονογραφία δεν χρειάζεται να αντιστοιχεί στην πραγματική θέση των γυναικών στη σύγχρονη κοινωνία (πρβλ. τη μορφή της Παρθένου Μαρίας κατά το Μεσαίωνα ή την Αθηνά στην κλασική Αθήνα)

Υπήρχε μια Μινωική θαλασσοκρατία, όπως διατηρήθηκε στη μεταγενέστερη ‘ιστορική’ παράδοση

Μπορούσε όμως μια πολιτική οντότητα της 2^{ης} χιλιετίας π.Χ. πραγματικά να ελέγχει τις θάλασσες;

Στερεότυπα για τους ‘Μυκηναίους’

Ήταν φιλοπόλεμοι και επιθετικοί

- Αλλά τον οπλισμό τους τον πήραν από τη Μινωική Κρήτη...
- Το ‘ηρωικό ήθος’ που διαφαίνεται στην εικονογραφία μπορεί να είναι μια ιδεατή εικόνα

Αγαπούσαν την τάξη και την οργάνωση περισσότερο από τους ‘ελεύθερους’ Κρήτες

- Τα ‘τεκτονικά’ στοιχεία που στηρίζουν συνήθως την άποψη αυτή ανήκουν και αυτά στην Κρητική ‘παράδοση’

Δεν ήταν δημιουργικοί, αλλά απλοί μιμητές

- Η επίδραση της Μινωικής τέχνης στη Μυκηναϊκή είναι πράγματι θεμελιώδης
- Ωστόσο, αν και οι ‘Μυκηναϊκές’ προτιμήσεις τεχνοτροπικά παρέμειναν σχετικά στάσιμες, ο ανακτορικός πολιτισμός του 14^{ου} και 13^{ου} αιώνα π.Χ. είναι πραγματικό *αμάλγμα*

Η μάχη της ‘ετικέτας’: ‘Μινωίτες’, ‘Μυκηναίοι’, ‘Κυκλαδίτες’, ‘Θηραίοι’ ή ... ‘Αιγαίοι’;

Σκηνές από τη
Μικρογραφική
Ζωφόρο της
Δυτικής Οικίας
του Ακρωτηρίου
(Θήρας)

‘Εκμινωισμός’: ένα σύνθετο φαινόμενο της όψιμης ΜΕΧ/ αρχόμενης ΥΕΧ

‘Εκμινωισμός’: ένα σύνθετο φαινόμενο της όψιμης ΜΕΧ/ αρχόμενης ΥΕΧ

Τα γενικά ερωτήματα

Ποιοι παράγοντες επηρεάζουν την πολιτισμική ενσωμάτωση μιας ομάδας από μία άλλη;

Υπάρχουν ενδείξεις της αντίρροπης δυναμικής αφενός κάποιας κοινωνικής ή/και πολιτικής επικυριαρχίας και αφετέρου ‘αντίστασης’ στα ίχνη του υλικού πολιτισμού;

‘Εκμινωισμός’: ένα σύνθετο φαινόμενο της όψιμης ΜΕΧ/ αρχόμενης ΥΕΧ

Η πολυπαραγοντική σύσταση ενός τοπικά διαφοροποιημένου φαινομένου

Μετοίκηση Κρητών εκτός της μεγαλονήσου (πρέπει να την υποθέσουμε, αλλά η κλίμακά της μένει άγνωστη)

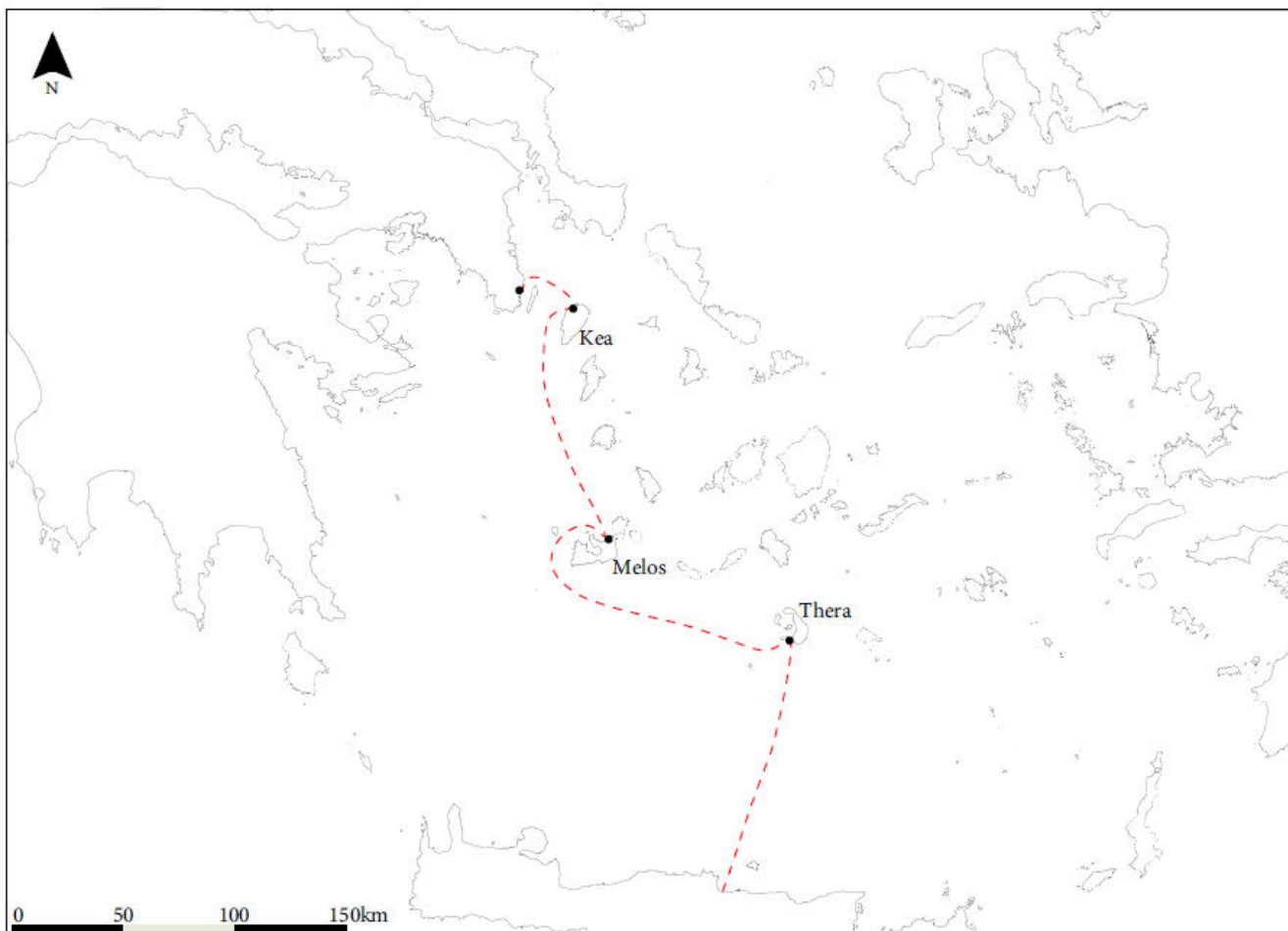
Υιοθέτηση Κρητικών ‘τρόπων’ διοίκησης σε νησιωτικές οικονομίες που ήταν ενδεχομένως ήδη σε ένα βαθμό συγκεντρωτικές (>> ανάπτυξη Φυλακωπής)

Ένταξη της Κρητικής επιρροής στο πλέγμα ανταγωνισμών των νησιωτικών κοινοτήτων

Αποφυγή γενικεύσεων: υπάρχουν πολλές τοπικές πορείες, ακόμη και εντός των μεγάλων πολιτισμικών ενοτήτων (λ.χ. Κυκλάδων ή ηπειρωτικής Ελλάδας)

‘Εκμινωισμός’: ένα σύνθετο φαινόμενο της όψιμης ΜΕΧ/ αρχόμενης ΥΕΧ

Οι καλύτερα γνωστές *νησιωτικές* θέσεις με στοιχεία ‘εκμινωισμού’ κατά τη Νεοανακτορική (ή Δεύτερη Ανακτορική) περίοδο

Κέα: Αγία Ειρήνη

Μήλος: Φυλακωπή

Θήρα: Ακρωτήρι

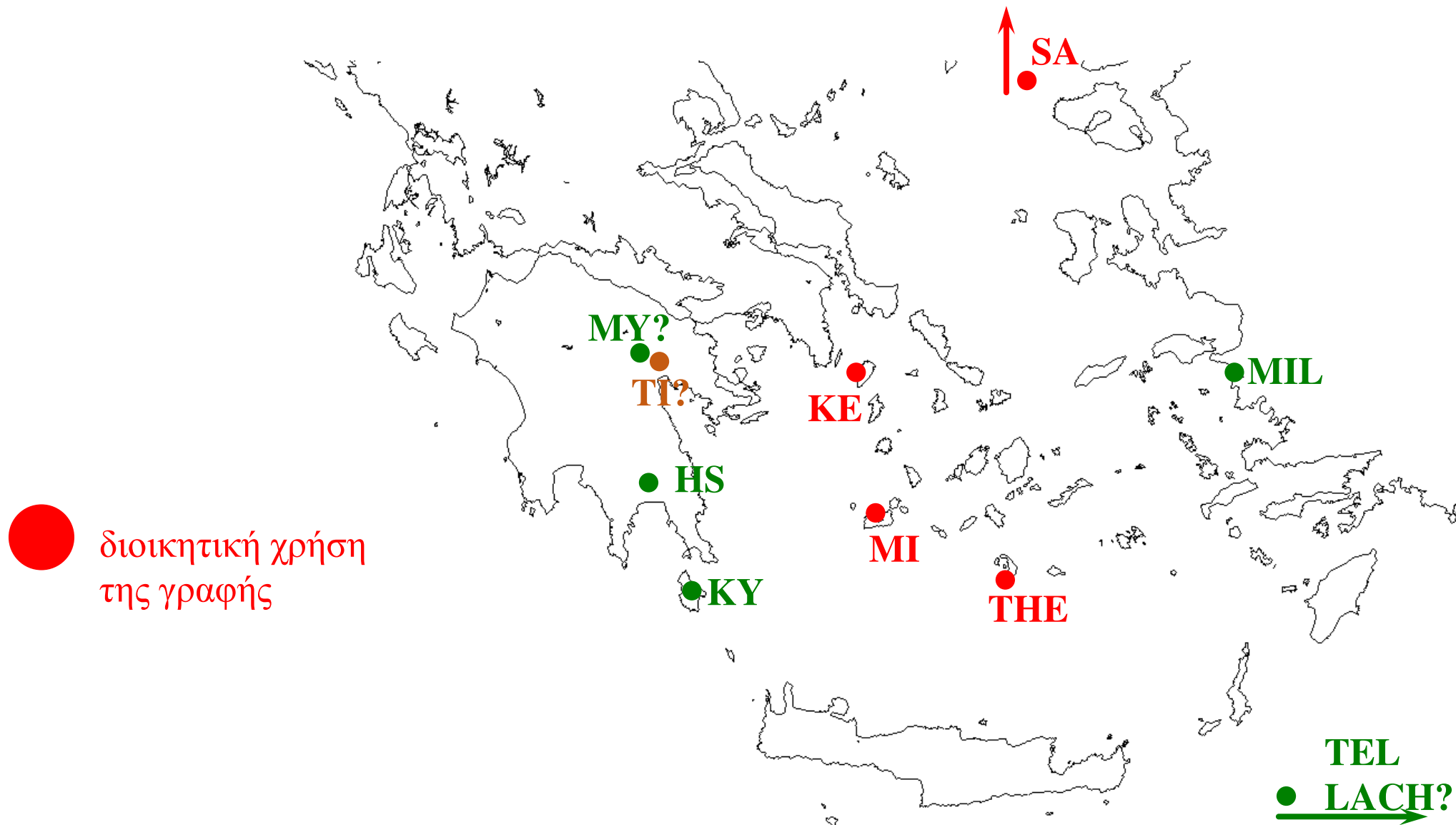
Ρόδος: Τριάντα (Ιαλυσός)

ΒΑ Αιγαίο: Κουκουνήσι Λήμνου

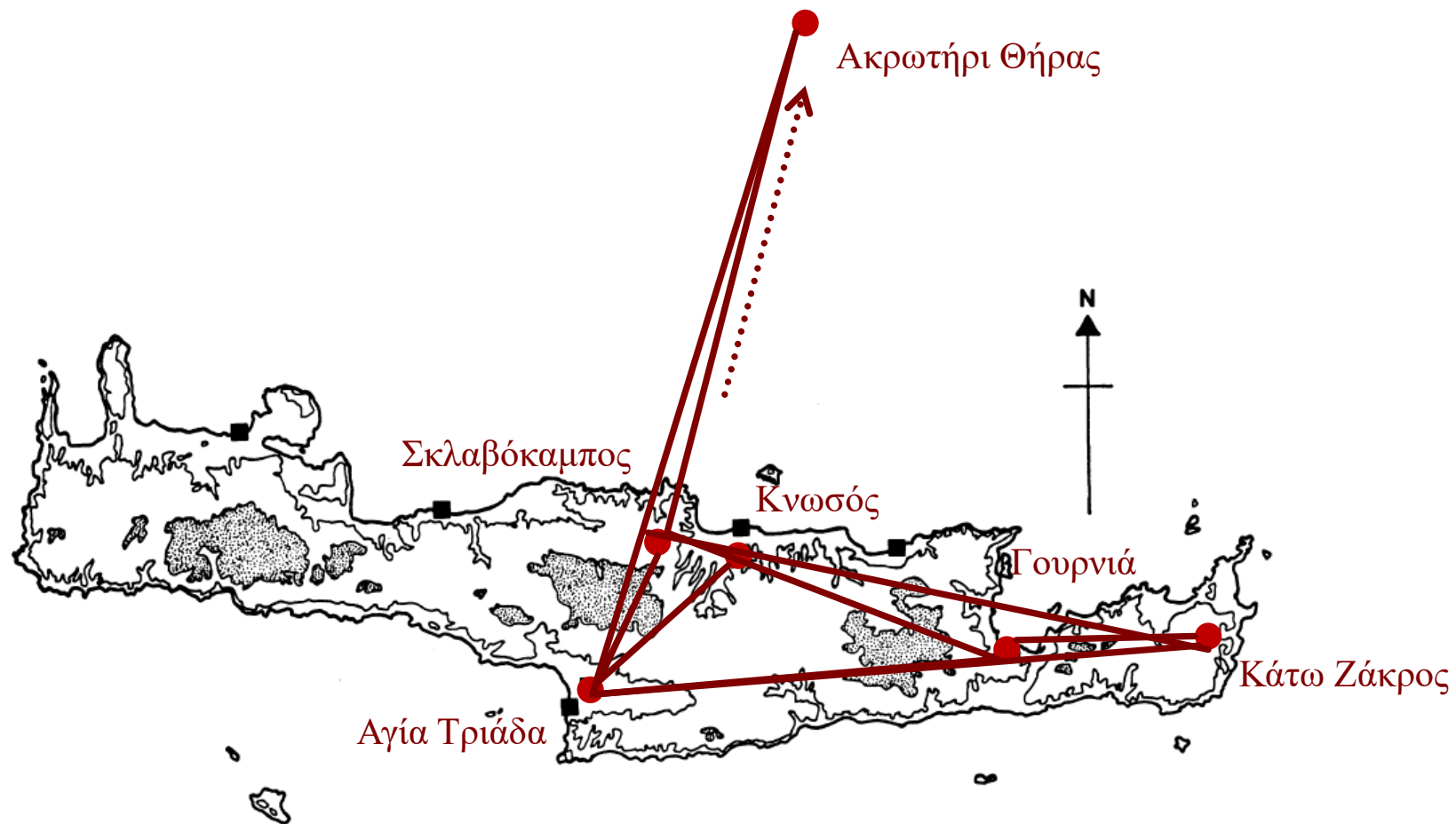
Δυτική Ανατολία: Μίλητος, Ιασός [Καρία]

Η ‘Δυτική Διαδρομή’ (“Western String”) του J. Davis [1979]

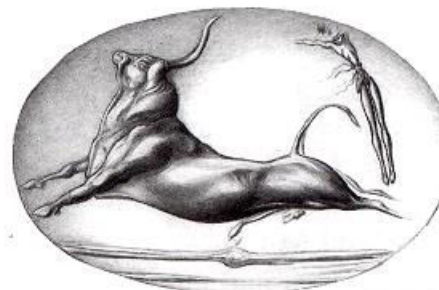
Η κατανομή της Γραμμικής γραφής Α εκτός Κρήτης

Δίκτυο συσχετισμών όπως προκύπτει από πανομοιότυπα σφραγίσματα δακτυλιδιών σε ΥΜ Ι (ή σύγχρονα) σύνολα

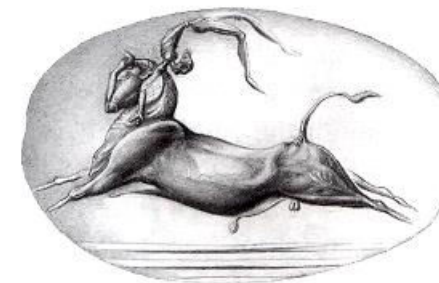

Μερικές παραστάσεις
σφραγιστικών
δακτυλιδιών που έχουν
εντοπιστεί σε παραπάνω
από μία θέσεις στην
Κρήτη και τη Θήρα

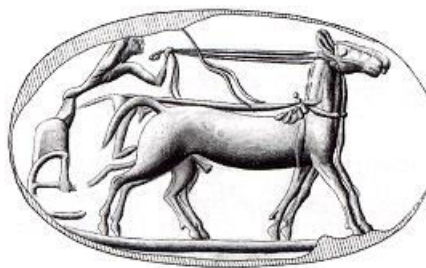
368

Ayia Triada (*CMS* II.6 no. 43)
3 flat-based: 1 impression (HMs 497-499)
Gournia (*CMS* II.6 no. 161)
1 nodulus (HMs 101)
Sklavokambos (*CMS* II.6 no. 259)
2 flat-based: 1 impression (HMs 628-629)
Zakros Palace (*CMS* II.7 no. 39)
1 *nodulus* (HMs 1051)

369

Ayia Triada (*CMS* II.6 no. 44)
1 flat-based: 1 impression (RMP 71974)
Gournia (*CMS* II.6 no. 162)
1 flat-based: 1 impression (HMs 102)
Sklavokambos (*CMS* II.6 no. 255)
1 flat-based: 1 impression (HMs 612)

370

Akrotiri (*CMS* V Suppl. 3 no. 391)
3 flat-based: 1 impression
Ayia Triada (*CMS* II.6 no. 19)
1 flat-based: 1 impression (HMs 591)
1 flat-based: 2 impressions (HMs 516)
(combined with II.6 no. 41)
Sklavokambos (*CMS* II.6 no. 260)
4 flat-based: 1 impression (HMs 632-635)

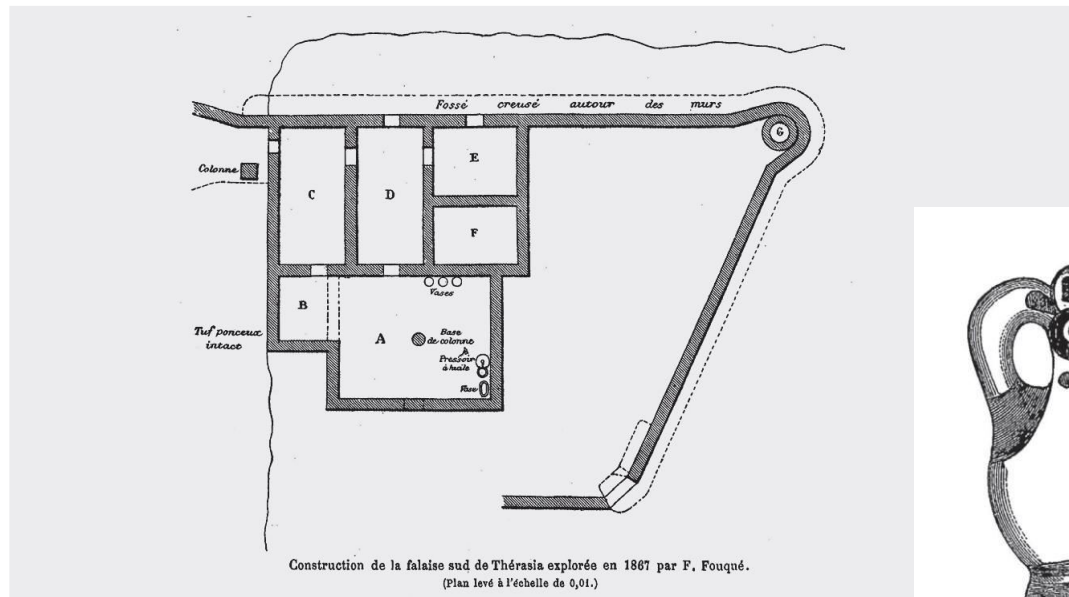
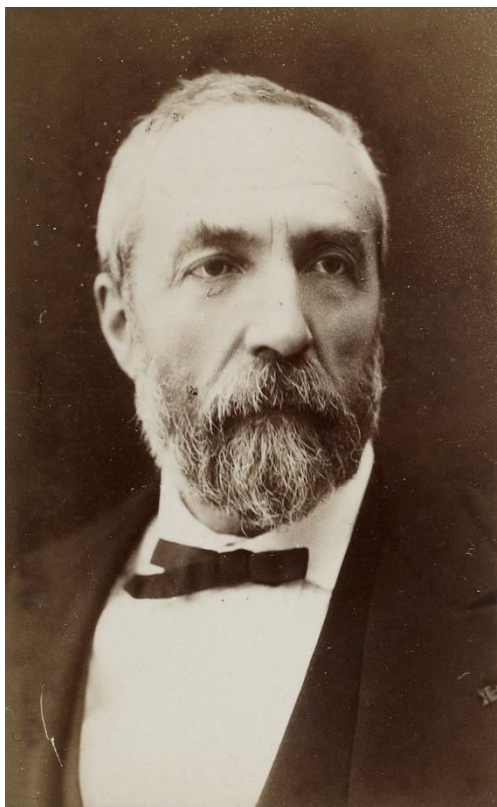

371

Ayia Triada (*CMS* II.6 no. 15)
3 flat-based: 1 impression (HMs 526/1-3)
2 flat-based: 2 impressions (HMs 595-596;
combined with II.6 no. 4, here 245)
Knossos (*CMS* II.8 no. 279)
2 single-hole hanging (HMs 369, 1275)

Ανασκαφές στη Θηρασία (1866-1868)

Η πρώτη εφαρμογή του 'Συστήματος των Τριών Εποχών' στο Αιγαίο

Ferdinand-André FOUQUÉ (1828-1904)
Γεωλόγος
Πρωτοπόρος στη μελέτη του ηφαιστείου
της Θήρας

François LENORMANT (1837-1883)
Ιστορικός και αρχαιολόγος
Πρωτοπόρος Ασσυριολόγος

Διαφορετικές πορείες ‘Εκμινωισμού’ *Ακρωτήρι Θήρας*

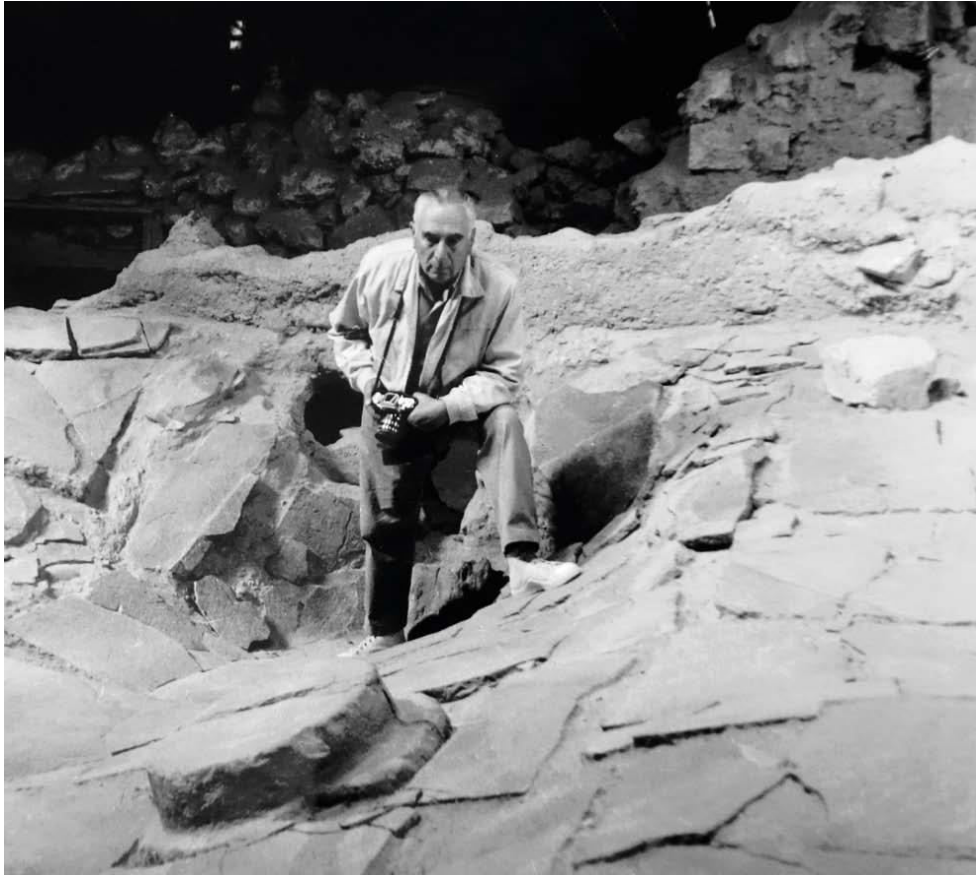

Από τις όχθες ενός χειμάρρου...

... σε μία από τις πλέον διάσημες ανασκαφές του κόσμου

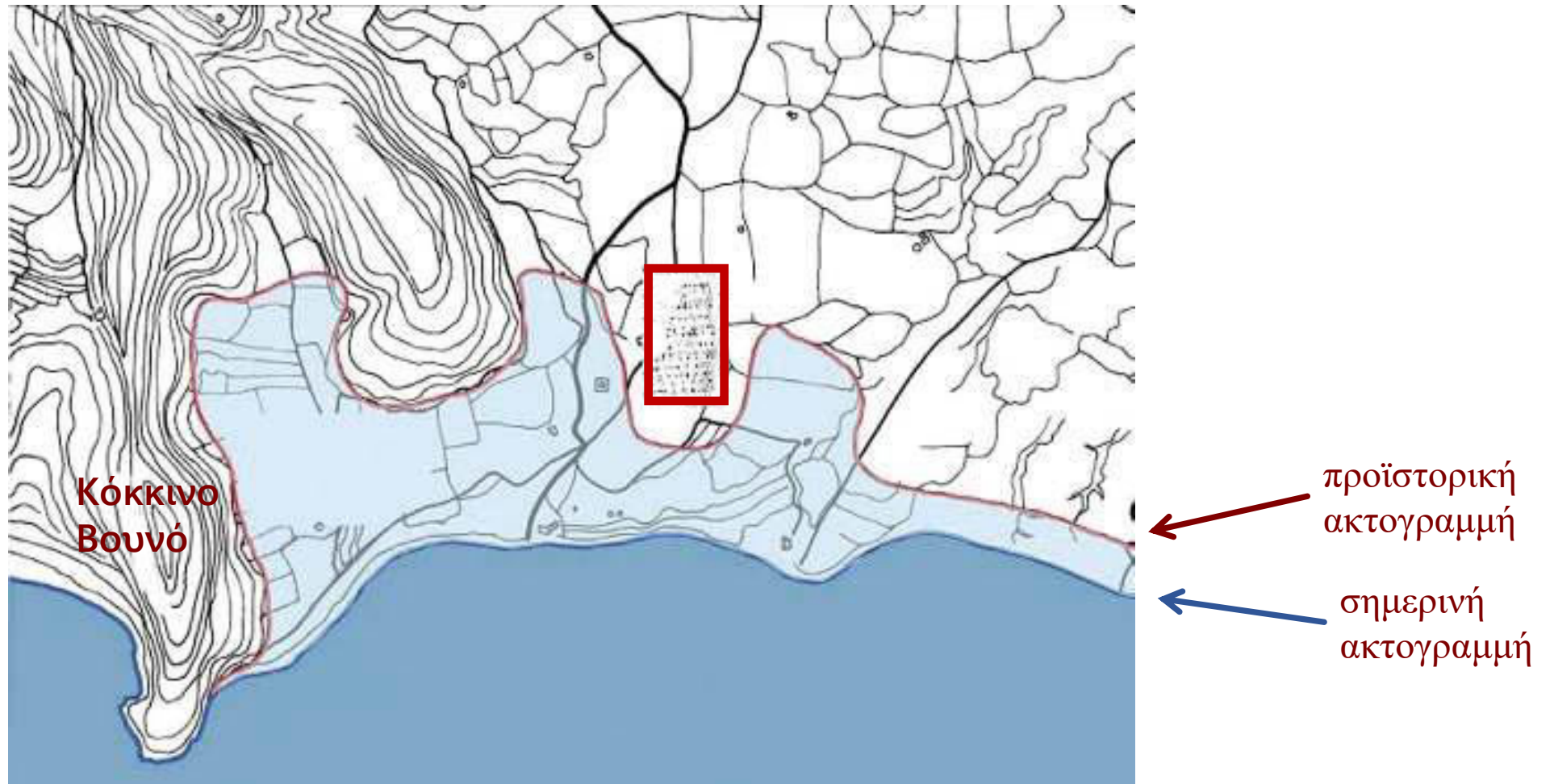
Διαφορετικές πορείες ‘Εκμινωισμού’
Ακρωτήρι Θήρας

Σπυρίδων ΜΑΡΙΝΑΤΟΣ (1901-1974)
Η ανασκαφή της Θήρας υπήρξε το όνειρό δεκαετιών

Διαφορετικές πορείες 'Εκμινωισμού' Ακρωτήρι Θήρας

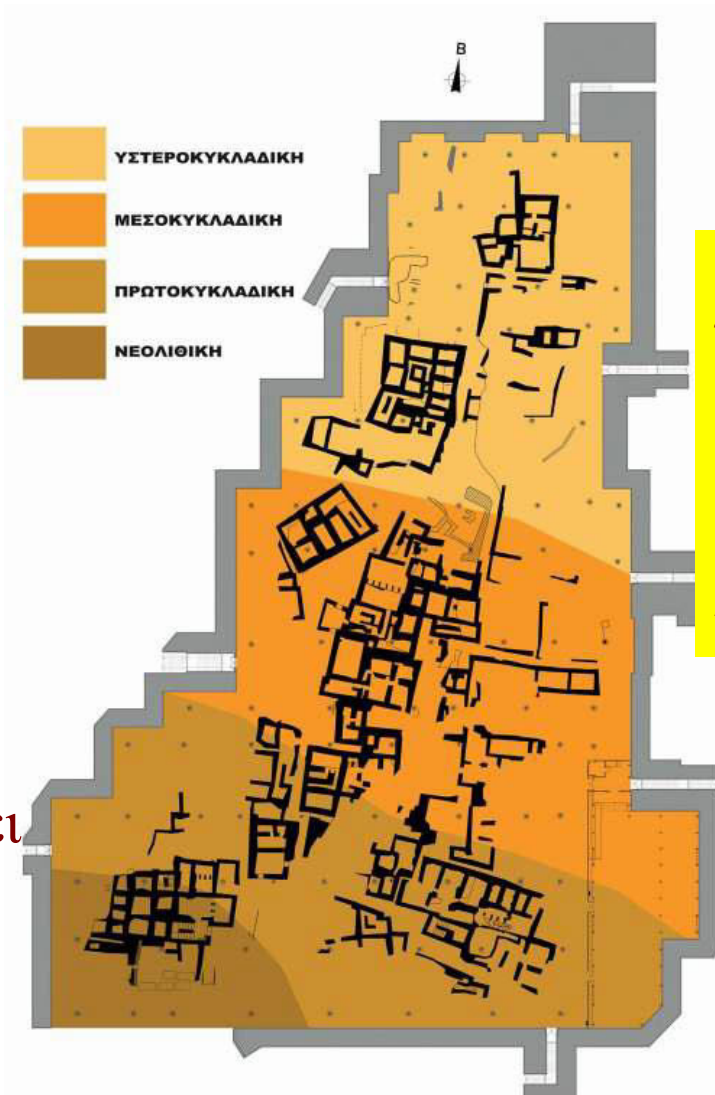
Εκπληκτική κατάσταση διατήρησης που διασφαλίστηκε από τη σφράγιση και τη σταδιακή κάλυψη της θέσης με χιλιάδες τόνους ηφαιστειακής τέφρας

Διαφορετικές πορείες ‘Εκμινωισμού’ Ακρωτήρι Θήρας

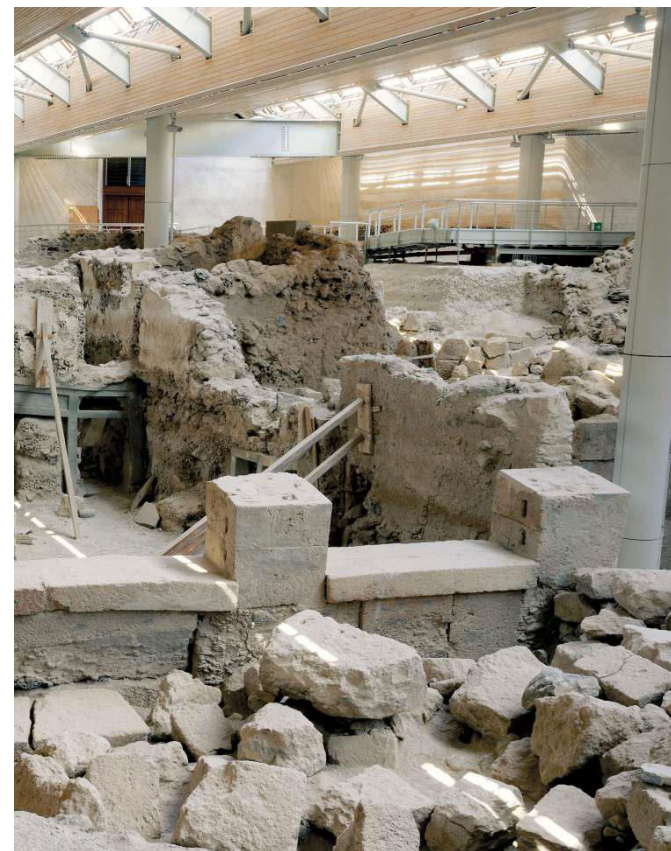
Ένας οικισμός αναπτύσσεται
στο χώρο και το χρόνο

- Το Ακρωτήρι κατοικείται από τα Νεολιθικά χρόνια
- Η οριζόντια επέκτασή του είναι εντυπωσιακή κατά τη Χαλκοκρατία
- Η εικόνα του οικισμού, ακόμη και στην όψιμη Μέση Χαλκοκρατία δεν προετοιμάζει για τον εκρηκτικό ‘εκμινωισμό’ του στην Υστεροκυκλαδική I περίοδο

Ο ανασκαφέας (Χ. Ντούμας) υπολογίζει ότι ο ανεσκαμμένος επισκέψιμος αρχαιολογικός χώρος μπορεί να αντιπροσωπεύει μόλις το 3% του μεγέθους του οικισμού

Διαφορετικές πορείες ‘Εκμινωισμού’ *Ακρωτήρι Θήρας*

Εκπληκτική κατάσταση διατήρησης που διασφαλίστηκε από τη σφράγιση και τη σταδιακή κάλυψη της θέσης με χιλιάδες τόνους ηφαιστειακής τέφρας

Διαφορετικές πορείες ‘Εκμινωισμού’
Ακρωτήρι Θήρας

Διαφορετικές πορείες ‘Εκμινωισμού’ *Ακρωτήρι Θήρας*

θραύση από την πίεση
του βάρους της τέφρας

Διαφορετικές πορείες ‘Εκμινωισμού’ *Ακρωτήρι Θήρας*

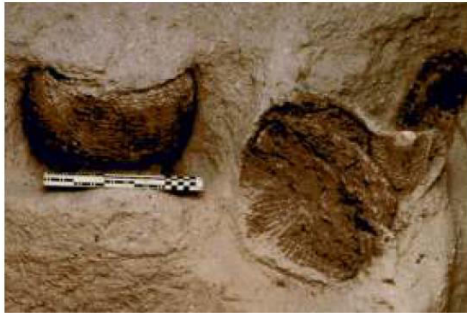

‘Δυτική Οικία’: όψη του εσωτερικού
Διακρίνεται η ‘πατούρα’ του ορόφου

Η λεγόμενη ‘Πλατεία Τριγώνου’
Διακρίνεται η νότια όψη της ‘Δυτικής Οικίας’

Διαφορετικές πορείες ‘Εκμινωισμού’ Ακρωτήρι Θήρας

α. σκεύη από φθαρτή ύλη

β. πλεκτά καλάθια

γ. ξύλινο βαρέλι

δ. δερμάτινος σάκος

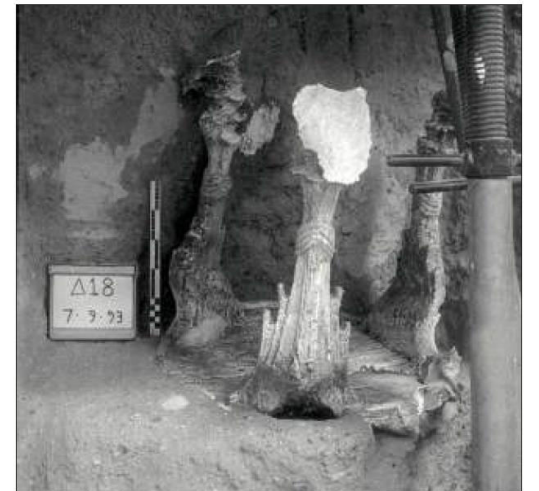
ε. πλεκτό καλάθι

Οργανικά υλικά ή
το αποτύπωμά τους
Υλικά που χάνονται
ανεπιστρεπτί αλλού
διατηρούνται στο
Ακρωτήρι

τραπέζι
(γύψινο εκμαγείο)

κάθισμα με ερεισίνωτο
[‘πλάτη’] (γύψινο εκμαγείο)

Διαφορετικές πορείες 'Εκμινωισμού'
Ακρωτήρι Θήρας

Κρεβάτια εντός και περίξ
του Συγκροτήματος Δ

Διαφορετικές πορείες ‘Εκμινωισμού’ *Ακρωτήρι Θήρας*

Εικόνες εγκατάλειψης
(προφανώς εν όψει
καταστροφών)

Διαφορετικές πορείες ‘Εκμινωισμού’
Ακρωτήρι Θήρας

... και ένα χρυσό
ειδώλιο που έμεινε
(εσκεμμένα;)
πίσω

Διαφορετικές πορείες 'Εκμινωισμού'
Ακρωτήρι Θήρας

αμφορέας
με ελλειψοειδές
στόμιο

Πιθαμφορέας
με πώμα

Κωνικός πίθος
με φυτική διακόσμηση καλαμοειδών

Διαφορετικές πορείες 'Εκμινωισμού'
Ακρωτήρι Θήρας

Εισηγμένος τρίωτοι και τετράωτοι πιθαμοφορείς
Υστερομινωική ΙΑ

Διαφορετικές πορείες 'Εκμινωισμού'
Ακρωτήρι Θήρας

Μαγειρεύοντας 'Μινωικά'...

Τριποδικές
χύτρες

Τριποδικές
χύτρες

Διαφορετικές πορείες ‘Εκμινωισμού’
Ακρωτήρι Θήρας

Μινωικό αρχιτεκτονικό
‘λεξιλόγιο’ στη Θήρα
Το πολύθυρο

(εδώ: παράδειγμα από την Ξεστή 3)

Διαφορετικές πορείες ‘Εκμινωισμού’ Ακρωτήρι Θήρας

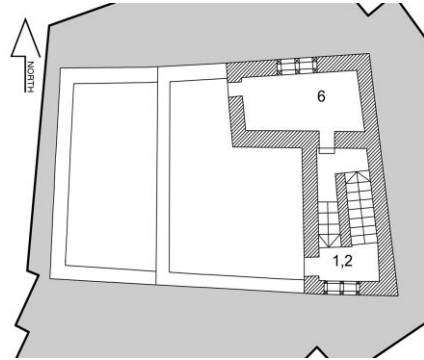

Μινωικό αρχιτεκτονικό ‘λεξιλόγιο’ στη Θήρα ξεστή τοιχοδομία

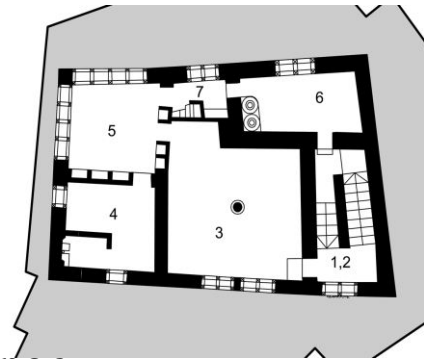
- κόψιμο λίθων με πριόνια
- διακοσμητική χρήση ως επένδυση όψεων
- προτιμάται ο πωρόλιθος

(εδώ: παράδειγμα από την Ξεστή 3)

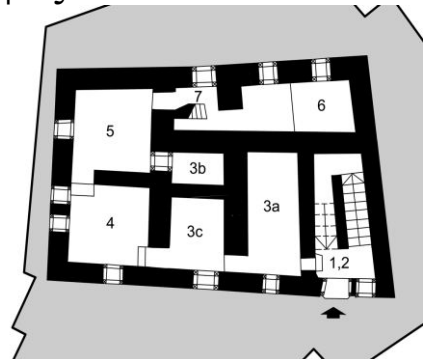
Διαφορετικές πορείες 'Εκμινωισμού' Ακρωτήρι Θήρας

Δεύτερος όροφος

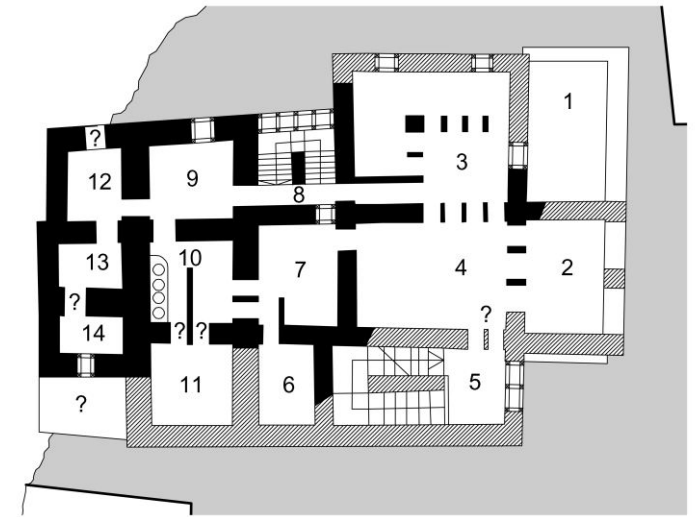

Πρώτος όροφος

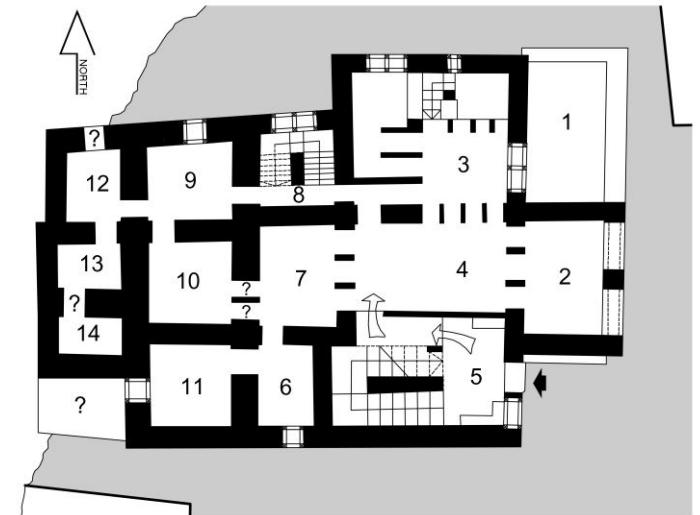

Ισόγειο

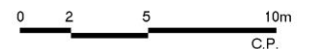
Παραδείγματα Θηραϊκής αρχιτεκτονικής
Η 'Δυτική Οικία' και η 'Ξεστή 3'

Πρώτος όροφος

Ισόγειο

Διαφορετικές πορείες ‘Εκμινωισμού’ *Ακρωτήρι Θήρας*

Μεγάλη ζωγραφική

- επιτρέπει την απόδοση λεπτομερειών
- σε μεγάλη κλίμακα η σχέση παράστασης και θεατή μεταβάλλεται

Αναδύονται πλέον εικονογραφικά προγράμματα

εκούσιοι συσχετισμοί των παραστάσεων με το χώρο τον οποίο διακοσμούν

Διαφορετικές πορείες ‘Εκμινωισμού’
Ακρωτήρι Θήρας

Το παράδειγμα του
Δωματίου 5 της ‘Δυτικής Οικίας’

Γυναικεία μορφή
(ιέρεια;)
με *πύραυνο*

Διαφορετικές πορείες ‘Εκμινωισμού’
Ακρωτήρι Θήρας

Το παράδειγμα του
Δωματίου 5 της ‘Δυτικής Οικίας’

ΐκρια
(θέση κυβερνήτη
πλοίου)

Διαφορετικές πορείες 'Εκμινωισμού'
Ακρωτήρι Θήρας

Το παράδειγμα του
Δωματίου 5 της 'Δυτικής Οικίας'

Διαφορετικές πορείες 'Εκμινωισμού'
Ακρωτήρι Θήρας

Το παράδειγμα του
Δωματίου 5 της 'Δυτικής Οικίας'

Διαφορετικές πορείες 'Εκμινωισμού'
Ακρωτήρι Θήρας

Το παράδειγμα του
Δωματίου 5 της 'Δυτικής Οικίας'

Διαφορετικές πορείες ‘Εκμινωισμού’ Ακρωτήρι Θήρας

Η ‘ιστορική’ ερμηνεία: η αφήγηση ενός μυθικού ή μυθοποιημένου ταξιδιού...

... από τα *πείρατα γαίης* ‘την άκρη του κόσμου’....

Ερμηνεία ελκυστική, αλλά αναπόδεικτη, όπως και κάθε ‘συγκεκριμένη’ ανάγνωση μιας εικονογραφίας που δεν χρησιμοποιεί καθόλου λόγο

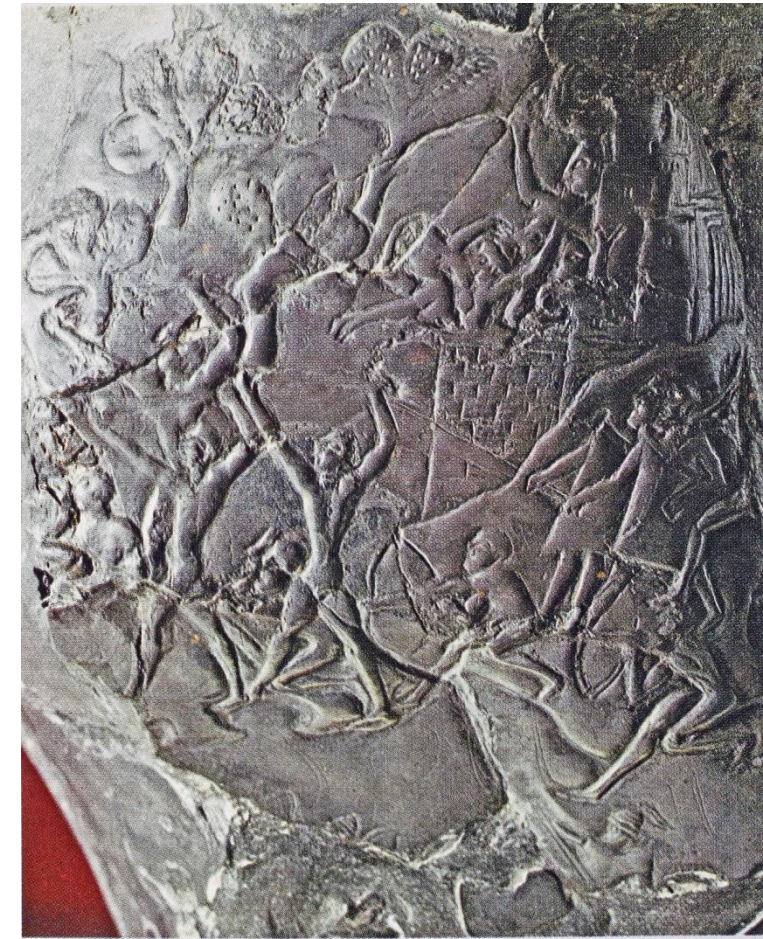
... της επιστροφής του ηρωικού στόλου πίσω (στο Ακρωτήρι;)

Διαφορετικές πορείες ‘Εκμινωισμού’ *Ακρωτήρι Θήρας*

Ακρωτήρι: ‘Δυτική Οικία’, Δωμάτιο 5, Β. τοίχος
Επίθεση εναντίον πόλης
Σκηνή ναυαγίου

Η διάδοση σκηνών
πρόδηλα αφηγηματικών
και τεχνοτροπικά
Κρητικών αποτελεί
χαρακτηριστικό του
νοτίου Αιγαίου στην
αρχή της Ύστερης
Χαλκοκρατίας

Μυκήνες, Ταφικός Κύκλος Α, Τάφος IV
Αμνόμενοι εναντίον επιδρομέων στο
ασημένιο ‘Ρυτό της Πολιορκίας’

Διαφορετικές πορείες ‘Εκμινωισμού’ *Ακρωτήρι Θήρας*

Σκηνή κροκοσυλλογής

‘Ξεστή’ 3, Δωμάτιο 3 (όροφος)

Συγκέντρωση κρόκων και προσφορά σαφρανίου στη ‘θεότητα’

Διαφορετικές πορείες ‘Εκμινωισμού’ Ακρωτήρι Θήρας

‘Ξεστή’ 3, Δωμάτιο 3

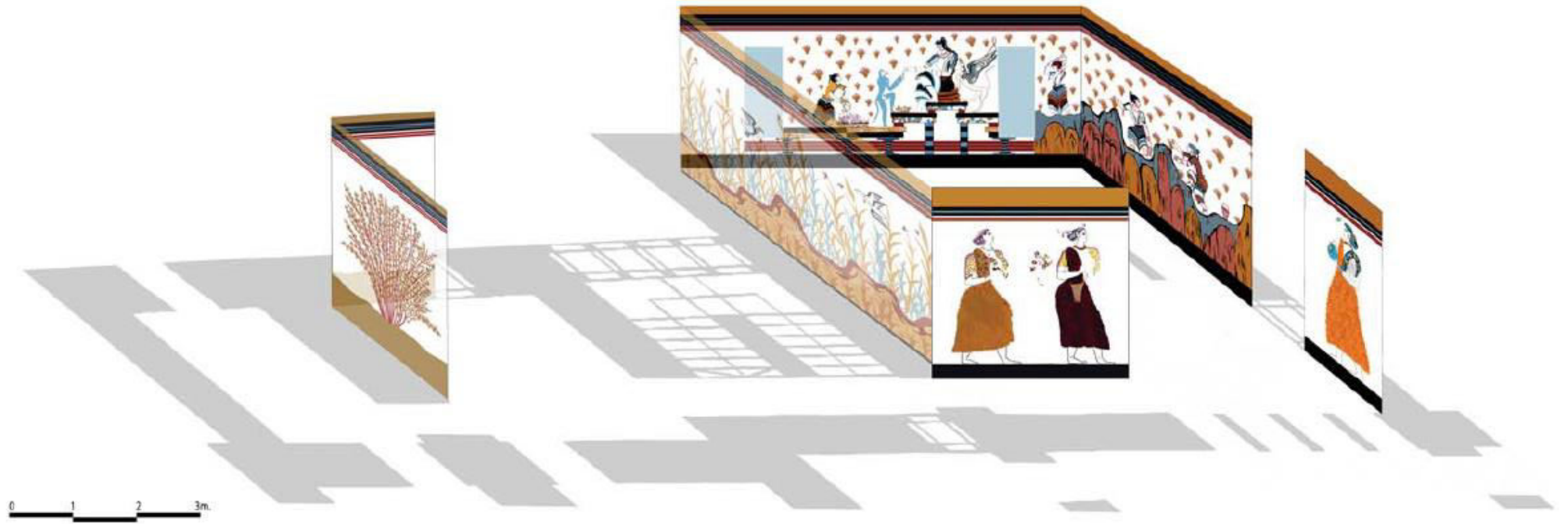

Ένα Θηραϊκό εικονογραφικό πρόγραμμα αποκαλύπτεται
Οι τοιχογραφίες της 'Ξεστής' 3

Ξεστή 3
Οι τοιχογραφίες των
ΒΔ τοίχων καθ' ύψος
(υποθετική τομή του κτηρίου
με άποψη από Ν)

Ένα Θηραϊκό εικονογραφικό πρόγραμμα αποκαλύπτεται
Οι τοιχογραφίες της 'Ξεστής' 3

Ο όροφος της Ξεστής 3: Δωμάτια 3 και 9, Διάδρομος

Ένα Θηραϊκό εικονογραφικό πρόγραμμα αποκαλύπτεται
Οι τοιχογραφίες της 'Ξεστής' 3

Ο όροφος της Ξεστής 3: Δωμάτιο 3

Μερικές γνωστές Θηραϊκές εικόνες
Πίθηκοι, αντιλόπες και πυγμάχοι από το Συγκρότημα Β

Μερικές γνωστές Θηραϊκές εικόνες
Γυναίκες και ‘κρίνα της θάλασσας’ (;) από την ‘Οικία των Γυναικών’

Μερικές γνωστές Θηραϊκές εικόνες
Γυναίκες και ‘κρίνα της θάλασσας’ (;) από την ‘Οικία των Γυναικών’

Θυμόμαστε πάντα ότι το Ακρωτήρι
είναι μια θέση εξαιρετική *πρωτίστως* από
ταφονομική άποψη

Διαφορετικές πορείες ‘Εκμινωισμού’ *Τριάντα (Ιαλυσός) Ρόδου*

Άποψη ανασκαφής στον ΒΔ τομέα του οικισμού

Εισηγμένη κεραμική
από Κρήτη
αλλά και από
ηπειρωτική Ελλάδα
(Αργολίδα, Βοιωτία)
ήδη στις αρχές της
Ύστερης Χαλκοκρατίας

Κυβίστηση ανδρών με ζώμα
εκατέρωθεν μοτίβου παπύρου/κρίνου

Σπαράγματα εντυπωσιακών τοιχογραφικών συνθέσεων
δυστυχώς όχι *in situ*

Διαφορετικές πορείες ‘Εκμινωισμού’ *Αγία Τριάδα Κέας*

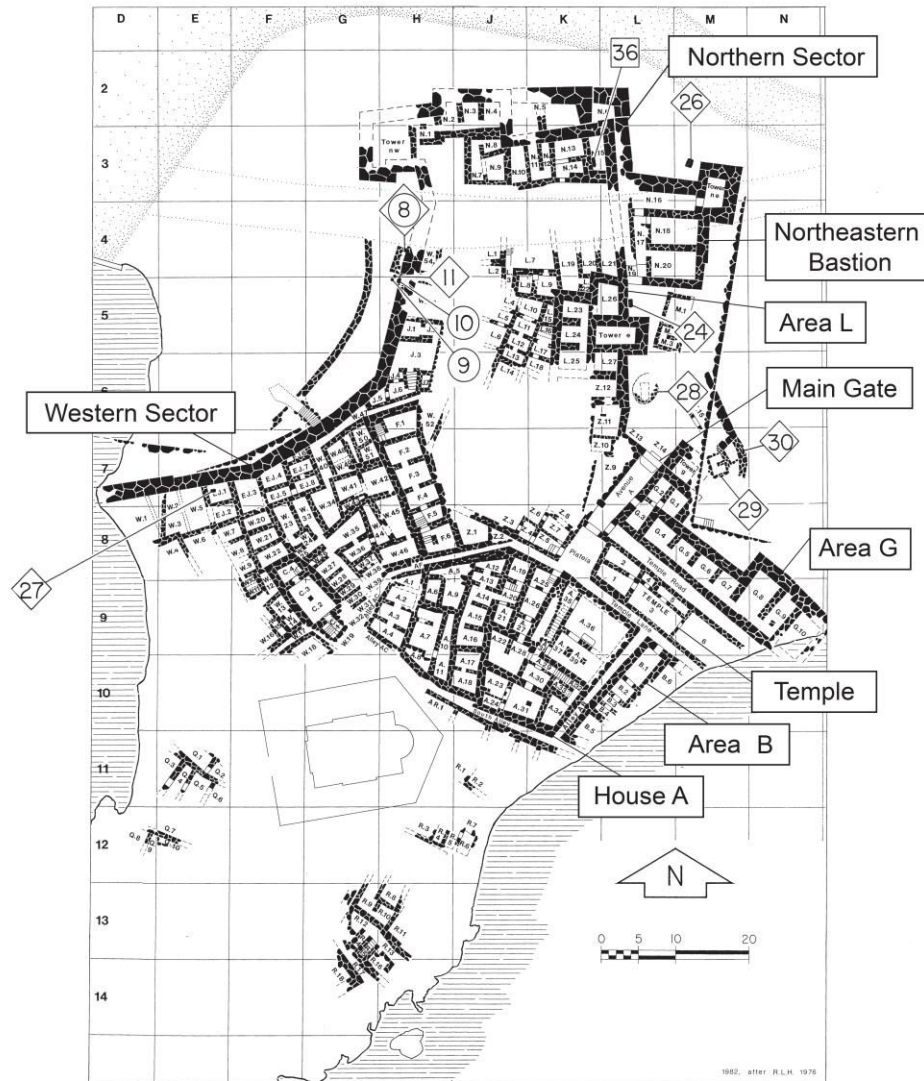

Περίοδος VI
ΥΚ I
ΥΜ ΙΑ-ΙΒ
ΥΕ I-ΙΙΑ

Φάση Αγίας Ειρήνης	Χρονολογική υποδιαίρεση
I	Τελική Νεολιθική (TN)
<i>hiatus</i>	ΠΕΧ I
II	ΠΕΧ II
III	ΠΕΧ III
IV	ΜΕΧ αρχόμενη/ προχωρημένη
V	ΜΕΧ όψιμη
VI	ΥΕΧ I
VII	ΥΕΧ II
VIII	ΥΕΧ IIIΑ
	ΥΕΧ IIIΒ
	ΥΕΧ IIIΓ

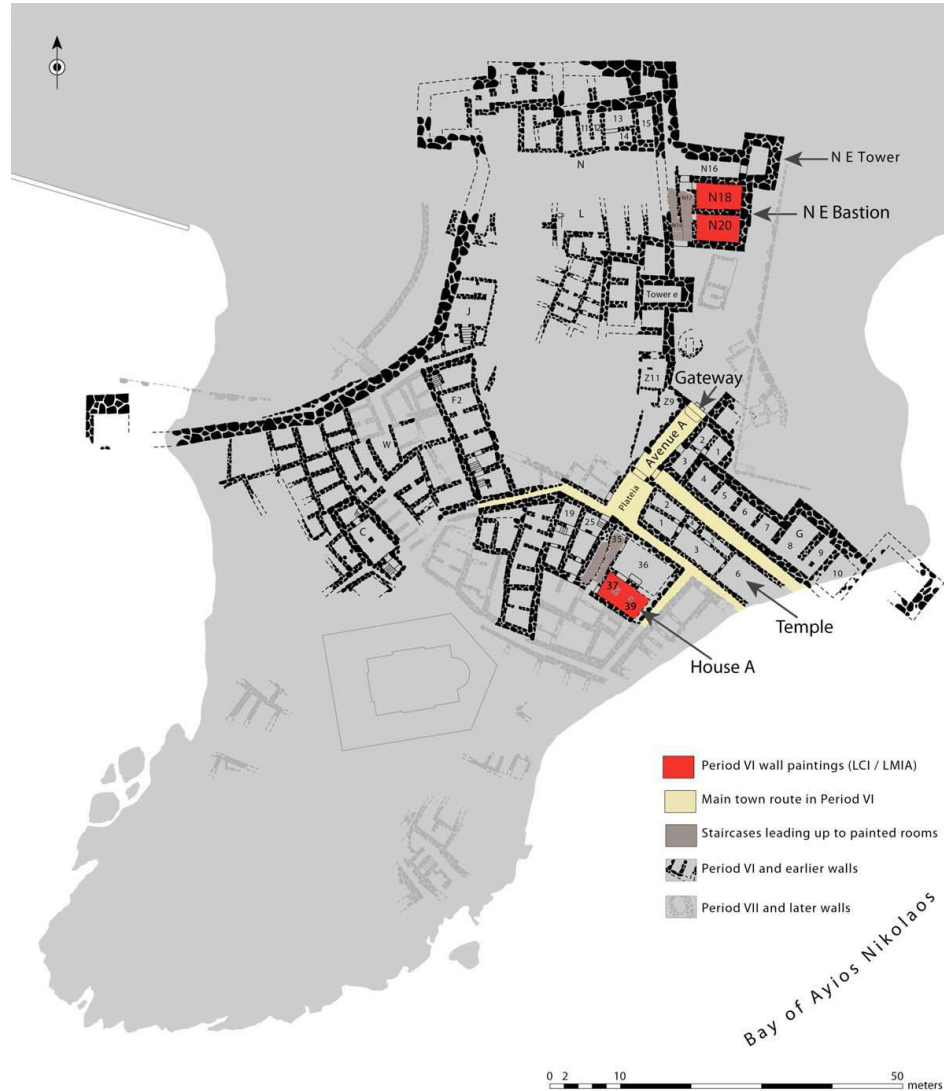
Διαφορετικές πορείες ‘Εκμινωισμού’

Αγία Τριάδα Κέας

Χαρακτηριστικό	IV	V	VI
Εισαγωγή κεραμικής	*		
Μίμηση σχημάτων	*	*	
Μίμηση διακόσμησης		*	
Χρήση κεραμικού τροχού	*		
Τριποδικές χύτρες	*		
Υφαντική παραγωγή	*		
Σύστημα μέτρησης		*	*
Γραφή			*
Τοιχογραφίες			*
Αρχιτεκτονική			*
Θρησκευτικές πρακτικές			*

Διαφορετικές πορείες ‘Εκμινωισμού’ *Αγία Τριάδα Κέας*

Κατανομή τοιχογραφιών της Περιόδου VI

- Οικία Α
- ΒΑ Προμαχώνας

Διαφορετικές πορείες ‘Εκμινωισμού’ *Αγία Τριάδα Κέας*

Πομπή πλοίων

Βραχώδες τοπίο

Παρά τις επιμέρους διαφορές
τα τοιχογραφικά θέματα
από το ΒΑ Προμαχώνα
θυμίζουν αρκετά αυτά του Ακρωτηρίου

Η διατήρηση είναι βεβαίως
πολύ πιο αποσπασματική

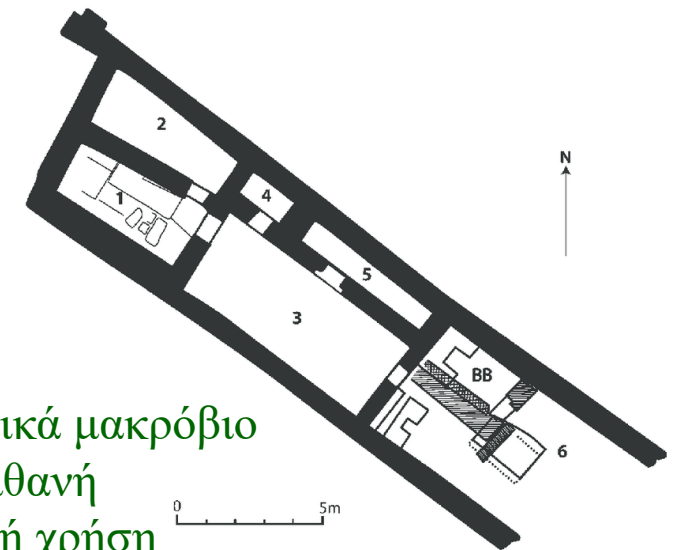

Άνδρες με τριποδικούς λέβητες

Διαφορετικές πορείες ‘Εκμινωισμού’ *Αγία Τριάδα Κέας*

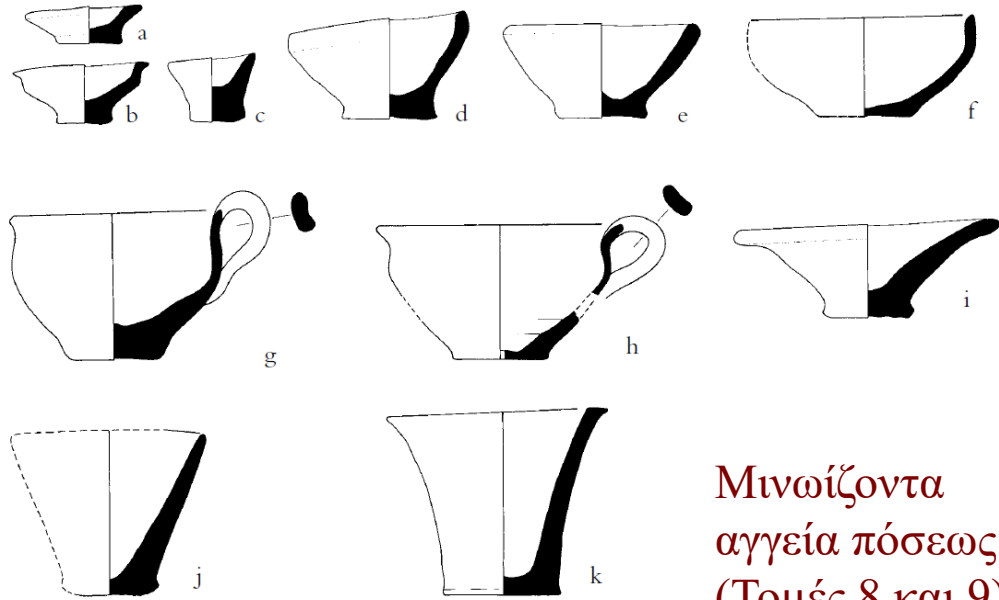

Τα πήλινα ‘αγάλματα’ από το λεγόμενο ‘Ναό’

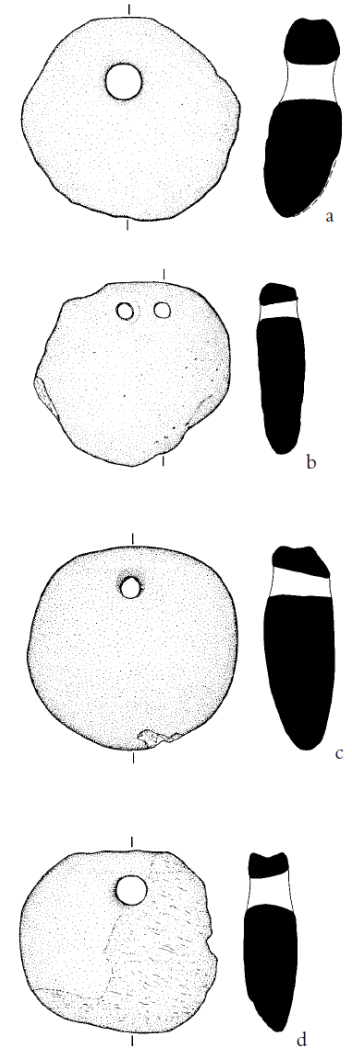

Ο ‘Ναός’
Ένα εξαιρετικά μακρόβιο
κτήριο με πιθανή
τελετουργική χρήση

Διαφορετικές πορείες 'Εκμινωισμού' *Κουκονήσι Λήμνου*

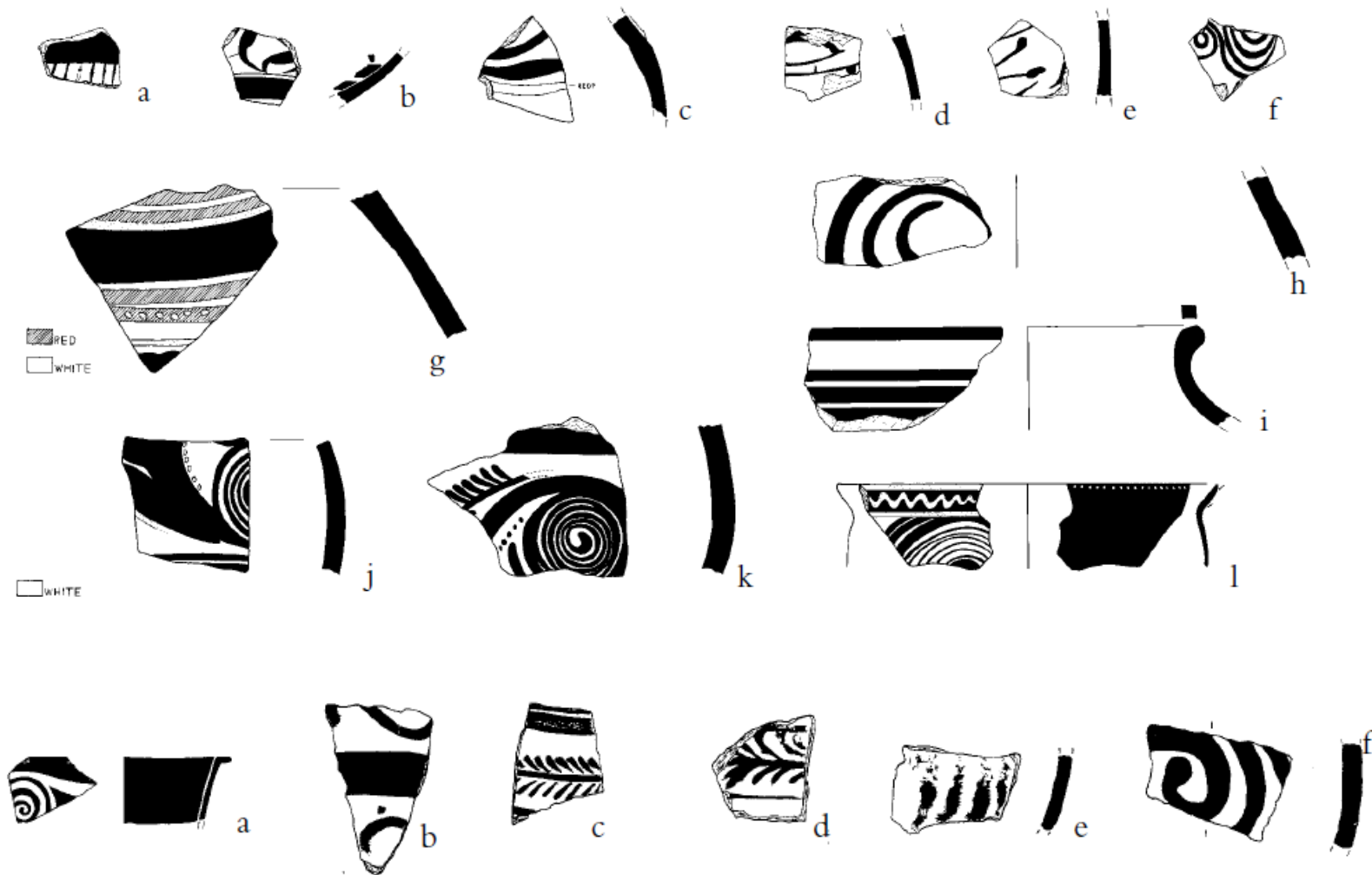

Μινωίζοντα
αγγεία πόσεως
(Τομές 8 και 9)

Δισκοειδείς αγνύθες
(βάρη κάθετων αργαλειών)

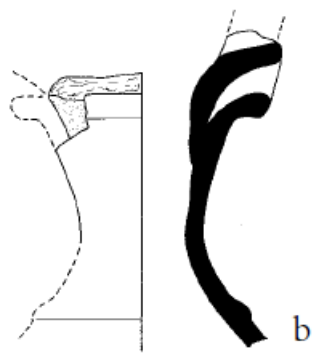
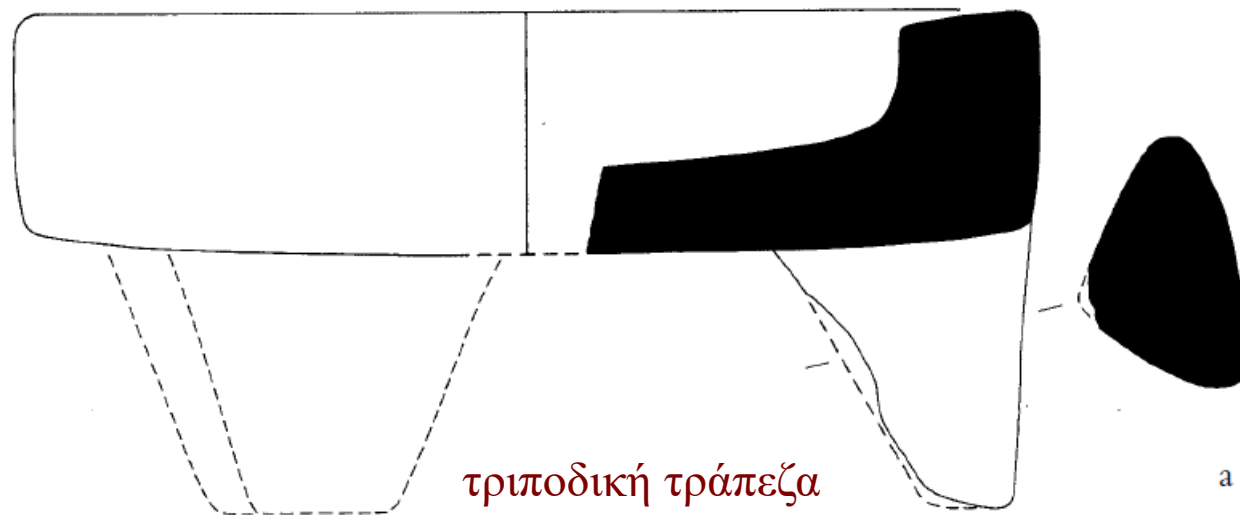
Διαφορετικές πορείες 'Εκμινωισμού' *Κουκονήσι Λήμνου*

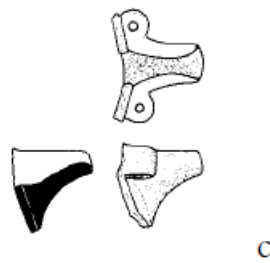
Μινωίζουσα
γραφτή κεραμική
(Τομές 8 και 9)

[αναλύσεις πηλού
εκκρεμούν]

Διαφορετικές πορείες 'Εκμινωισμού' *Κουκονήσι Λήμνου*

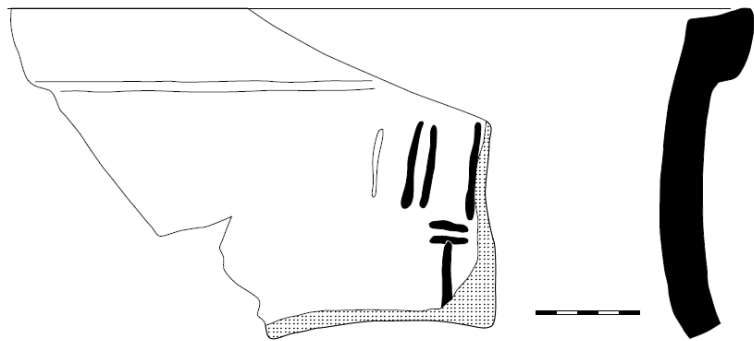
τελετουργική(;) πρόχους με διπλό λαιμό

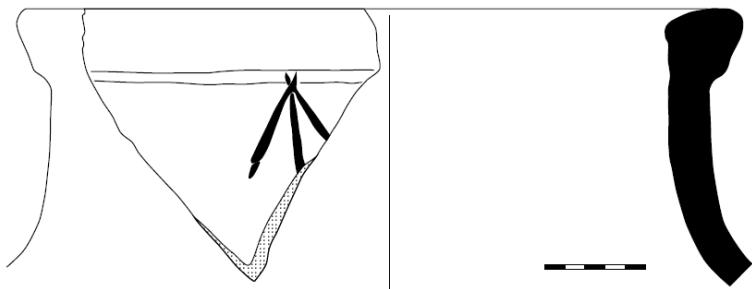
πρόσθετη προχοΐσκη σε σχήμα κρίνου

Διαφορετικές πορείες ‘Εκμινωισμού’ Μίλητος

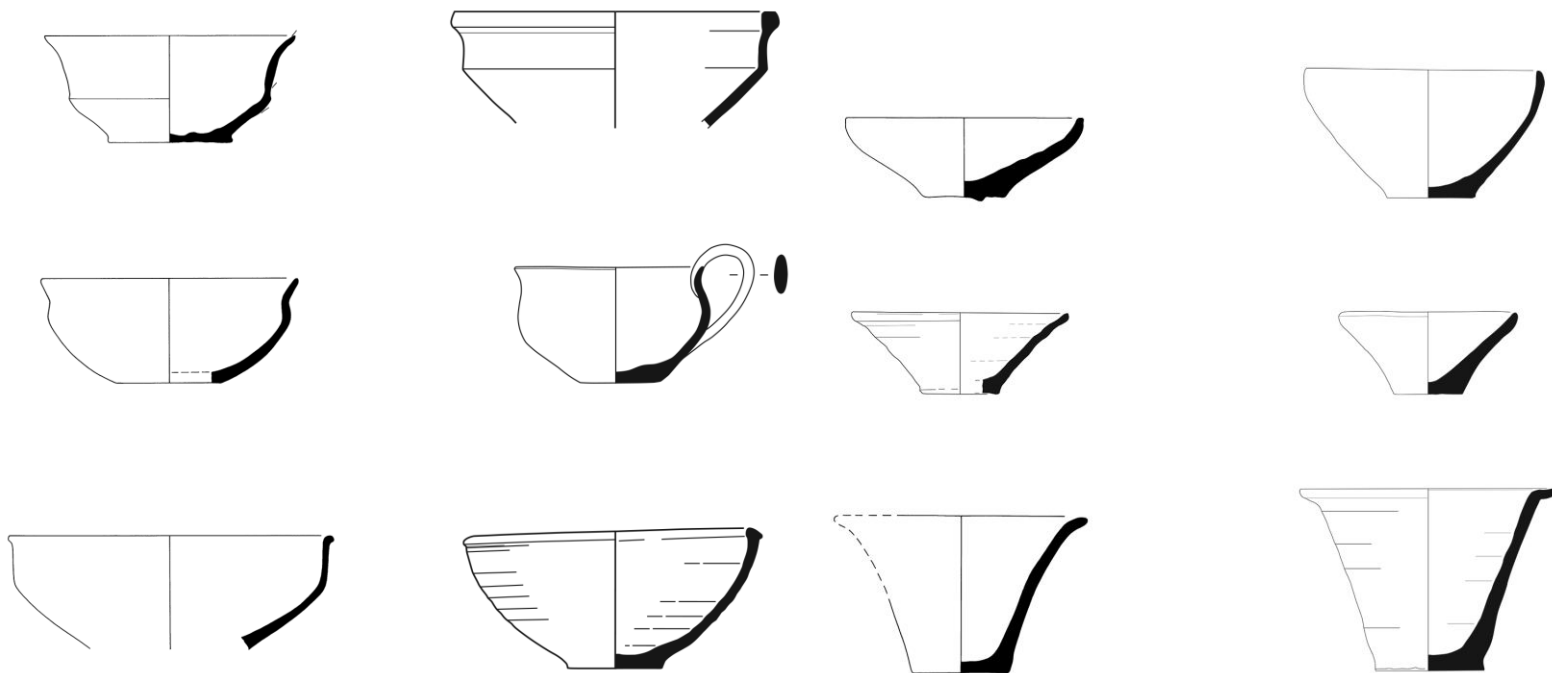
AT 1963.500.1

AT 1968.500.1

Φάση Μιλήτου	Χρονολογική αντιστοίχιση στο Αιγαίο
IIIa	Μεσομινωική IB-IIB
IIIb	Μεσομινωική III/ Υστερομινωική IA
IVa	Υστερομινωική IA
IVb	Υστερομινωική IB-II/ Υστεροελλαδική ΠΑ
Va-c	Υστεροελλαδική/ Υστερομινωική ΠΙΑ
VI	Υστεροελλαδική/ Υστερομινωική ΠΙΒ
VII	Υστεροελλαδική/ Υστερομινωική ΠΙΓ Πρώιμη

Διαφορετικές πορείες ‘Εκμινωισμού’ Μίλητος

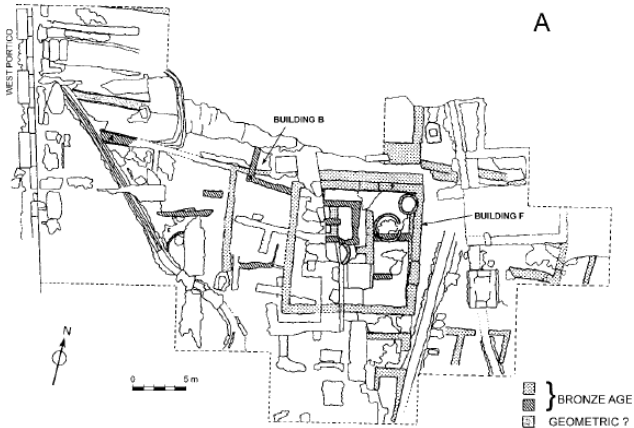

Μινωίζοντα αγγεία πόσεως
Μίλητος IIIb-IVa ~ Νεοανακτορική περίοδος

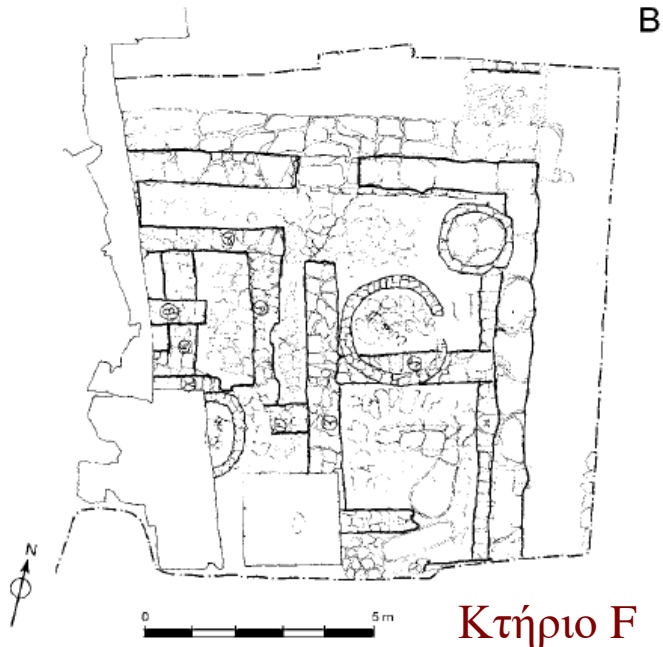

Αμφορέας από Μιλήσιο πηλό στη Θήρα
(Ακρωτήρι, Συγκρότημα Δ)

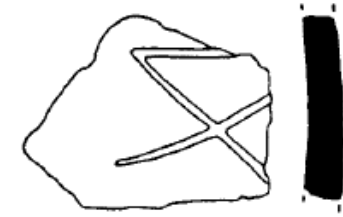
Διαφορετικές πορείες 'Εκμινωισμού' Ιασός Καρίας

Κάτοψη της ανασκαφής
κάτω από τη Ρωμαϊκή Αγορά

άωτο κωνικό κύπελλο

όστρακο με 'σημείο κεραμέως'

τελετουργική σφύρα ή κεφαλή σκήπτρου

Κάποιες φορές και έναν συγκεκριμένο καιρό (στα όψιμα ΜΕ χρόνια)
στην ηπειρωτική Ελλάδα...

... οι εσωστρεφείς και λιτές* Μεσοελλαδικές κοινότητες
ανοίγονται προς τον κόσμο πέρα από τη θάλασσα...

... το σύστημα αξιών τους μετασχηματίζεται...

... η συμπεριφορά των αρχουσών ομάδων αλλάζει, ενσωματώνοντας
(συχνά με πρωτότυπο τρόπο) εξωγενείς ιδέες και τάσεις

Αυτός ο μετασχηματισμός θα οδηγήσει στην ανάπτυξη του
πολιτισμικού μορφώματος που σήμερα ονομάζουμε 'μυκηναϊκό'

Η προέλευση του Μυκηναϊκού πολιτισμού: οι βασικές θεωρίες

Η περιπέτεια της Αιγαιακής προϊστορίας ανακλάται αρκετά εύγλωττα στις μεταβαλλόμενες απόψεις για τη φύση και προέλευση του Μυκηναϊκού πολιτισμού

Αποτέλεσμα Μινωικού αποικισμού

- Sir Arthur Evans (*Palace of Minos* [1921-1936], *Shaft Graves and Beehive Tombs of Mycenae and their Interrelation* [1929]): Ο 'Μυκηναϊκός' πολιτισμός ως μια αποικιακή εκδοχή του 'Μινωικού'

Αποτέλεσμα εισβολής/ μετακίνησης νέων πληθυσμών προς τη νότια ηπειρωτική Ελλάδα

- Robert Drews *The Coming of the Greeks* [1987]
- George Huxley *Bulletin of the Institute of Classical Studies* 41 [1996]

Αποτέλεσμα σύνθετης εξωγενούς πολιτισμικής μεταβολής στη νότια ηπειρωτική Ελλάδα

- Προσέγγιση που εκφράστηκε αναλυτικά στην κλασική μονογραφία του Oliver Dickinson *The Origins of the Mycenaean Civilisation* [1977] και αποτελεί τη βάση της σύγχρονης κατανόησής μας για τον Πρώιμο Μυκηναϊκό κόσμο

Σύγχρονο ερώτημα:

- Πόσο σημαντική είναι η Ελλαδική συμβολή στη γένεση του Μυκηναϊκού πολιτισμού;

Μυκηναϊκά ... ή Αιγαιακά στοιχεία;

Μυκηναϊκά ... ή Αιγαιακά στοιχεία;

Η Ύστερη Εποχή του Χαλκού στην ηπειρωτική Ελλάδα

Ιστορικό σχέδιασμα και περίοδοι

Πρώιμη Μυκηναϊκή περίοδος
(Υστεροελλαδική I-IIA)

Εποχή Λακκοειδών Τάφων
Γένεση και διαμόρφωση του
‘Μυκηναϊκού’ μορφώματος

Εποχή Διαμόρφωσης του Ανακτορικού Συστήματος

(Υστεροελλαδική IIB-IIIA1/
Υστερομινωική II-IIIA1)

Δημιουργία και εδραίωση του ‘Μυκηναϊκού’
ανακτορικού συστήματος στην Κρήτη

Ανακτορική εποχή

(Υστεροελλαδική/ Υστερομινωική
IIIA2-IIIB)

Διάδοση του ανακτορικού συστήματος
στην ηπειρωτική Ελλάδα

Μετανακτορική περίοδος

(Υστεροελλαδική/ Υστερομινωική
IIIG)

Περίοδος ανακατατάξεων μετά την
κατάρρευση του ανακτορικού συστήματος

Ποιοι είναι οι φαινότυποι του Μυκηναϊκού πολιτισμού;

Ύστερη ΜΕ και ΥΕ Ι-ΙΙΑ φάσεις: Το ‘πακέτο αλλαγών’ της εποχής των Λακκοειδών Τάφων

- Δραματικές μεταβολές στον τομέα των ταφικών εθίμων:
  - πολλαπλοί ενταφιασμοί σε τύπους τάφων προορισμένους για επαναλαμβανόμενη χρήση
  - συσσώρευση πλούτου (που εκφράζεται σε **μεταλλικά τέχνηρα ή/και εξωτικά υλικά**) σε μορφή ταφικών προσφορών/ κτερισμάτων
- Μεταβολές στη λεπτότεχνη κεραμική: η γένεση και διάδοση της ‘Μυκηναϊκής’ τεχνοτροπίας
- Μεταβολές στη δομή οργάνωσης των οικισμών: η κατάργηση οικιστικών χώρων προς ίδρυση νεκροταφείων

*Ενώ όλα τα παραπάνω ακολουθούν κατά τόπους διαφορετικές πορείες, εντοπίζονται στοιχεία **σύγκλισης** μεταξύ διαφορετικών περιοχών που βαίνουν αυξανόμενα σε ένταση και συχνότητα*

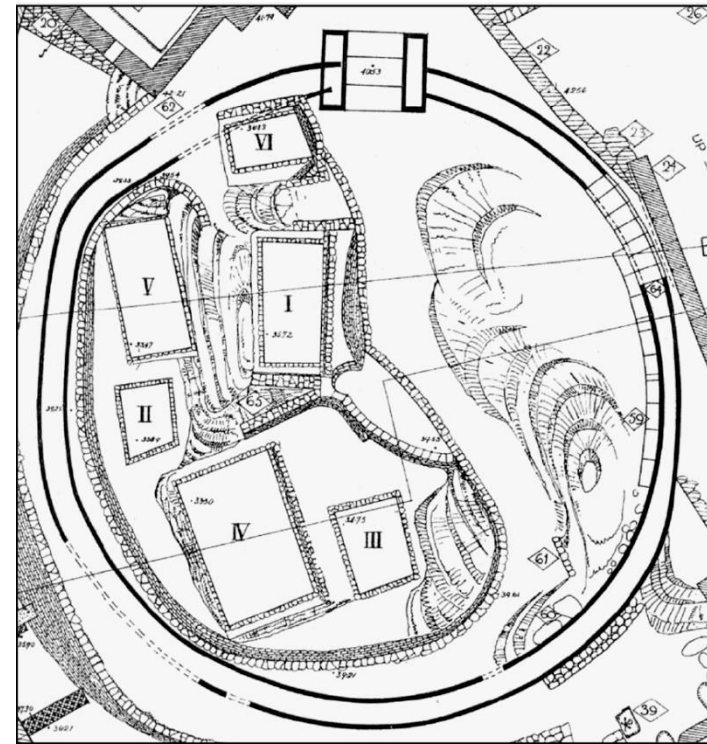
Παρά τις μεταβολές....

- Λιγότερο δραματικές μεταβολές στον υλικό πολιτισμό της καθημερινότητας της κοινότητας των ζωντανών
- Διατήρηση του Μεσοελλαδικού τρόπου ζωής: η ΜΕ/ΥΕ μετάβαση δεν υπήρξε ιδιαίτερα αισθητή για το μεγαλύτερο μέρος του πληθυσμού

Οι Λακκοειδείς Τάφοι των Ταφικών Κύκλων των Μυκηνών

Ταφικός Κύκλος Β

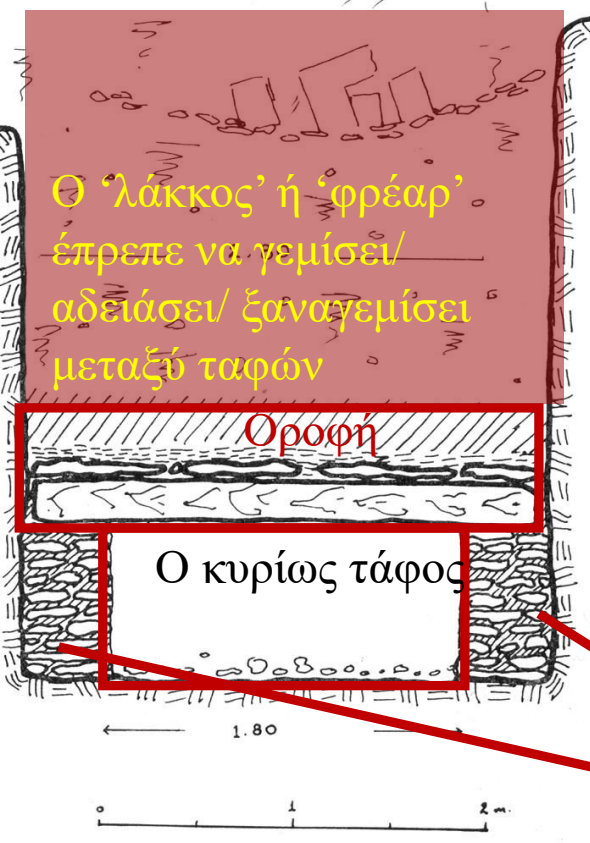
Ταφικός 'Κύκλος' Α

- Χρονολογική αλληλεπικάλυψη (κυρίως στην YE I)
- Η πρωιμότερη χρήση τάφων εντός του Κύκλου Β είναι πρωιμότερη εκείνης του 'Κύκλου' Α
- Αποκλίνουσες ιστορικές τροχιές (μετέπειτα μνημειοποίηση του 'Κύκλου' Α/ λήθη(;) ή έλλειψη ενδιαφέροντος(;) στην περίπτωση του Κύκλου Β)

Οι Λακκοειδείς Τάφοι των Μυκηνών

////////////// ΠΛΕΣΙΑ
 ≡≡≡≡≡≡≡ ΒΡΑΧΟΣ
 ≡≡≡≡≡≡≡ ΤΥΦΗ
 <<<<<<<< ΔΟΚΟΣ

Ενεργοβόρος διαδικασία:
 Ανάγκη αδειάσματος και γεμίσματος του 'λάκκου' ή 'φρέατος'
 Μήπως για αυτό ο τύπος ήταν τόσο σπάνιος και βραχύβιος;

Εικ. 28. Τομή λακκοειδούς τάφου.
 Τομή 'Λακκοειδούς Τάφου'

Η εκτάδην ύπτια στάση κυριαρχεί:
 Δεν υπάρχει ζήτημα οικονομίας ενέργειας στην κατασκευή του τάφου
 Ο στολισμός και τα κτερίσματα φαίνονται καλύτερα

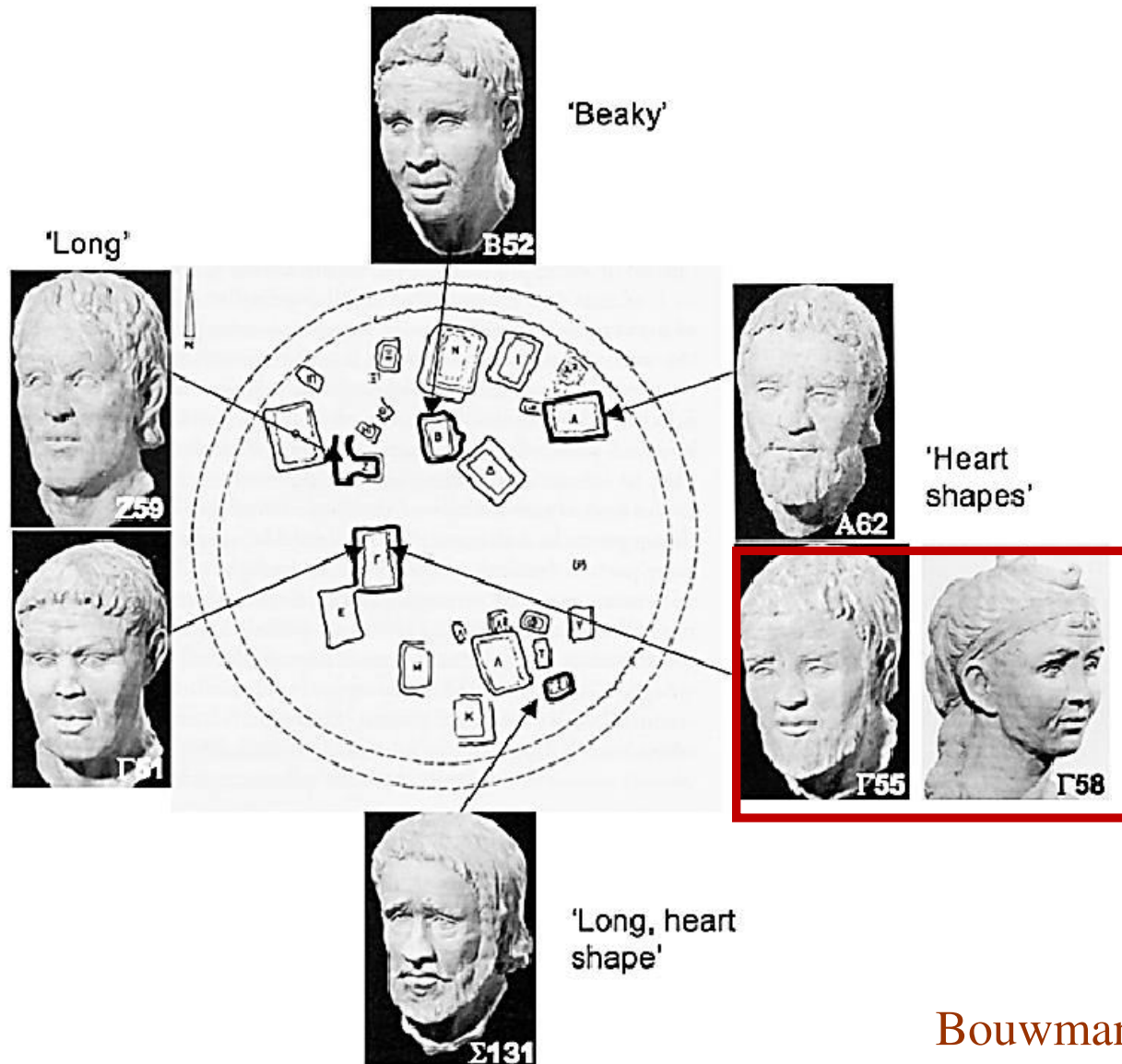
Ο νέος 'κανόνας':
 Παραπάνω από μία διαδοχικές ταφές κατά τη διάρκεια χρήσης του τάφου

'πατούρες' που στήριζαν τις δοκούς/ πλάκες της οροφής

προηγούμενες ταφές 'σπρωγμένες' στην περιφέρεια του ταφικού χώρου

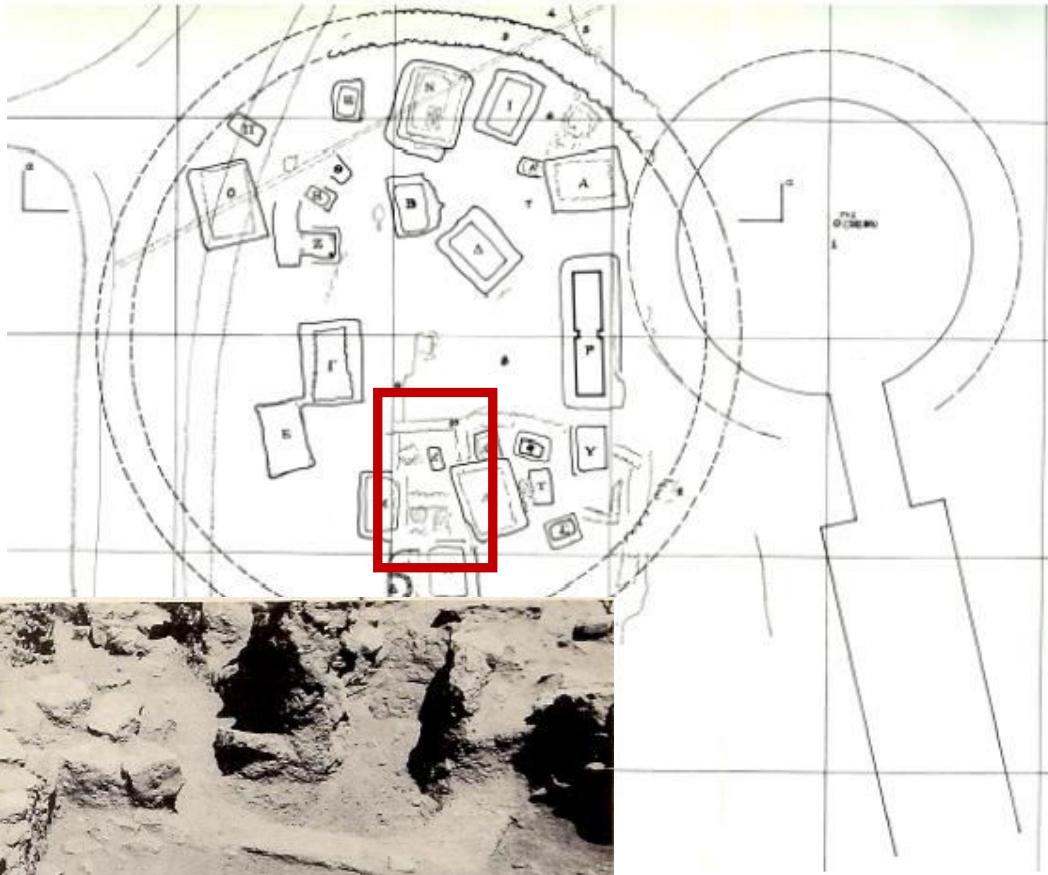
Οικογενειακή υπόθεση;

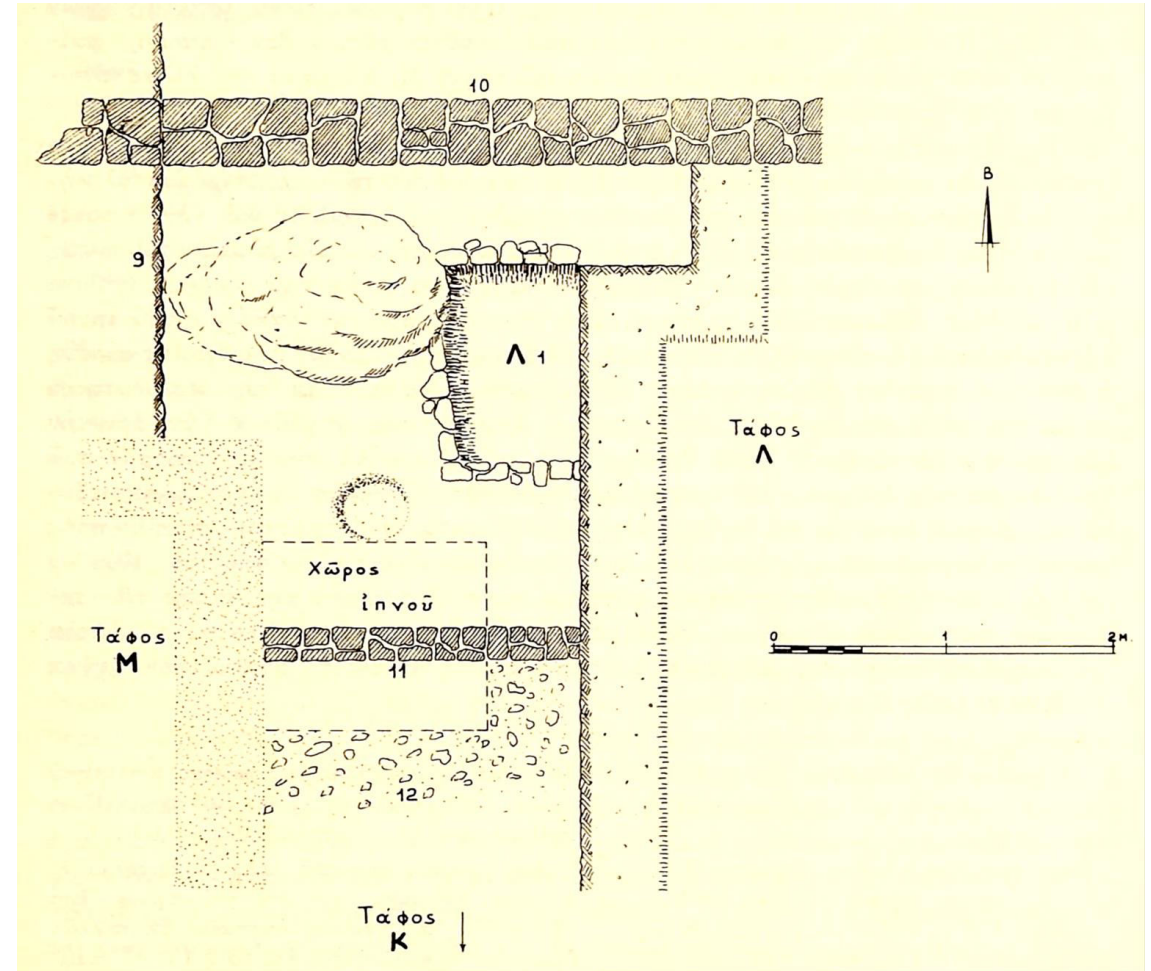
Αναλύσεις DNA και συγγένεια
Όσο ενδιαφέροντα και αν είναι
τα θετικά αποτελέσματα
(απόδειξη συγγένειας), τα αρνητικά
είναι δύσκολο να ερμηνευθούν:
αρκετές σχέσεις συγγένειας
(συχνά αρκετά σημαντικές) είναι
εξ αγχιστείας και δεν ανακλώνται
στο βιολογικό υλικό

αδέλφια;

Προγενέστερη ανθρώπινη δραστηριότητα στο χώρο του Κύκλου Β

Λείψανα
ΜΕ κτηρίων
στο Ανατ. Τμήμα
του Κύκλου
(Κύκλος Β, πιν. 10α)

Ο Μεσοελλαδικός ιπνός (ανασκαφικό σχέδιο: Κύκλος Β, 13, εικ. 2)

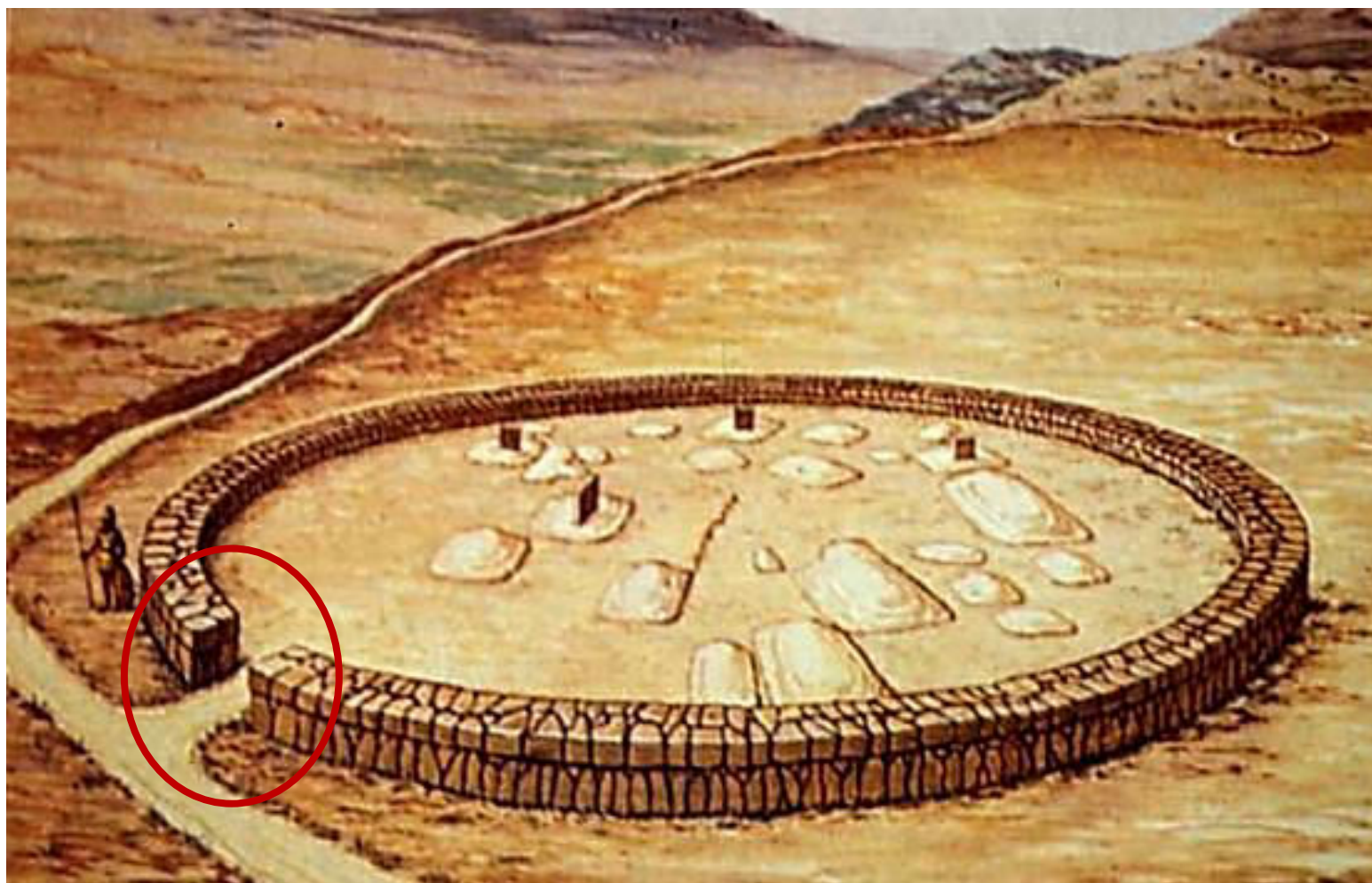
Ταφικός Κύκλος Β: ο περίβολος

Κύκλος Β

Το διασωθέν ΒΑ τμήμα του περιβόλου
«Πρωτοκυκλώπειος» τοιχοδομία κατά Γ. Μυλωνά
(Κύκλος Β, πιν. 6α-β)

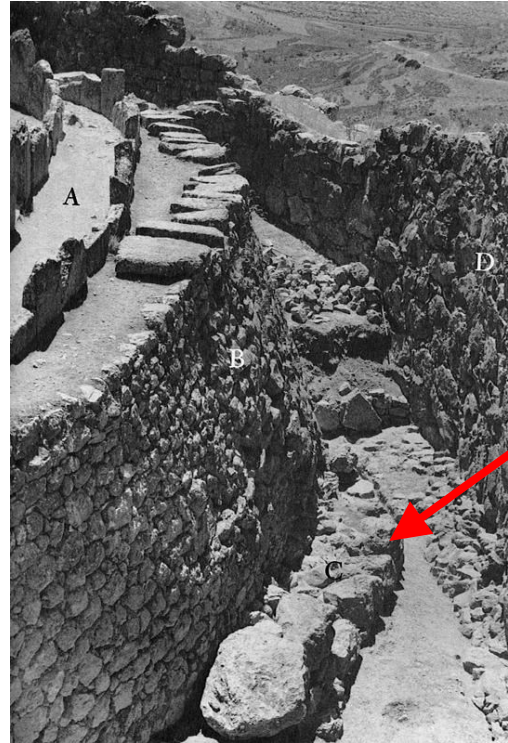
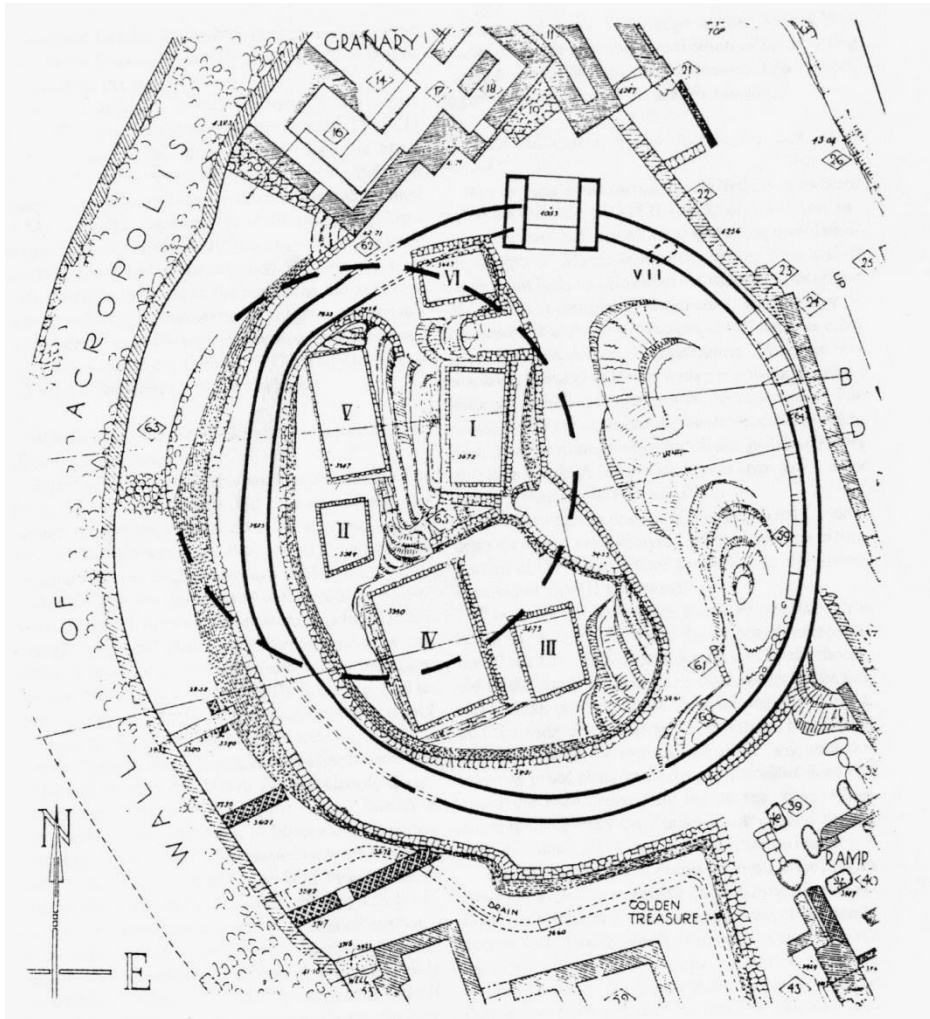
Ταφικός Κύκλος Β: ο περίβολος

Είσοδος(;) ταφικού περιβόλου στο μη διασωθέν Δ τμήμα (εικασία Γ. Μυλωνά)

Κάλυψη τάφων με ξεχωριστές συσσωρεύσεις χώματος (πιθανό, αλλά αναπόδεικτο)

Ταφικός 'Κύκλος' Α: ο αμφίβολος περίβολος

τοιχάριο που έχει θεωρηθεί
ότι μπορεί να ανήκει στον
αρχικό περίβολο

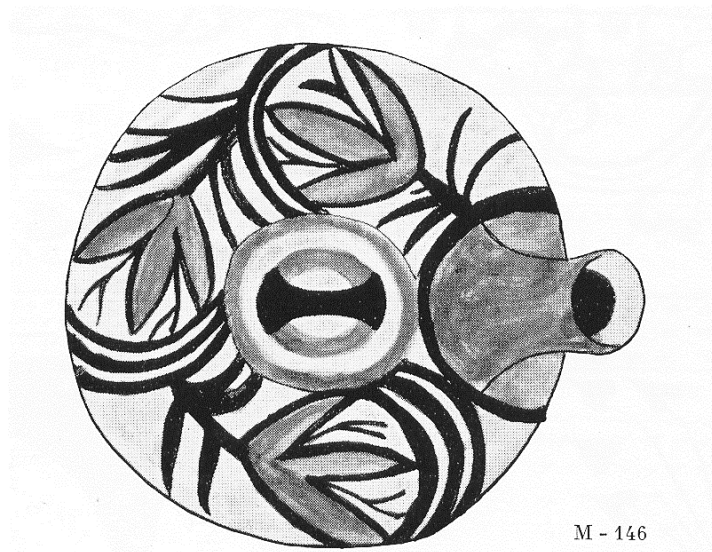
G.E. Mylonas, *MMA* [1966], fig. 82

Πόσο καλά γνώριζαν οι ανακτορικές άρχουσες
ομάδες την πρώιμη Μυκηναϊκή τοπογραφία;

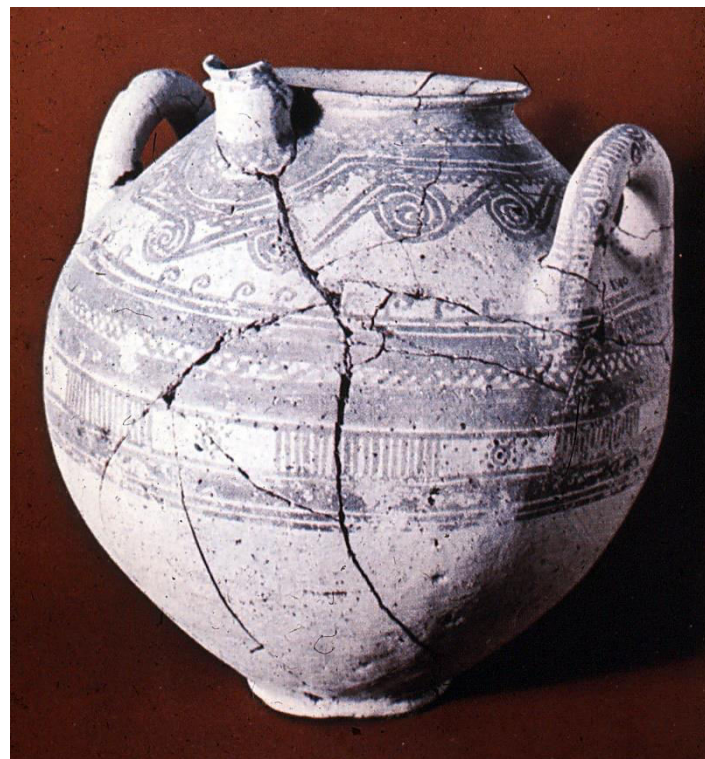

Ταφικός Κύκλος Β: η πλούσια κτέριση

- Η πολυφωνία των κεραμικών ρυθμών

Κυκλαδικός ασκός
M-146 από τον τάφο Μ

Αμαυρόχρωμο «κρατηρόσχημο» αγγείο
με πλάγια προχολή Β-15 από τον τάφο Β

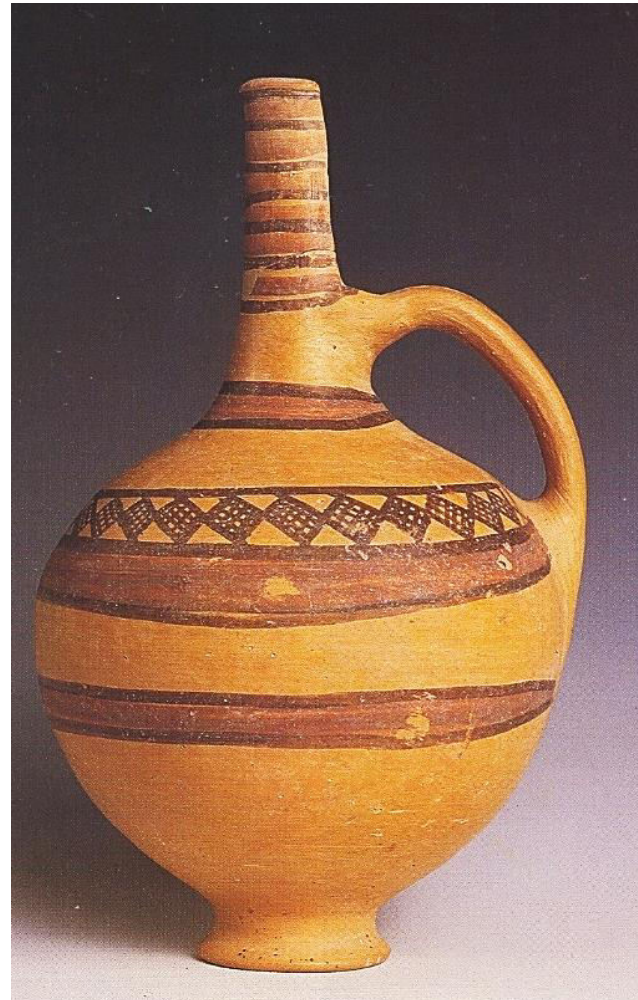

Τετράωτος στάμνος Κ-109 από τον τάφο Κ

Ταφικός Κύκλος Β: η πλούσια κτέριση

- Η πολυφωνία των κεραμικών ρυθμών

Πιθόσχημος στάμνος
Κυκλαδίζουσα
δίχρωμη διακόσμηση
Τάφος Α (Α-116)

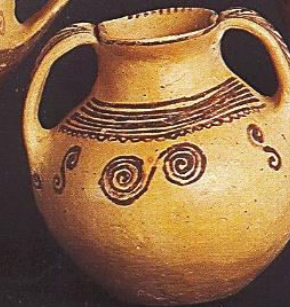

Οπισθόμητη πρόχους
Πολύχρωμη
Τάφος Κ (Κ-110)

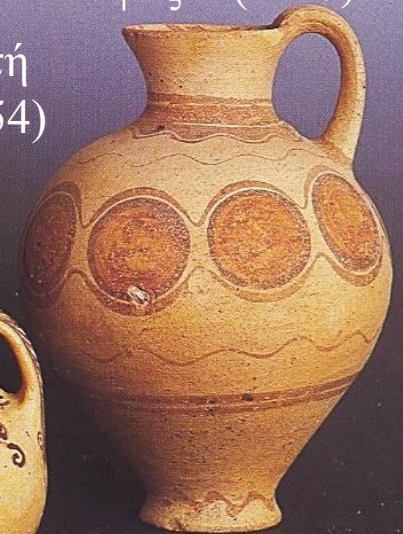
Κάνθαρος
Αμαυρή γραπτή
Τάφος Ξ (Ξ-182)

Αμφορίσκος
Αμαυρή γραπτή
Τάφος Α(;) (554)

Υδρία
Δίχρωμη διακόσμηση
Τάφος Γ (Γ-17)

Ταφικός Κύκλος Β: η πλούσια κτέριση

- Πολυτελή αγγεία πόσεως: έμφαση στα μόνωτα κύπελλα

Κύπελλο από φαγεντιανή
Κύκλος Β, Τάφος Α

Χρυσά κύπελλα
Κύκλος Β, Τάφος Γ

Κύπελλο από άργυρο
με χρυσή επένδυση στο χείλος
Κύκλος Β, Τάφος Ι

Κύπελλο
Αμαυρόχρωμη κόσμηση
Κύκλος Β, Τάφος Γ

Ταφικός Κύκλος Β: η πλούσια κτέριση

- Η γενική εικόνα είναι ότι οι μεγαλύτεροι και πιο εξεζητημένοι τάφοι (οι λακκοειδείς) έχουν και την πιο πλούσια κτέριση

Κύμβα από ορεία κρύσταλλο O-459 από τον τάφο Ο

- Ιδιαίτερα φυσιοκρατική απόδοση της κεφαλής του υδρόβιου πτηνού
- Με εξαίρεση το κάτω μέρος του ράμφους και το εσωτερικό τμήμα του σώματος στο ύψος της λαβής έχουμε τέλεια αφαίρεση των ιχνών εργαλείων

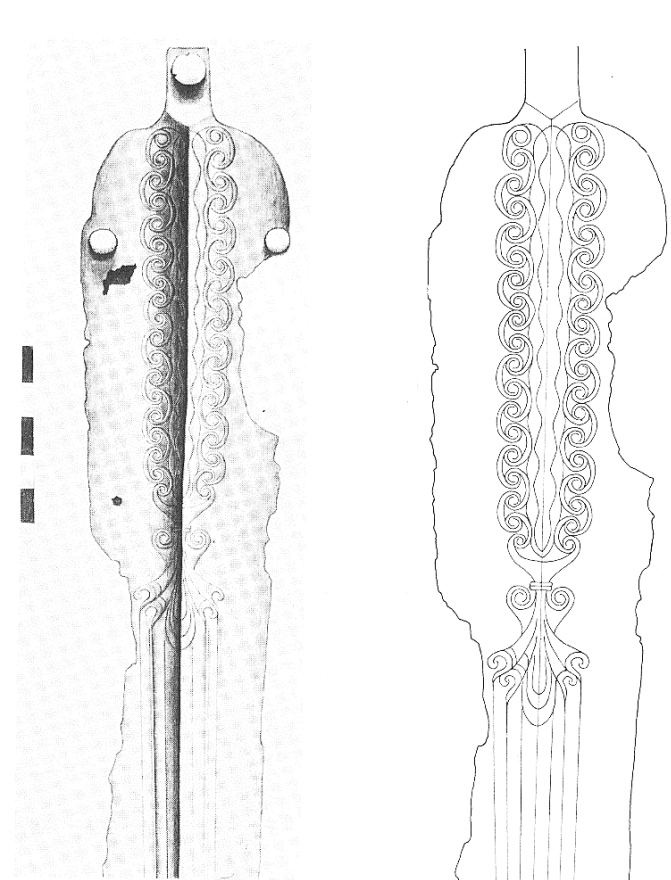

Φακοειδής σφραγιδόλιθος από τον τάφο Γ

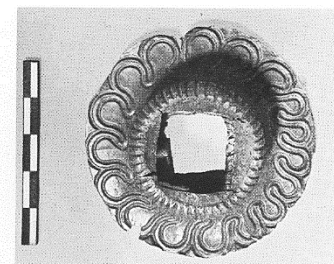
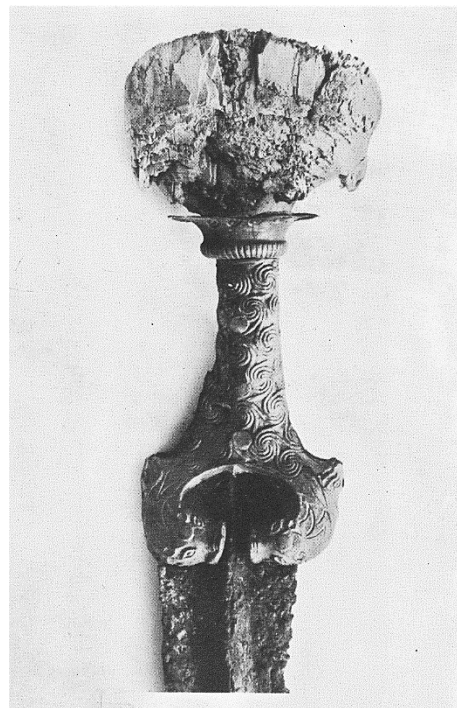
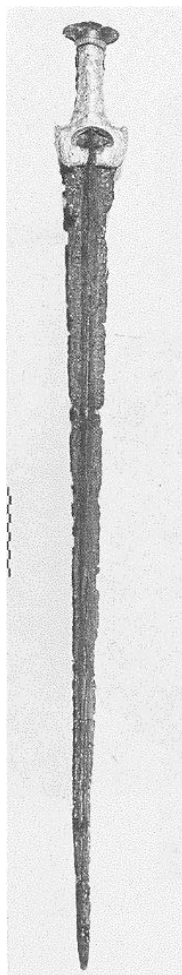
- «ο πρώτος Έλληνας που γνωρίζουμε» (Δ. Θεοχάρης)
- Απόδοση σε γνωστή ομάδα ΜΜ ΙΙΙ σφραγιδολίθων

Ταφικός Κύκλος Β: η πλούσια κτέριση

- Είψη: ο επιθετικός οπλισμός ως σύμβολο εξουσίας

Είφος τύπου Α
Τάφος Α (Α-251)

Είφος τύπου Α
Τάφος Δ (Δ-277)

Ταφικός 'Κύκλος' Α: Τάφος IV (ανασκαφής H. Schliemann 1876)

ρύτον (rhyton) =
αγγείο με δύο ανοίγματα
(πρωτεύον > εισόδου υγρού
δευτερεύον > εκροής υγρού)
για χρήση ως χωνί(;) ή
σε σπονδικές τελετουργίες

Μια μοναδική συλλογή ρυτών
σε ποικίλα σχήματα

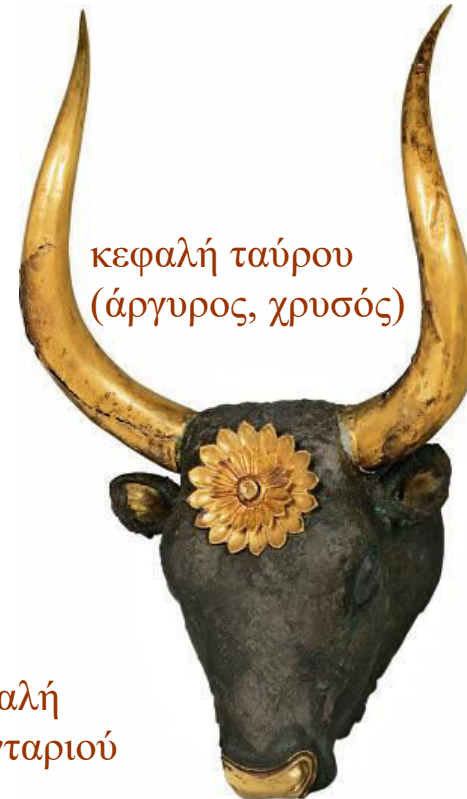
bibru = ζωομορφικό αγγείο
εισηγμένο από την Ανατολία

οκτώσχημη ασπίδα

κεφαλή
λιονταριού

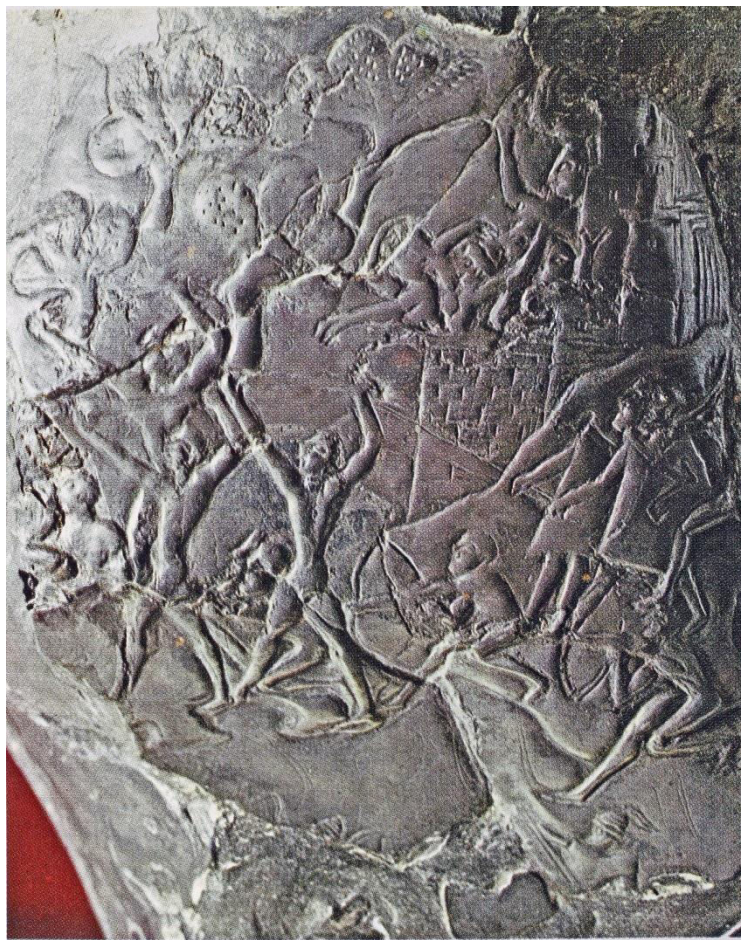

κεφαλή ταύρου
(άργυρος, χρυσός)

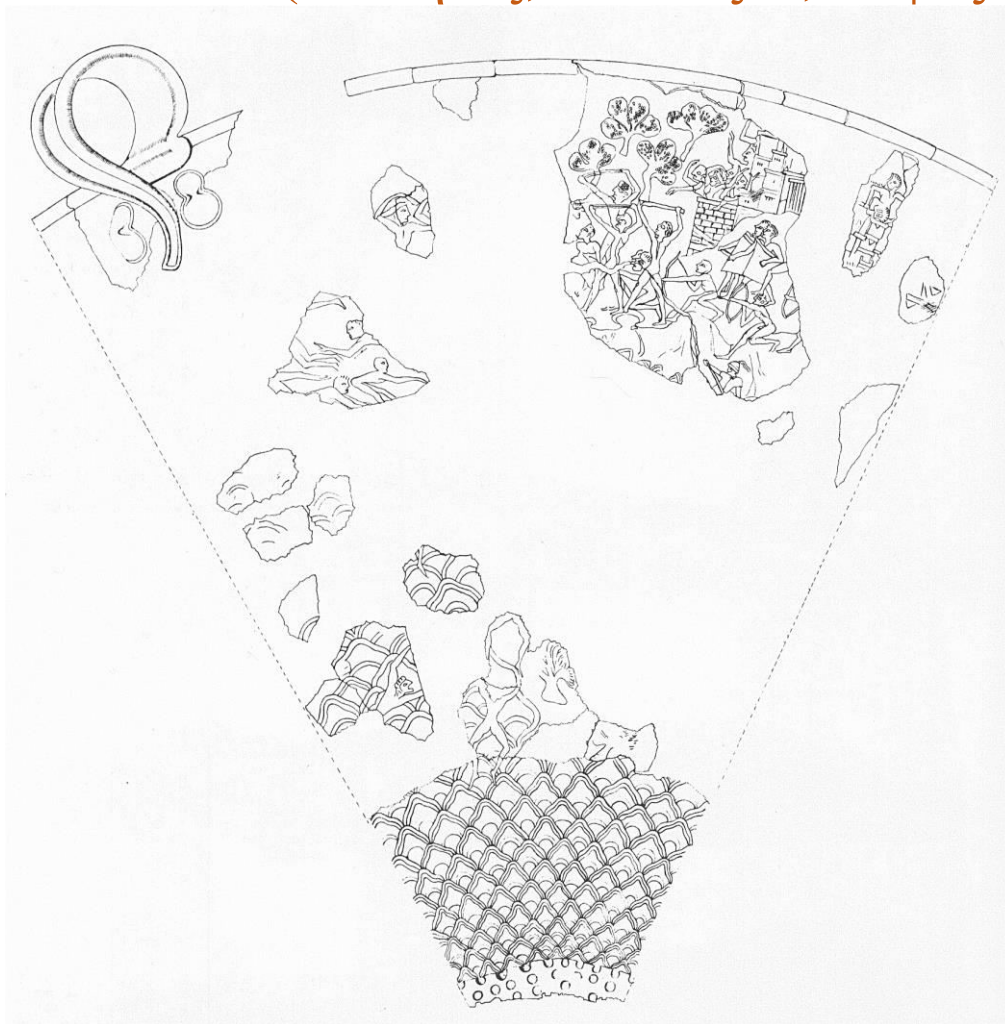

άνω όψη
ρυτού
ταυροκεφαλής

Οι αρχές της αφηγηματικής τέχνης στην ηπειρωτική Ελλάδα
Το λεγόμενο ‘Ρυτό της Πολιορκίας’
(Μυκήνες, Κύκλος Α, Τάφος IV)

Οι απαρχές της αφηγηματικής τέχνης στην ηπειρωτική Ελλάδα
Το λεγόμενο ‘Ρυτό της Πολιορκίας’
(Μυκήνες, Κύκλος Α, Τάφος IV ανασκαφής Schliemann 1876)

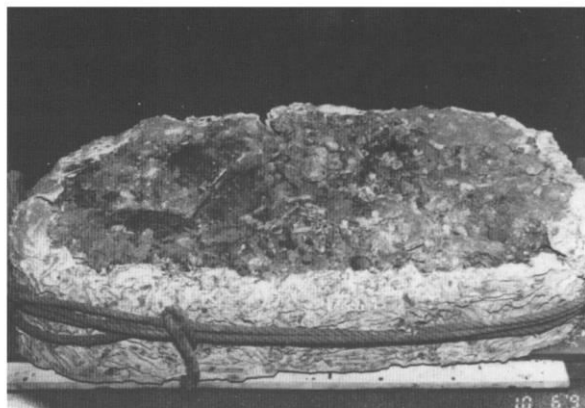
Πηγή:
E.T. Vermeule *Greece in the Bronze Age* (1964)
pl.XIV

Ταφικός 'Κύκλος' Α: Τάφος V (ανασκαφής Η. Schliemann 1876)

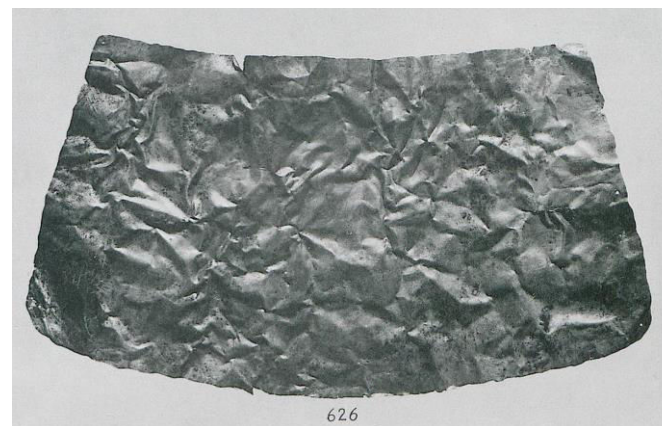
Προσωπίδα
Τάφος Α-V
ΕΑΜ 623

Ταφή Φ ♂ > 35 y

Η λεγόμενη «μούμια»

- Μη ασφαλής προσδιορισμός φύλου
- Δεν πρόκειται βεβαίως για πραγματική ταρίχευση
- Η καλή διατήρηση οφείλεται στις κατάλληλες συνθήκες του ταφονομικού μικροπεριβάλλοντος

Φύλλο χρυσού
που κάλυπτε
τον θώρακα
ΕΑΜ 626

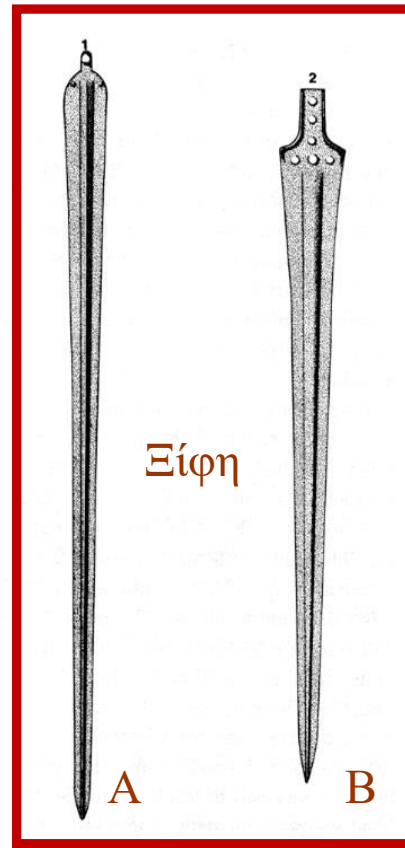
Ταφικός 'Κύκλος' Α: Τάφοι IV και V
Αβγά στρουθοκαμήλων: μετατροπή σε ρυτά με επιθέματα φαγεντιανής

Ο εξοπλισμός των πολεμιστών της αρχόμενης ΥΕΧ στο Αιγαίο

Αν και τα πιο εντυπωσιακά δείγματα προέρχονται από τους Ταφικούς Κύκλους των Μυκηνών, ο οπλισμός αυτός έχει παν-Αιγαιακή διάδοση

Τα πλέον νεωτερικά στοιχεία (ξίφη, οκτώσχημες ασπίδες) είναι μάλλον Κρητικές επινοήσεις

Αιχμή δόρατος

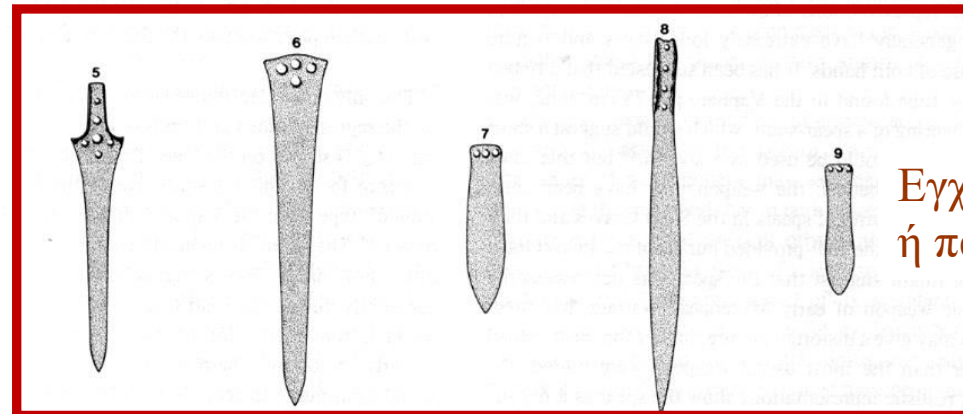
3

Scale 1:8

Schlachtmeßer ή «ξιφομάχαιρα»

Εγχειρίδια ή παραξιφίδες

Fig. 8: Weapons of the Shaft Graves.

Ταφικός ‘Κύκλος’ Α: Τάφος IV

(ανασκαφής H. Schliemann 1876 [4^{ος} τάφος]/ τάφος Δ κατά Σταματάκη)

“Schlachtmeßer”

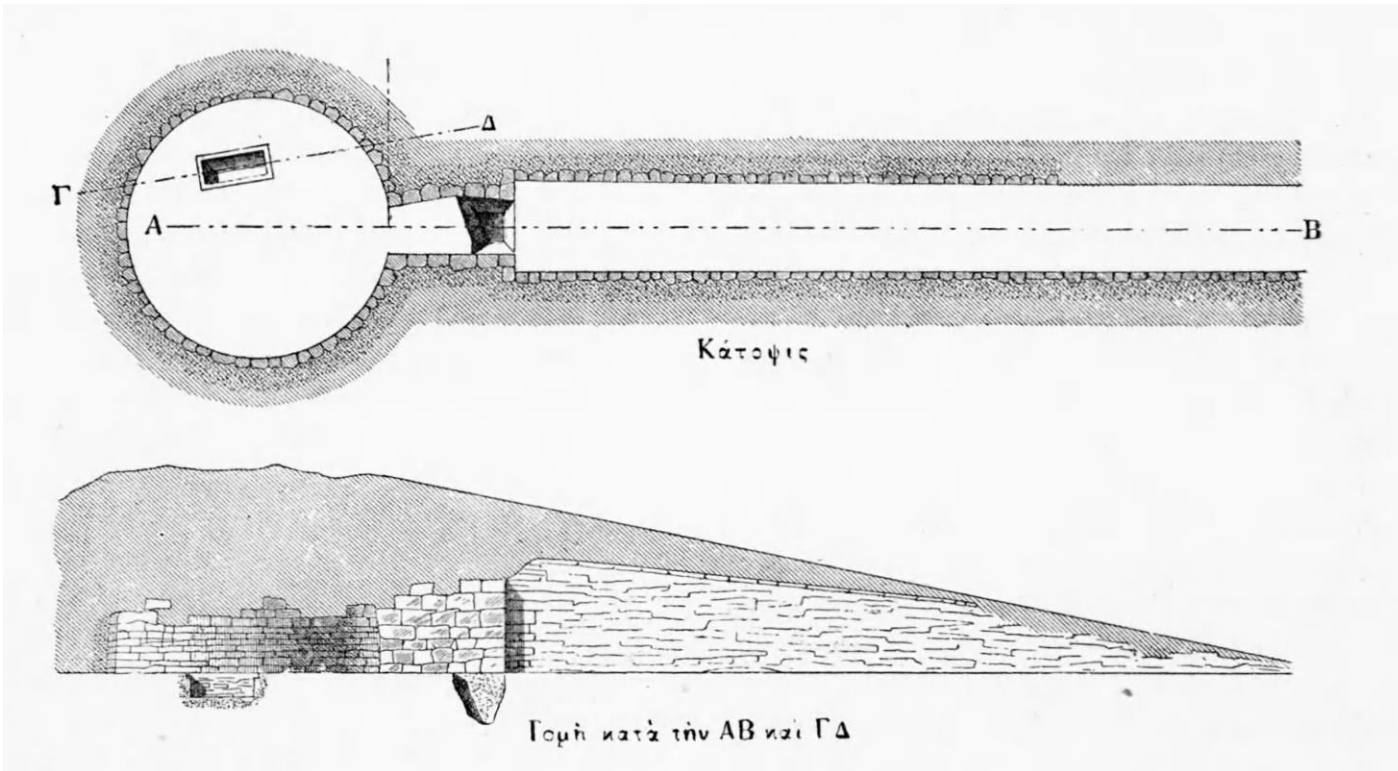
Αιχμή
δόρατος

Εγχειρίδιο με επιχρυσωμένες
κεφαλές ήλων και ένθετη
διακόσμηση (“Metalmalerei”)
στη λεπίδα

Βαφειό Λακωνίας: ο θολωτός τάφος

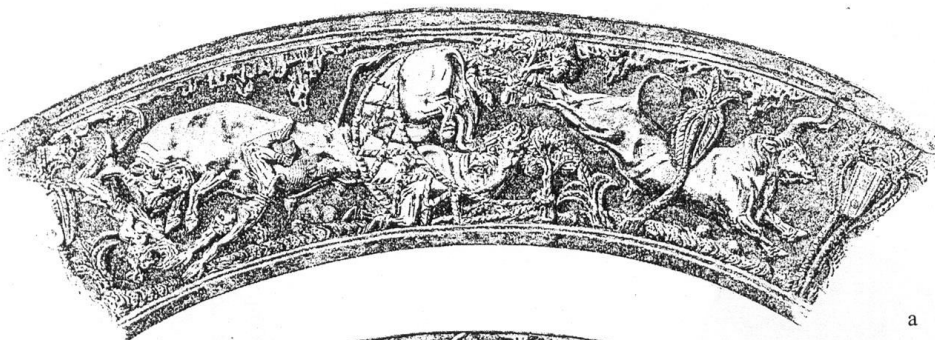
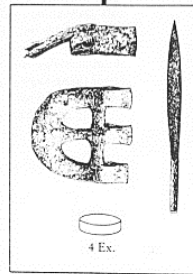
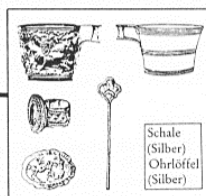
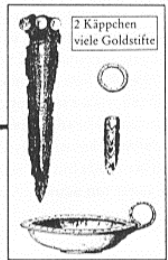
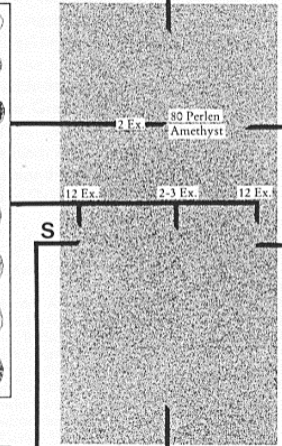
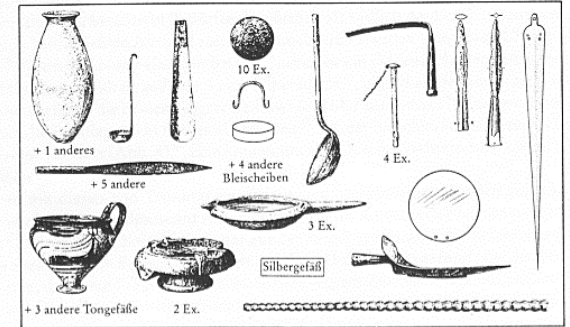
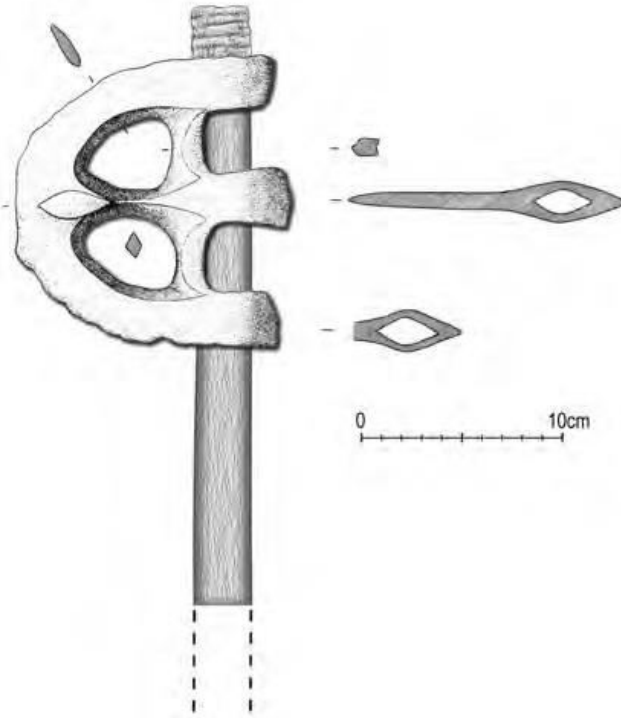

Ανασκαφή και άμεση δημοσίευση από
Χρήστο Τσουντα (ΑρχΕφ 1889)

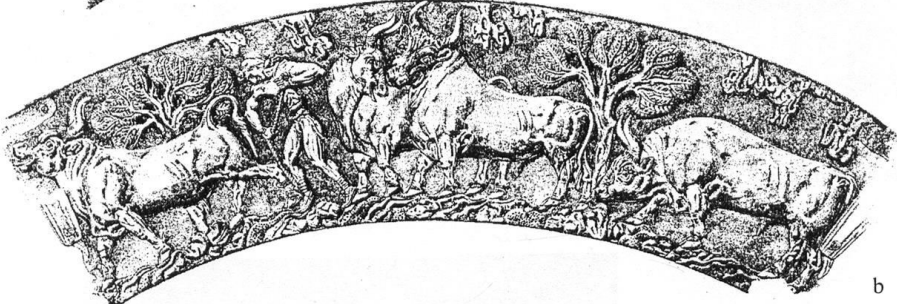

Βαφειό Λακωνίας: ο θολωτός τάφος

Ευρήματα από την κιβωτιόσχημη θήκη εντός του ταφικού θαλάμου [τέλος της ΥΕ ΙΙΑ]

a

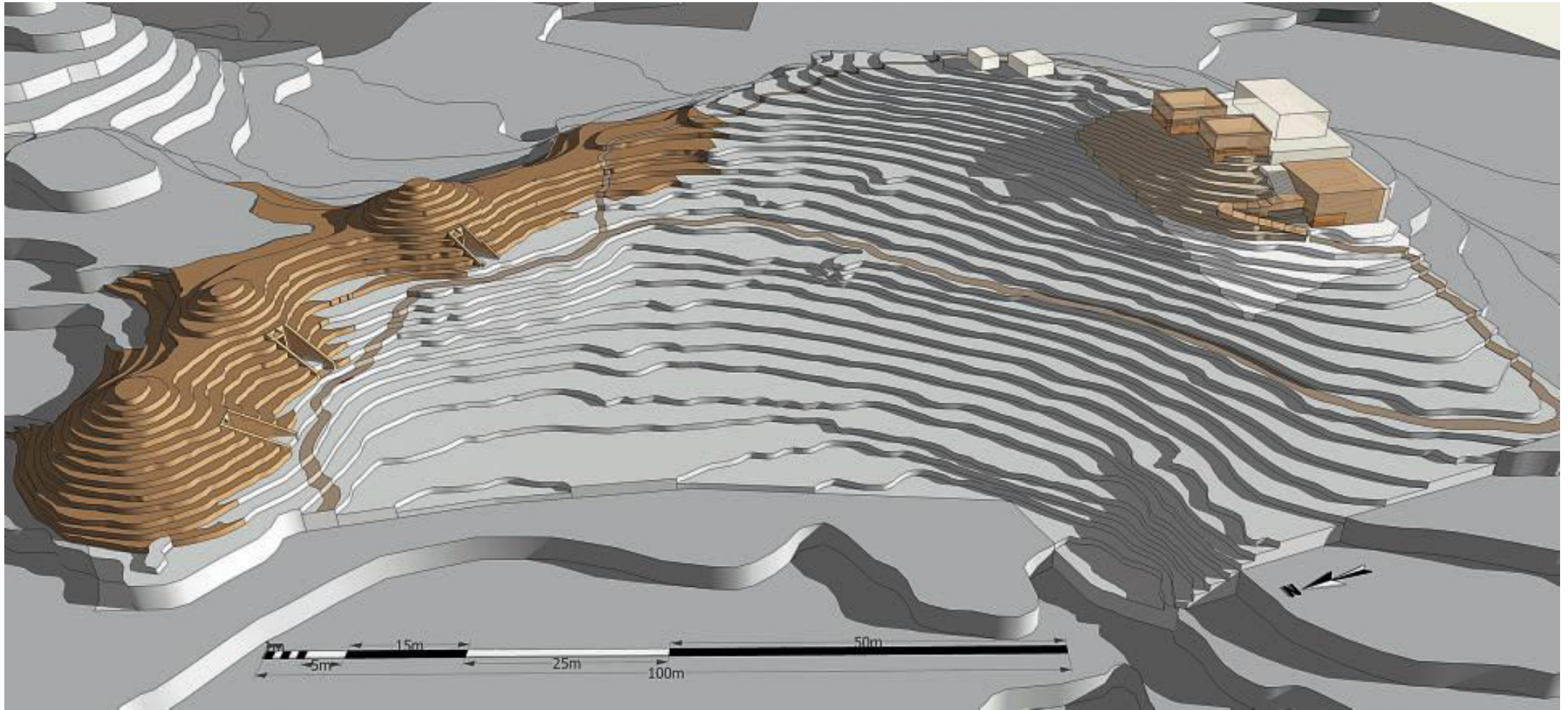

b

‘Συριακός’ πέλεκυς
(unicum στο Αιγαίο)

Κακόβατος Ηλείας: η Πύλος του Dörpfeld

Η ακρόπολη του Κακόβατου με τους θολωτούς τάφους και την 'Κατοικία του Άρχοντα' („Herrenhaus“)(ψηφιακή αναπαράσταση © Chr. Diedrich / B. Eder)

Η μοναδική αλληλουχία της Βοϊδοκοιλιάς

Ο ΥΕ Ι θολωτός τάφος *κτίστηκε στο κέντρο* του πρώιμου ΜΕ τύμβου Α της Βοϊδοκοιλιάς
(αεροφωτογραφία μετά το πέρας της ανασκαφικής περιόδου 1980)

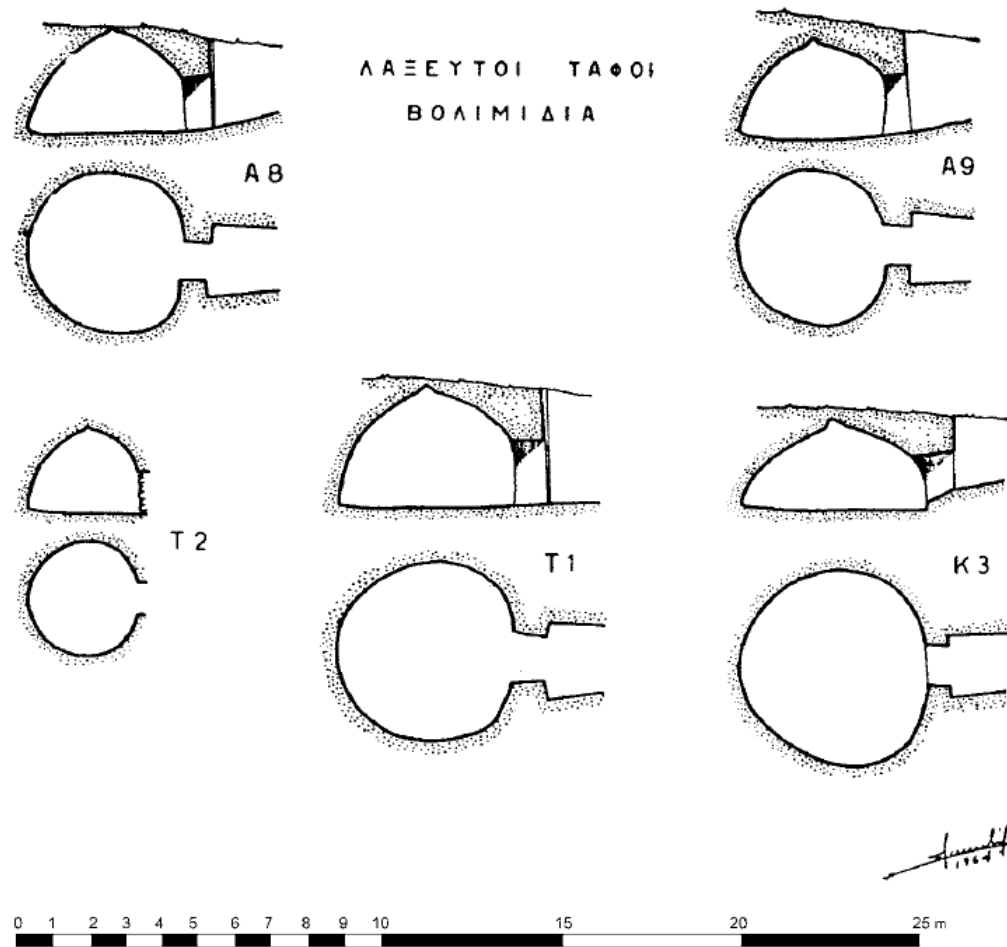
Η μοναδική αλληλουχία της Βοϊδοκοιλιάς

Εσωτερικό του θαλάμου
του θολωτού τάφου

Βοϊδοκοιλιά: ο θολωτός τάφος εντός του τύμβου Α

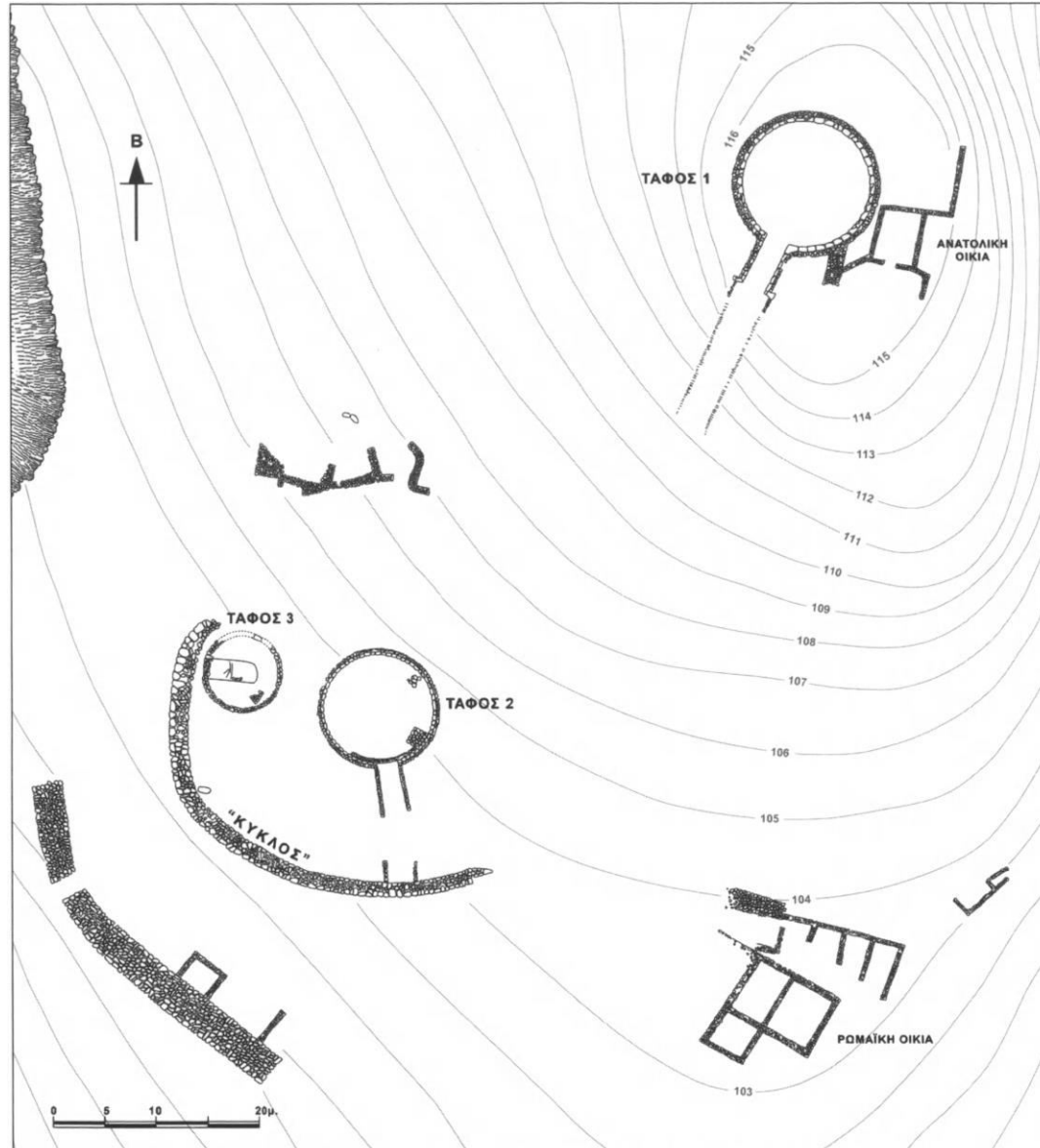
Λαξευτές απομιμήσεις θολωτών τάφων στο νεκροταφείο των Βολιμιδίων (Χώρα, κοντά στον Επάνω Εγκλιανό)

Θαλαμωτοί τάφοι διαφόρων 'συστάδων' του νεκροταφείου

Περιστεριά

«Οι Μυκήνες της Δυτικής Πελοποννήσου»

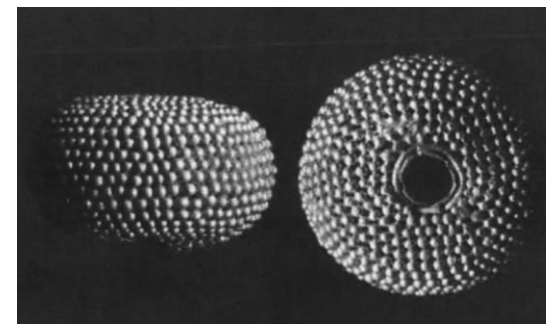

Περιστεριά

«Οι Μυκήνες της Δυτικής Πελοποννήσου»

Θολωτός τάφος 1

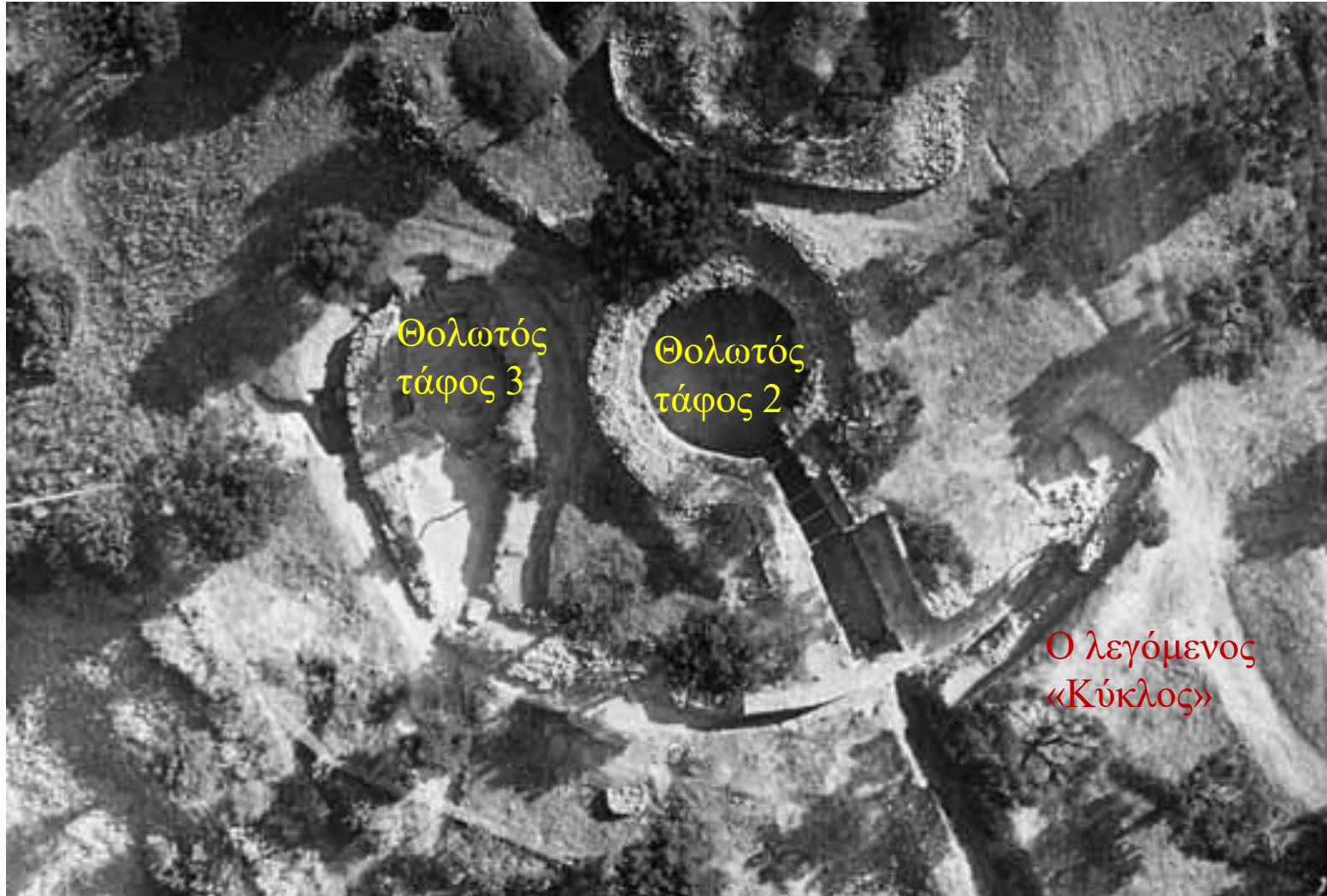
*μορόεσσα
πήφος με την
τεχνική της
κοκκίδωσης
(granulation)

Τεκτονικά ή λατομικά
σημεία από την ισόδομη
(ashlar) επένδυση της
πρόσοψης
του θολωτού τάφου 1

Περιστεριά

«Οι Μυκήνες της Δυτικής Πελοποννήσου»

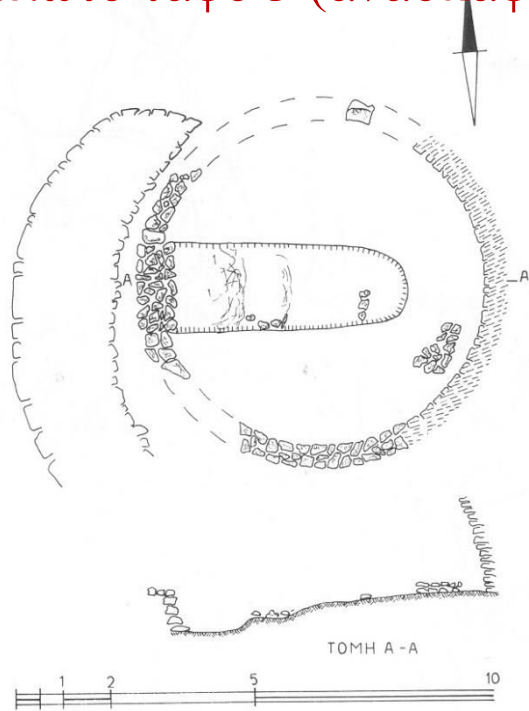

Ειδώλιο θηλυκής μορφής από το θολωτό τάφο 2

Περιστεριά

«Οι Μυκήνες της Δυτικής Πελοποννήσου»

Ο 'θησαυρός' από τον
θολωτό τάφο 3 (ανασκαφή 1965)

2. Plan et coupe de la tholos 3 de Péristéria (Th 23C).

Abb. 12–14. Goldene Tassen mit Spiralornamenten aus Peristéria, unter Tholos III

Abb. 15. Goldenes Diadem aus Peristéria, unter Tholos III

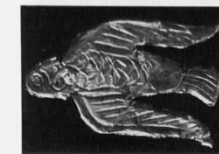
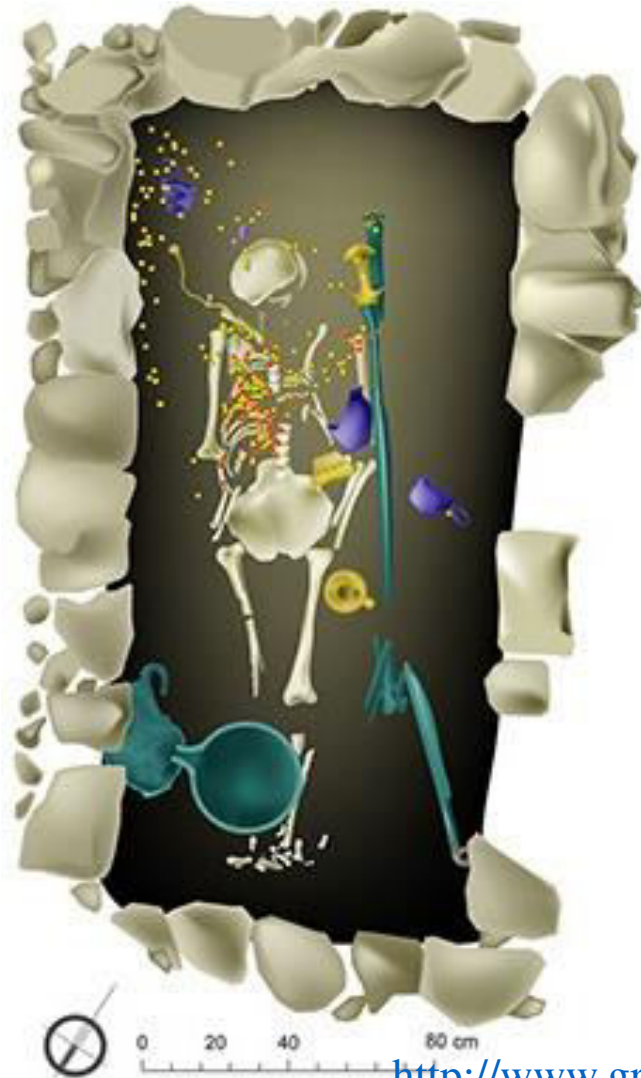

Abb. 16. Fliegender Vogel, Goldfolie, Peristéria, unter Tholos III

Abb. 17a–c. Rosetten aus Goldfolie, Peristéria, unter Tholos III

Πρόσφατες ανακαλύψεις (2015) Ο τάφος του 'Πολεμιστή του Γρύπα' στον Επάνω Εγκλιανό

Ψηφιακή αναπαράσταση: Denitsa Nenova

<http://www.griffinwarrior.org/griffinwarrior-gallery.html>

Πρόσφατες ανακαλύψεις (2015) Ο τάφος του 'Πολεμιστή του Γρύπα' στον Επάνω Εγκλιανό

συλλογή 50
σφραγιδολίθων

τέσσερα χρυσά
σφραγιστικά δαχτυλίδια

Μακρό ξίφος
με ελεφάντινο μύκητα και λαβή
καλυμμένη με χρυσά ελάσματα

Χάλκινο κάτοπτρο
με ελεφάντινη λαβή

Πρόσφατες ανακαλύψεις (2015)
Ο τάφος του 'Πολεμιστή του Γρύπα' στον Επάνω Εγκλιανό

Χρυσό περιδέραιο με ψήφους ημιπολύτιμων λίθων

έξι διακοσμημένα ελεφάντινα κτένια

Πρόσφατες ανακαλύψεις (2015)
Ο τάφος του 'Πολεμιστή του Γρύπα' στον Επάνω Εγκλιανό

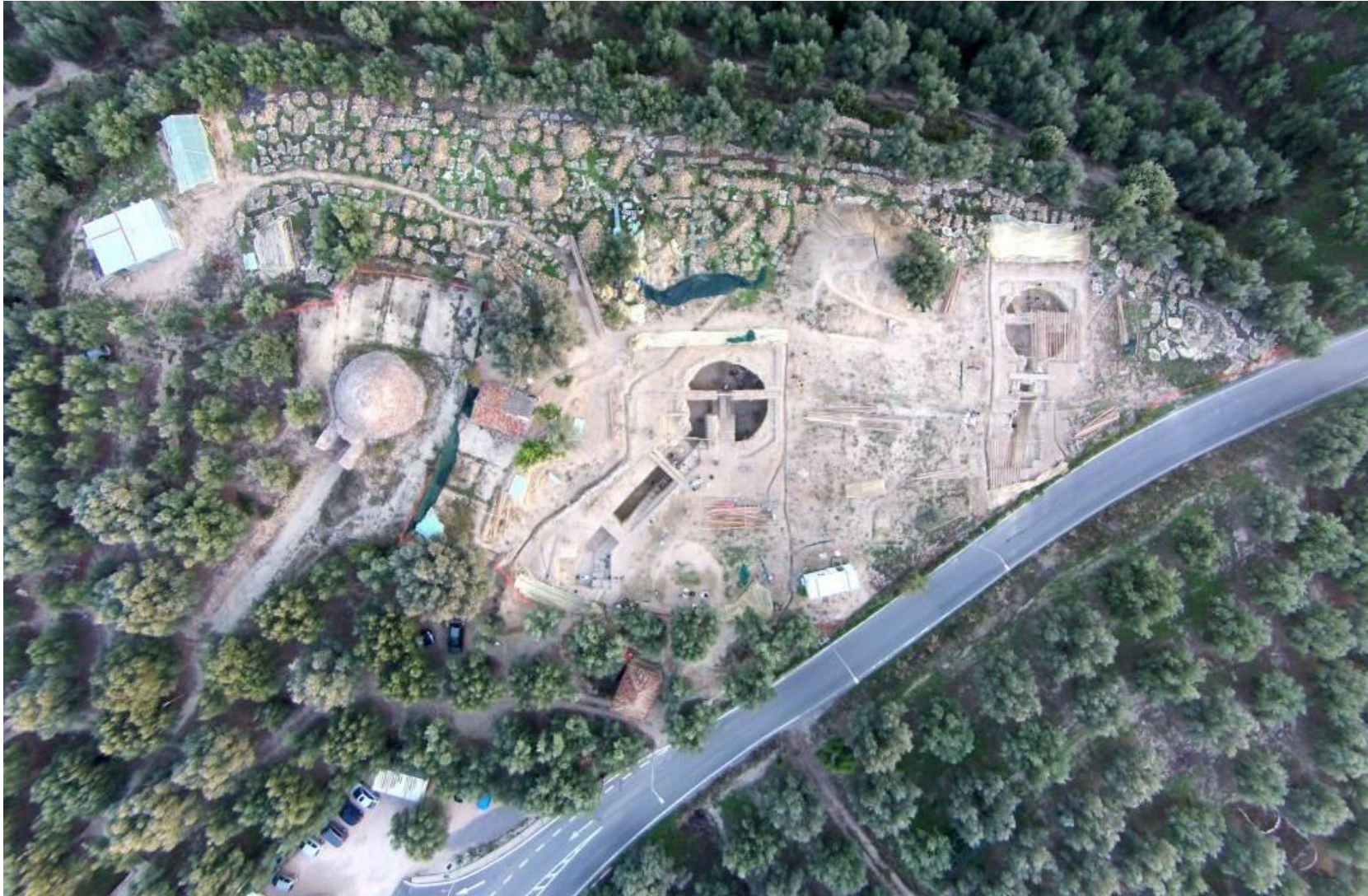
Σφραγιδόλιθος με παράσταση μάχης
Αχάτης
Μήκος: 3,6 cm

Πρόσφατες ανακαλύψεις (2018)
Δύο νέοι θολωτοί τάφοι στον Επάνω Εγκλιανό

Πρόσφατες ανακαλύψεις (2018)
Δύο νέοι θολωτοί τάφοι στον Επάνω Εγκλιανό

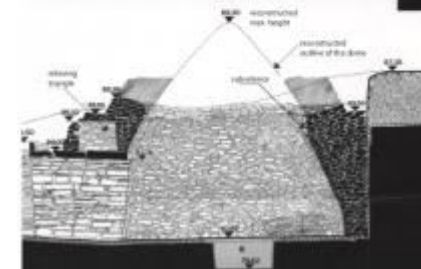
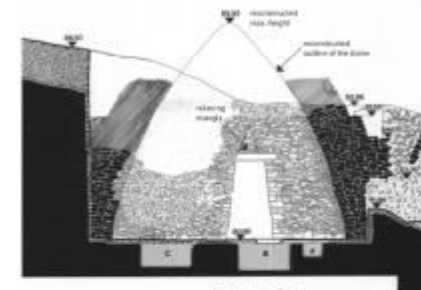
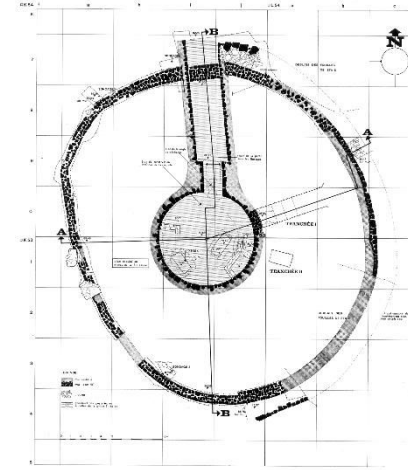
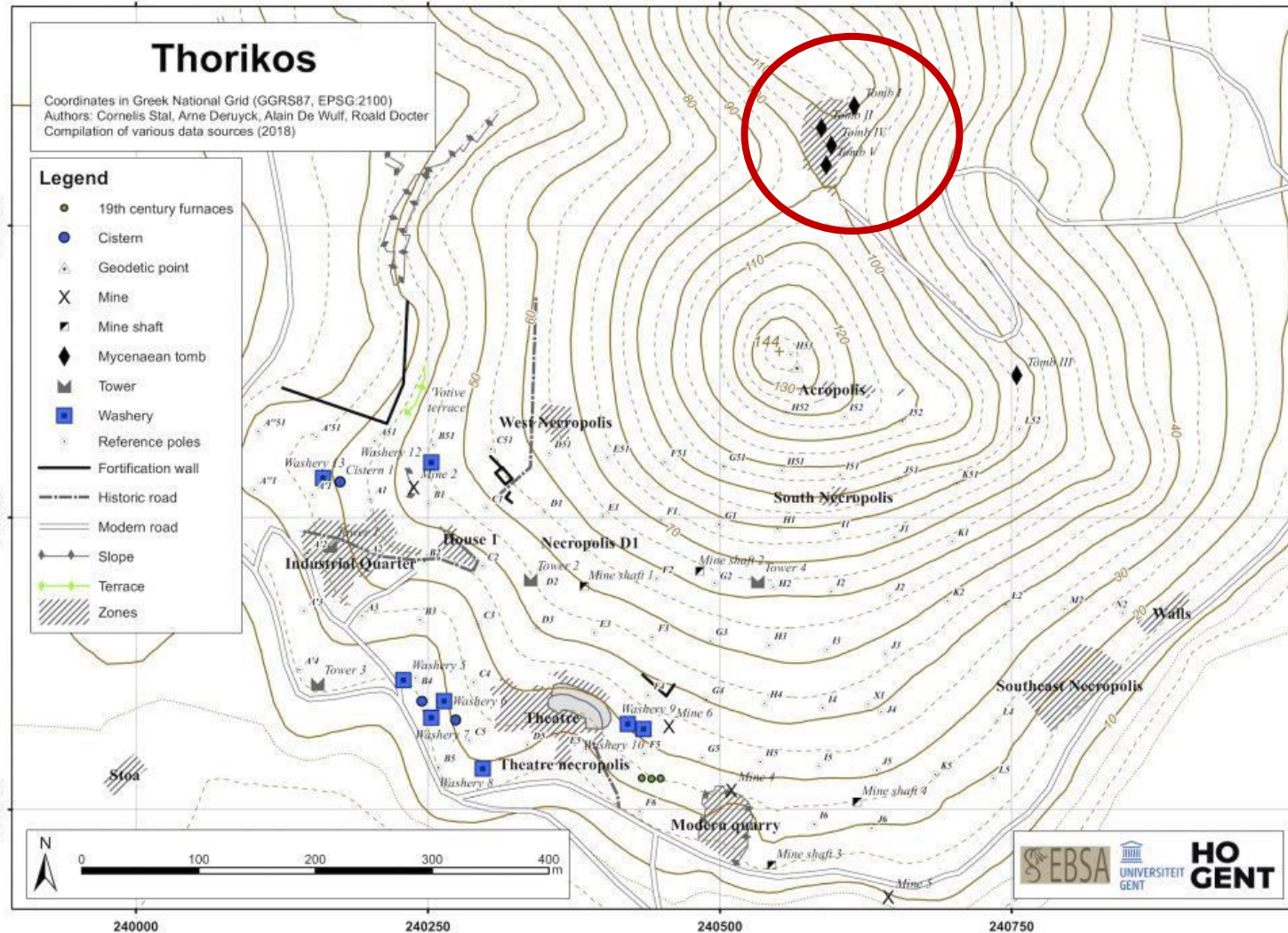
Πρόσφατες ανακαλύψεις (2018)
Θολωτός τάφος VI

Πρόσφατες ανακαλύψεις (2018)
Θολωτός τάφος VII

Ο Θορικός στη Λαυρεωτική: ένα σημαντικό κέντρο στις παρυφές της Αττικής

Τάφος III
(θολωτός τάφος)

Ο ελλειψοειδής κτιστός τάφος (τάφος IV) του Θορικού

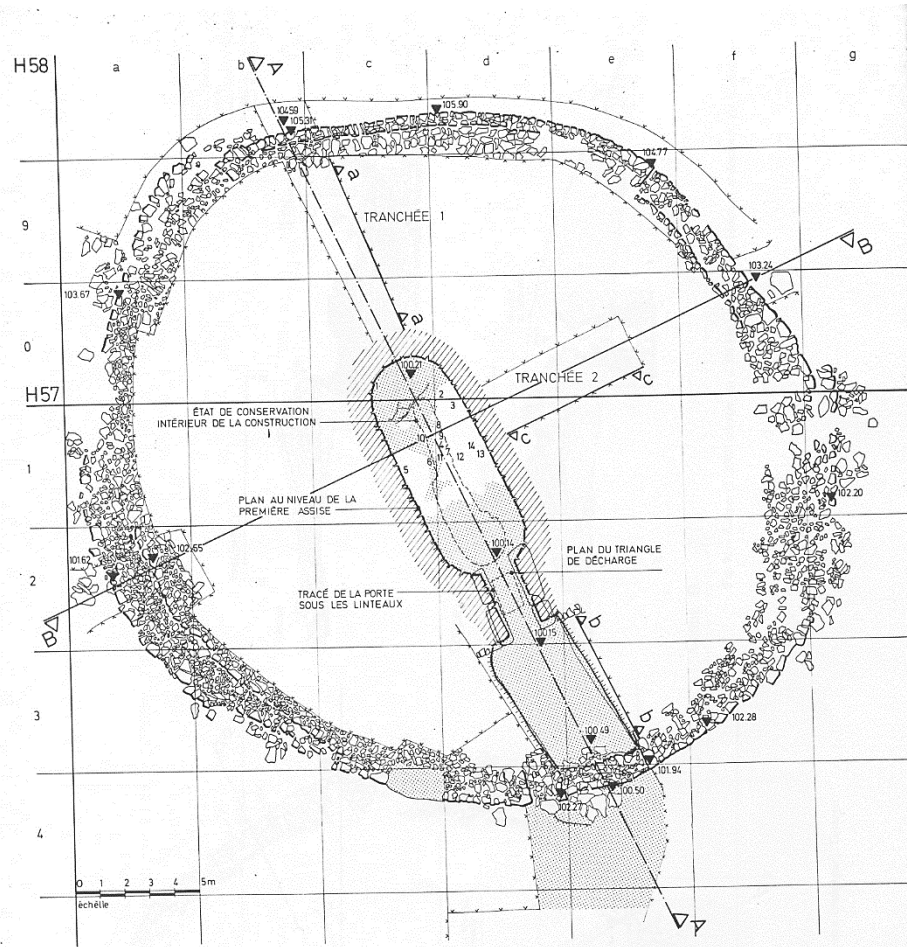
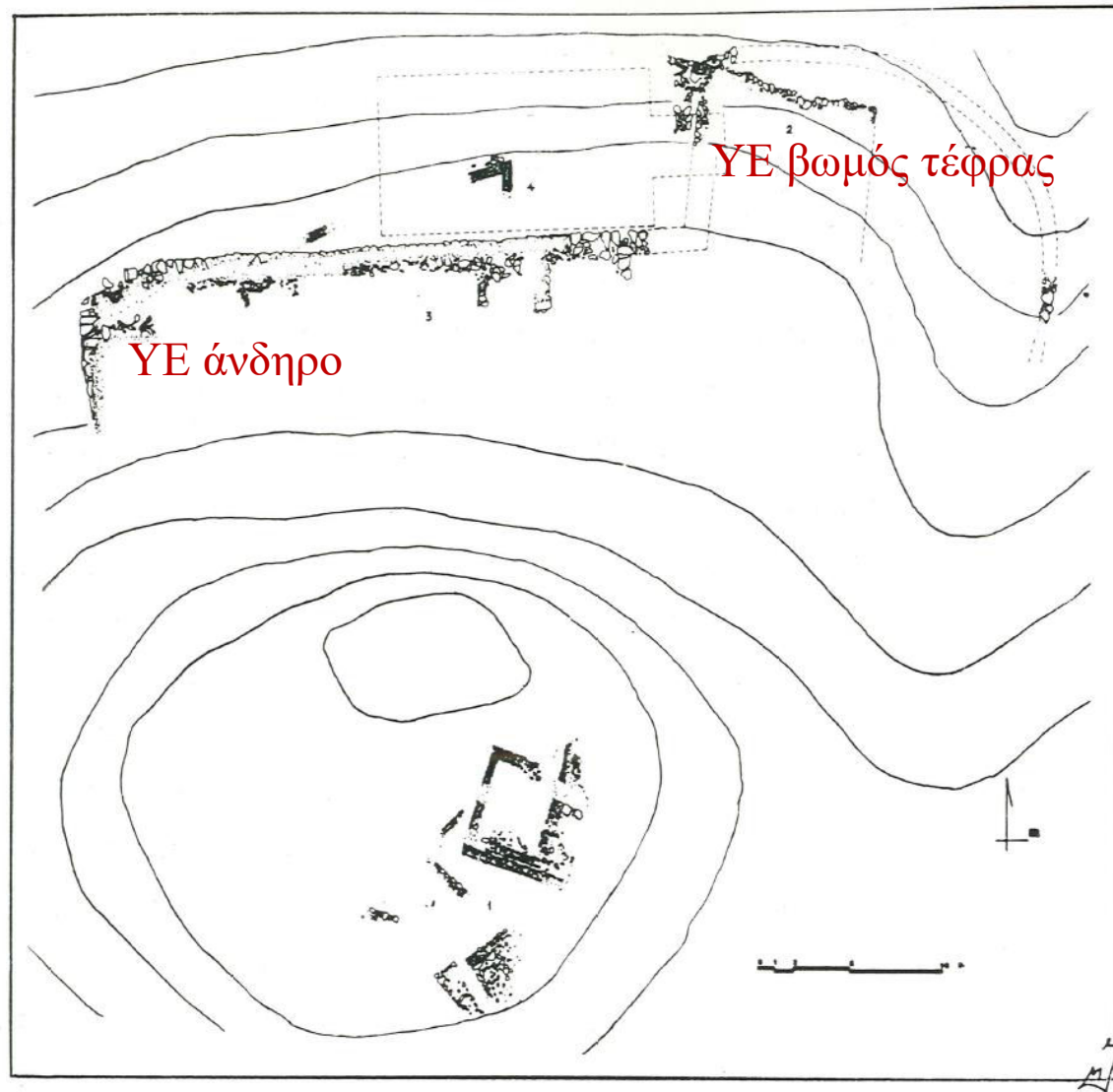

Fig. 8. — Plan (1 : 2000) relevé par J. De Geyter et Monique Mouraux et dessiné par L. Demeyer.

Μυκηναϊκά ευρήματα από το ιερό του Απόλλωνα Μαλεάτα στην Επίδαυρο: ένα πρώιμο Μυκηναϊκό κέντρο λατρείας

Τοπογραφικό σχεδιάγραμμα
του ιερού του Απόλλωνα Μαλεάτα
(τέλος ανασκαφής 1987)
Β. Λαμπρινούδάκης ΠΑΕ 1987, εικ. 2

Ένας νέος κόσμος τεχνέργων και τα εξαιρετικά του 'προανακρούσματα'

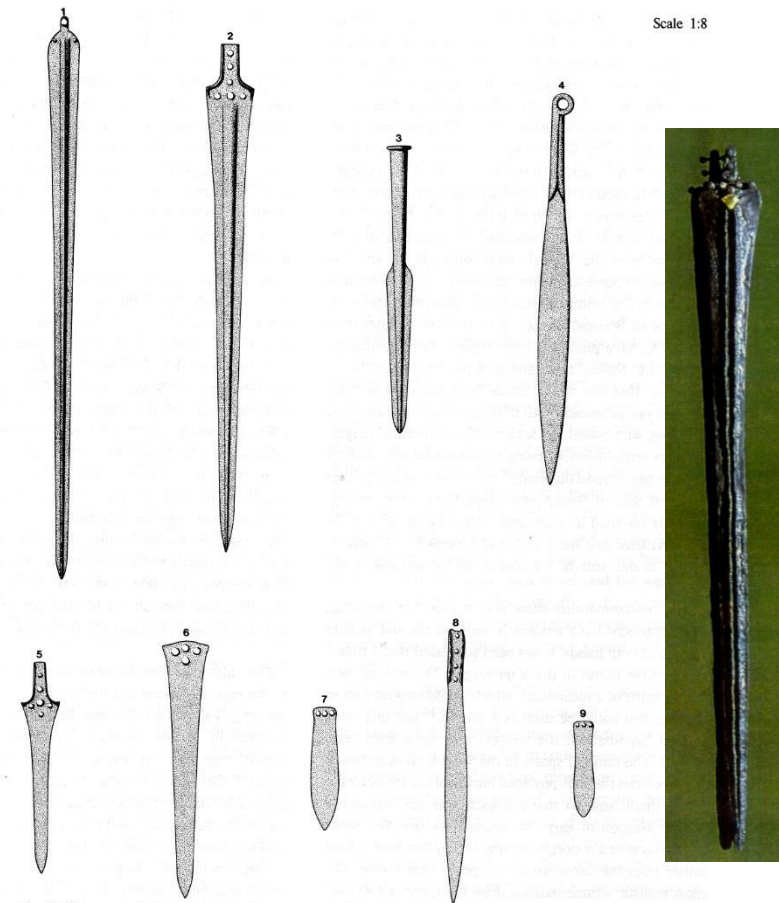
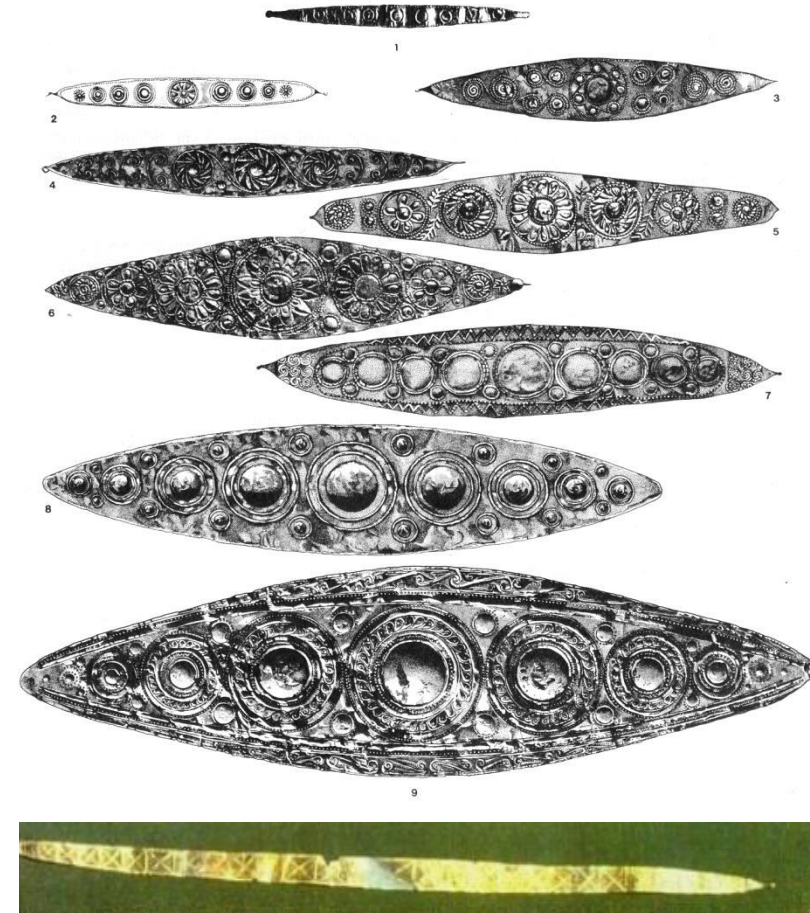

Fig. 8: Weapons of the Shaft Graves.

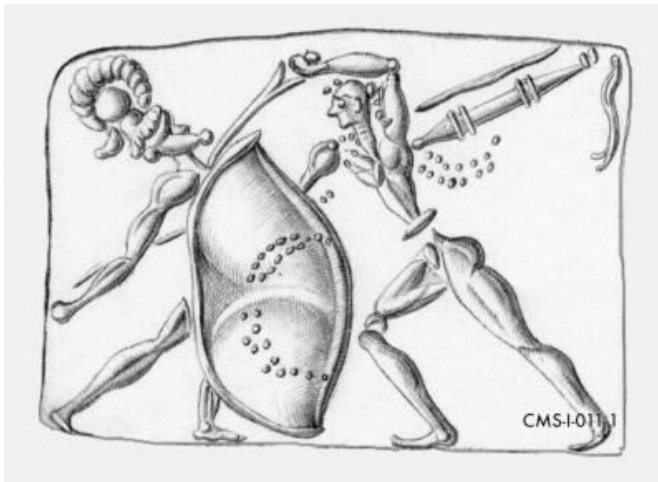
Η γυναικεία μορφή
στην εικονογραφία
των Λακκοειδών Τάφων

Η ανδρική μορφή στην εικονογραφία των Λακκοειδών Τάφων

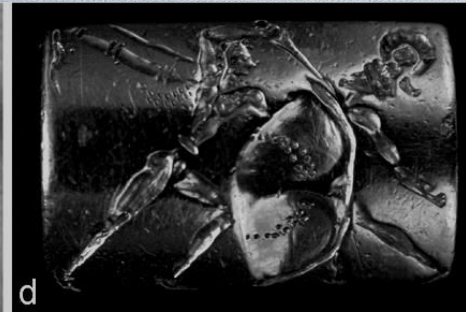
Σκηνή κυνηγιού με άρμα από τον Τάφο IV

Σκηνές μονομαχιών από τον Τάφο III (χωρίς συνοδεία όπλων)

Σκηνή πολεμικής(;) χρήσης άρματος
σε ταφική στήλη από τον Τάφο V

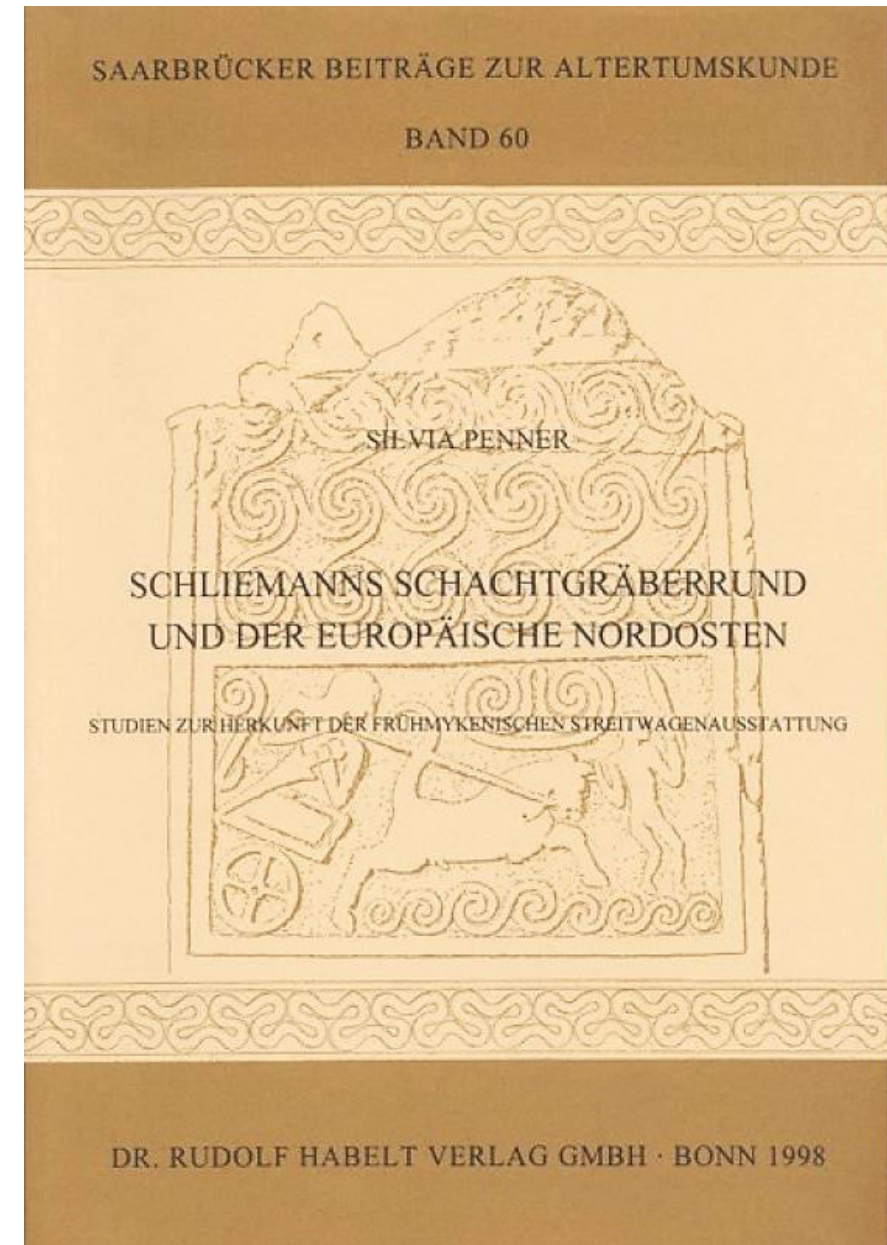
Ο αρματηλάτης εισβολέας: μια γοητευτική φαντασίωση

Προσήλωση σε απειροελάχιστο κλάσμα του υλικού
από συγκεκριμένες ταφές του Κύκλου Α

Μεθοδολογικές ατασθαλίες: επιλέγονται τα πιο μακρινά
παράλληλα

Αδυναμία να στηριχθεί επαρκώς το κίνητρο για τη
μετακίνηση των υποτιθέμενων πολεμικών ομάδων

Ανεπαρκής θεώρηση του πολιτισμικού πλαισίου των
Λακκοειδών Τάφων: του Ελλαδικού τους υποβάθρου
και του ‘κοσμοπολίτικου/ πολυσυλλεκτικού’ χαρακτήρα
των κτερισμάτων

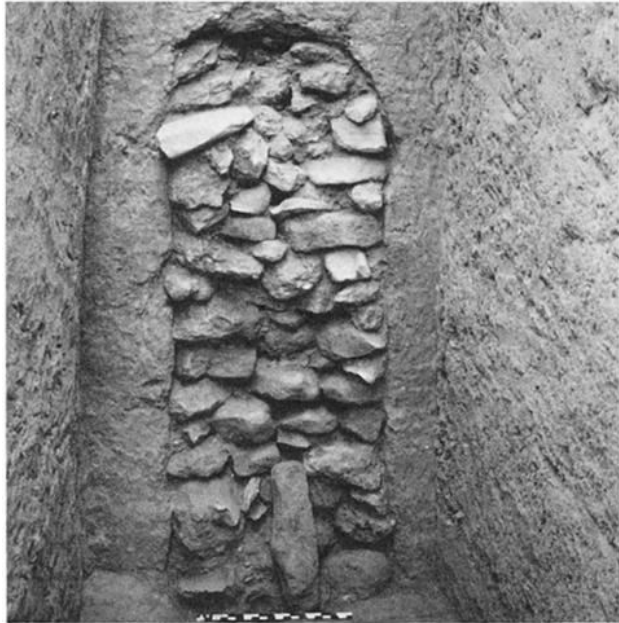

Λαξευτοί θαλαμωτοί τάφοι

Δρόμος

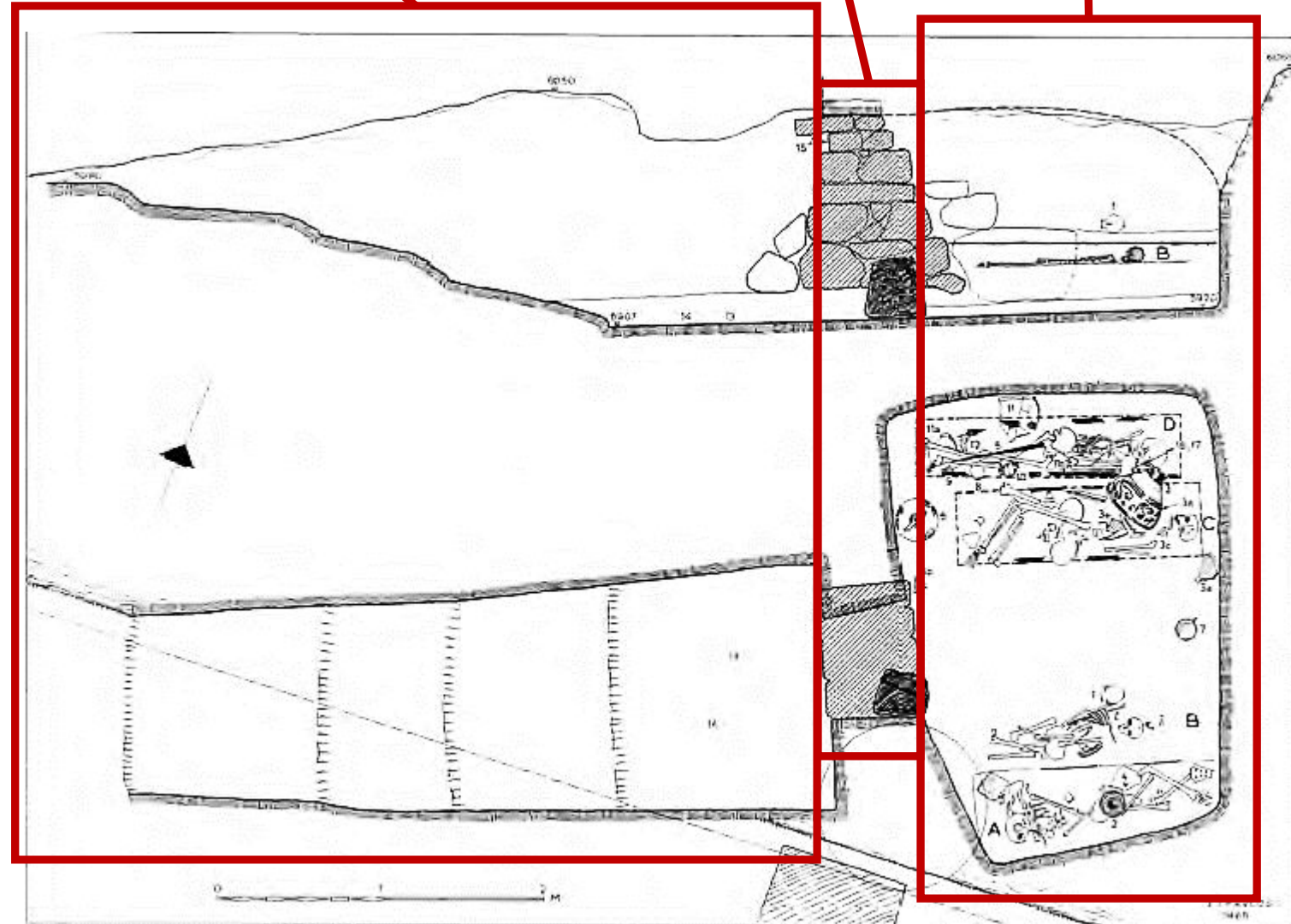
Στόμιο
(Είσοδος)

Ταφικός
Θάλαμος

Φραγή εισόδου θαλαμοειδούς
τάφου με ξερολιθιά
(Επάνω Εγκλιανός, τάφος Κ1)

Θαλαμωτός τάφος 40
Αθήνα Αρχαία Αγορά
ΥΕ ΙΙΑ1

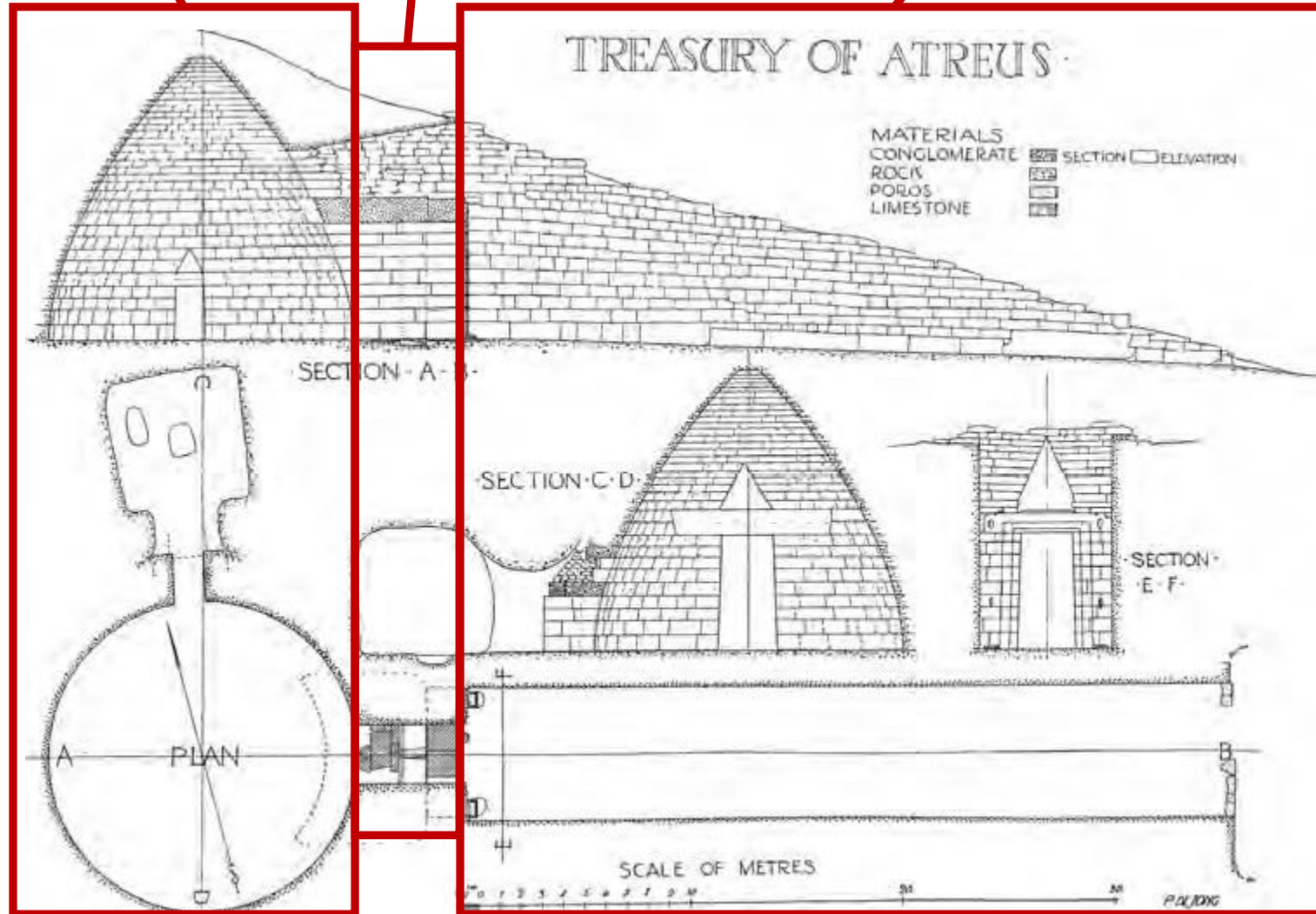

Κτιστοί θολωτοί τάφοι

Ταφικός θάλαμος

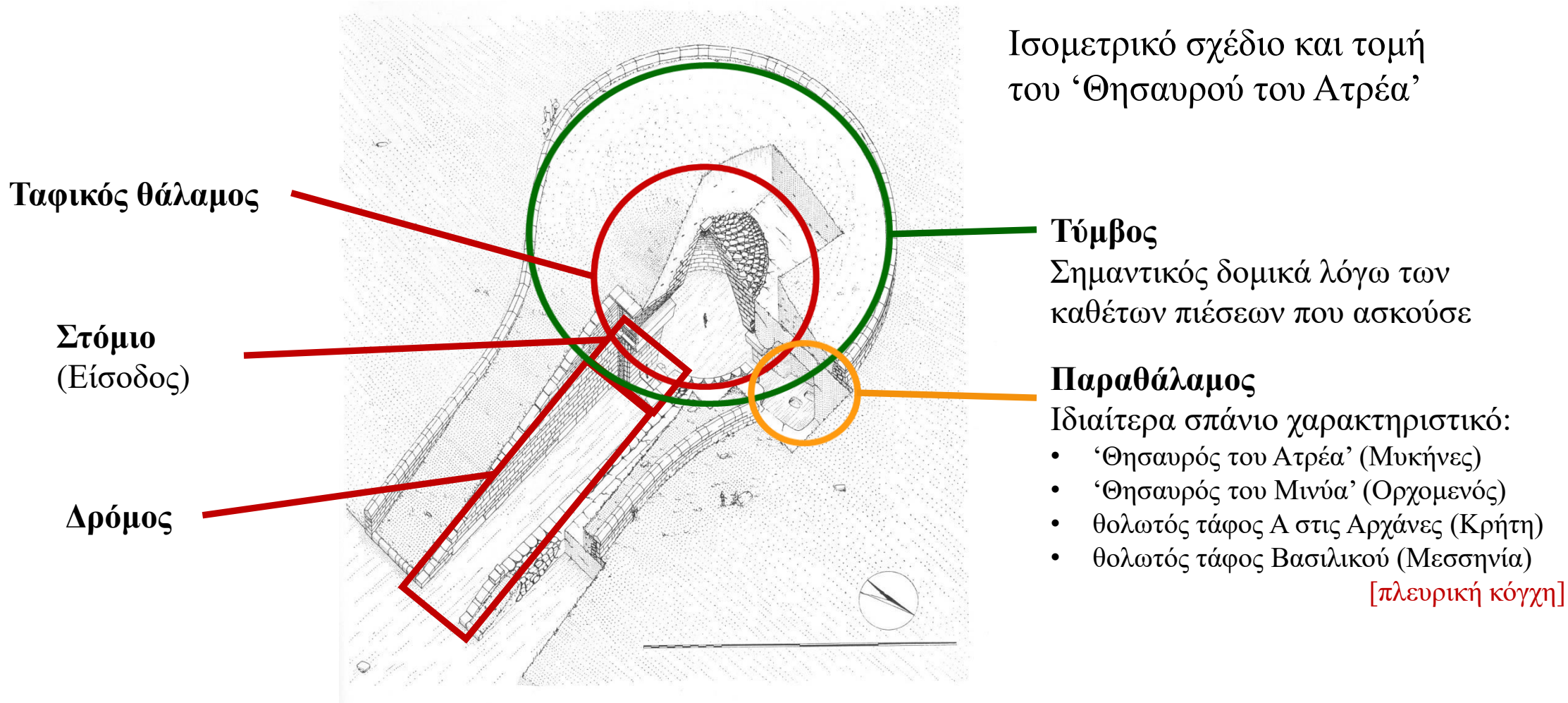
Στόμιο
(Είσοδος)

Δρόμος

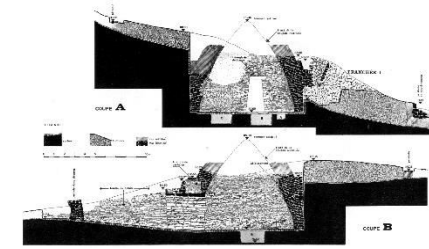
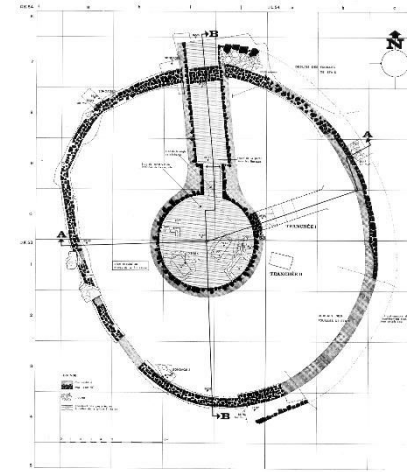
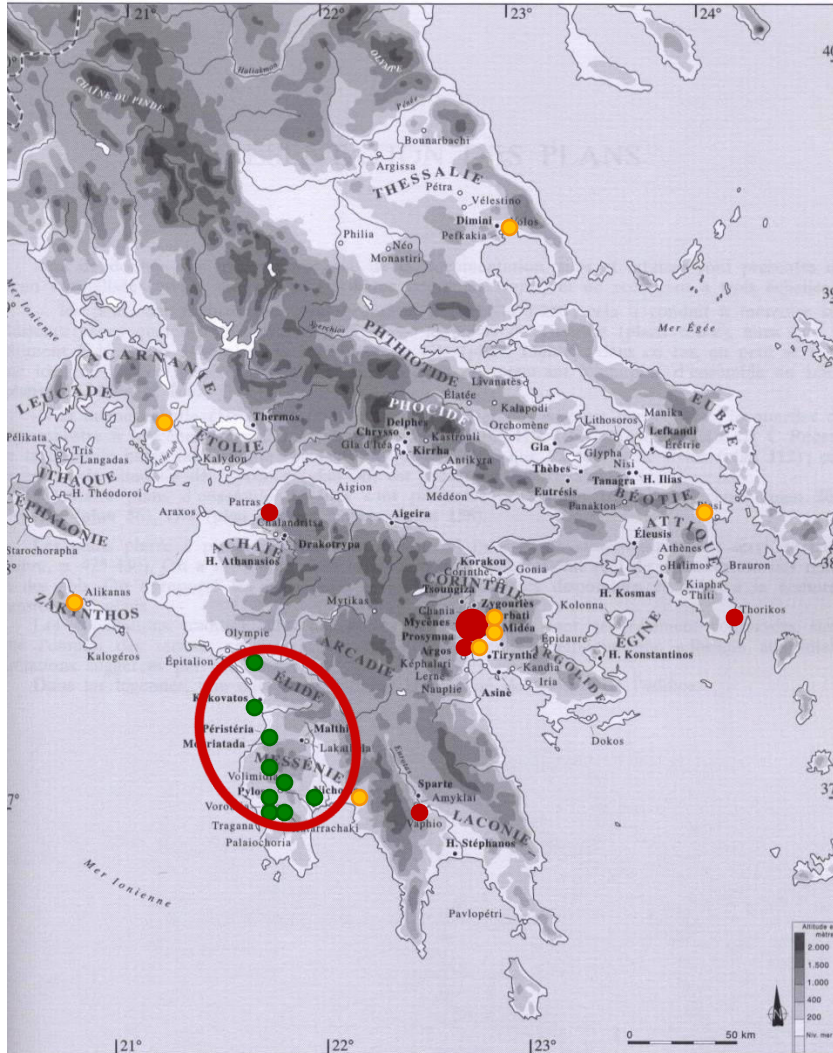

Μια ιδιαίτερα ‘Μυκηναϊκή’ επινόηση: Ο Ελλαδικός θολωτός τάφος

Οι απαρχές μιας elite κοινής: Η διάδοση των θολωτών τάφων στην ΥΕ ΙΙ

Λαύριο (ΝΑ Αττική)
θολωτός τάφος ΙΙΙ

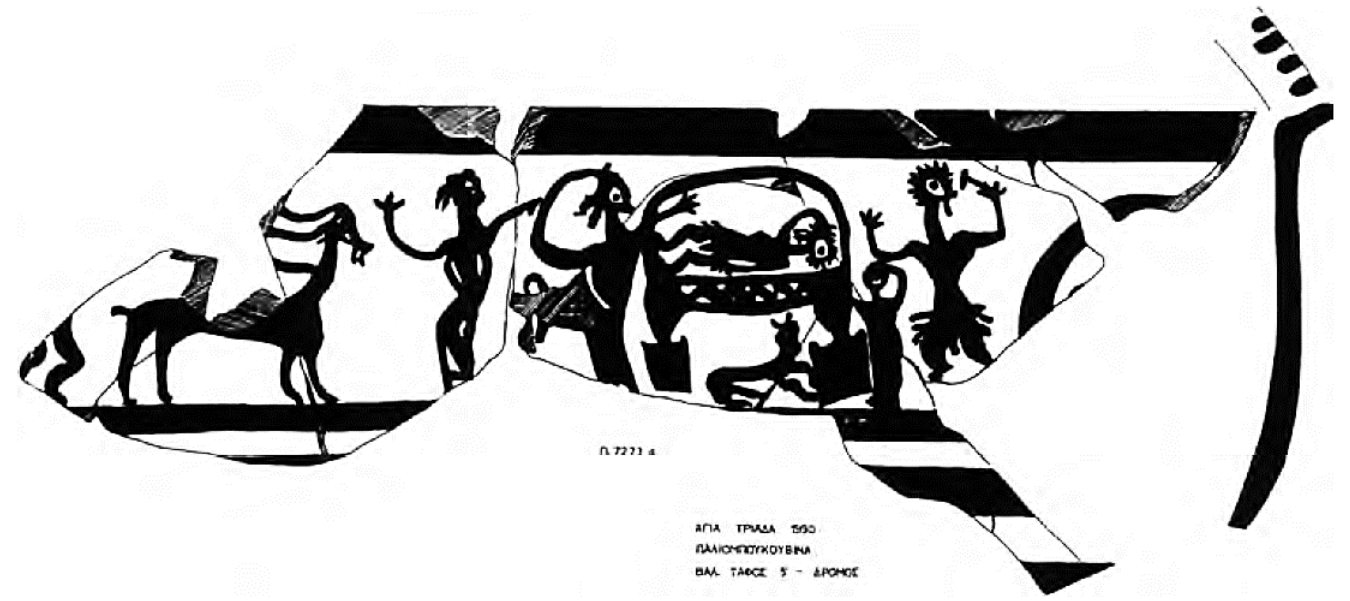
Πρώιμοι Μυκηναϊκοί θολωτοί τάφοι

- πρώτη χρήση στην όψιμη ΜΕ/ ΥΕ Ι
- πρώτη χρήση στην ΥΕ ΙΙΑ
- πρώτη χρήση στην ΥΕ ΙΙΒ

Ταφική τελετουργία

Η προετοιμασία για την ταφή

- *πρόθεσις του νεκρού σώματος*
- *θρήνος*

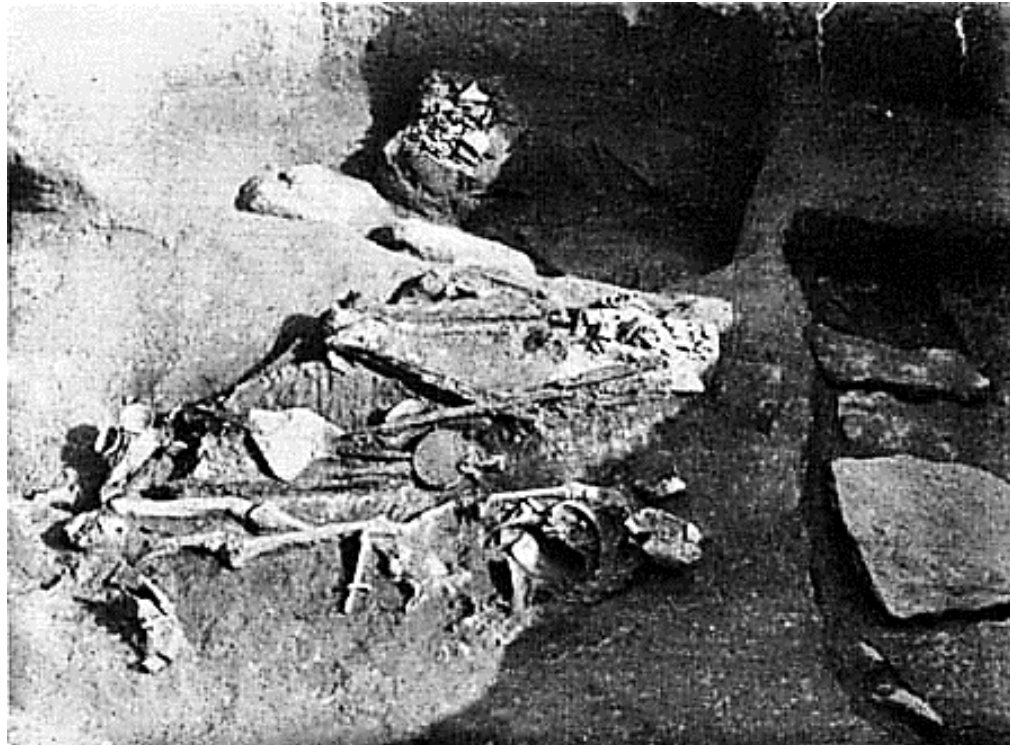

Τελετουργικός θρήνος και σκηνές πρόθεσης σε *λάρνακα* (Τανάγρα Βοιωτίας) και εικονιστικό κρατήρα (Αγία Τριάδα Ηλείας)

Το ταφικό τελετουργικό

Πρωτογενής ταφή

- στάση σώματος συνήθως εκτάδην, προσανατολισμός όχι συγκεκριμένος
- παρουσία ξύλινου φορείου ή φερέτρου ίσως συχνότερη από ό,τι συχνά υποθέτουμε

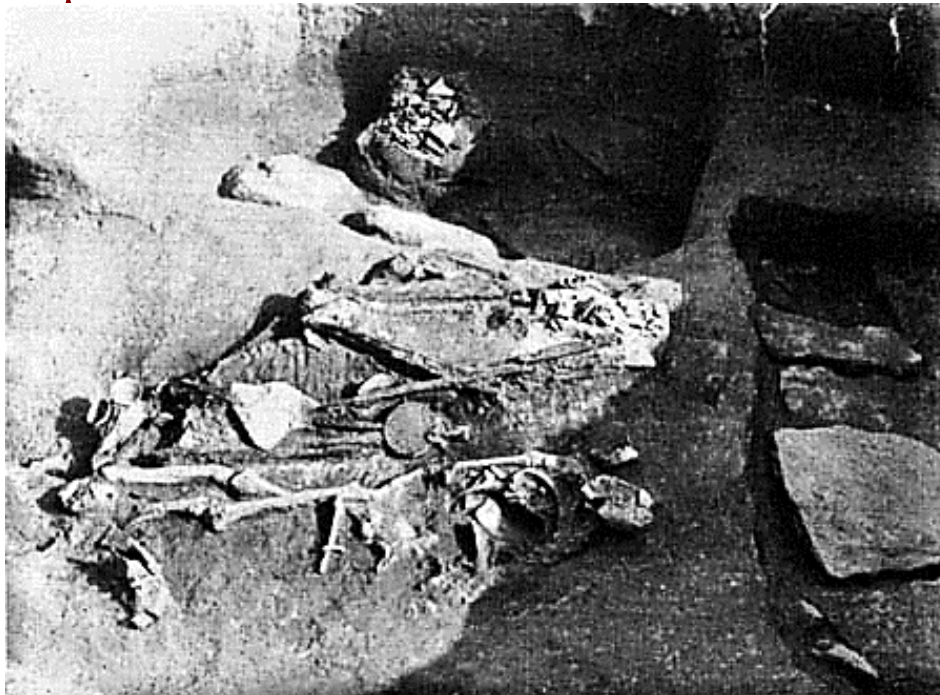

Ταφές εντός του θολωτού τάφου 2
Μυρσινοχώρι Ρούτσης (Μεσσηνία)

Το ταφικό τελετουργικό

Δευτερογενής ταφή

- *όχι παραμερισμένα λείψανα για εξοικονόμηση χώρου, αλλά συστηματική πράξη, μέρος της ταφικής πρακτικής*
- *δεν ήταν αποτέλεσμα της πρακτικής ανάγκης για εξοικονόμηση χώρου: απαντά και σε τάφους χωρίς εκτάδην ταφή στο κέντρο του θαλάμου*

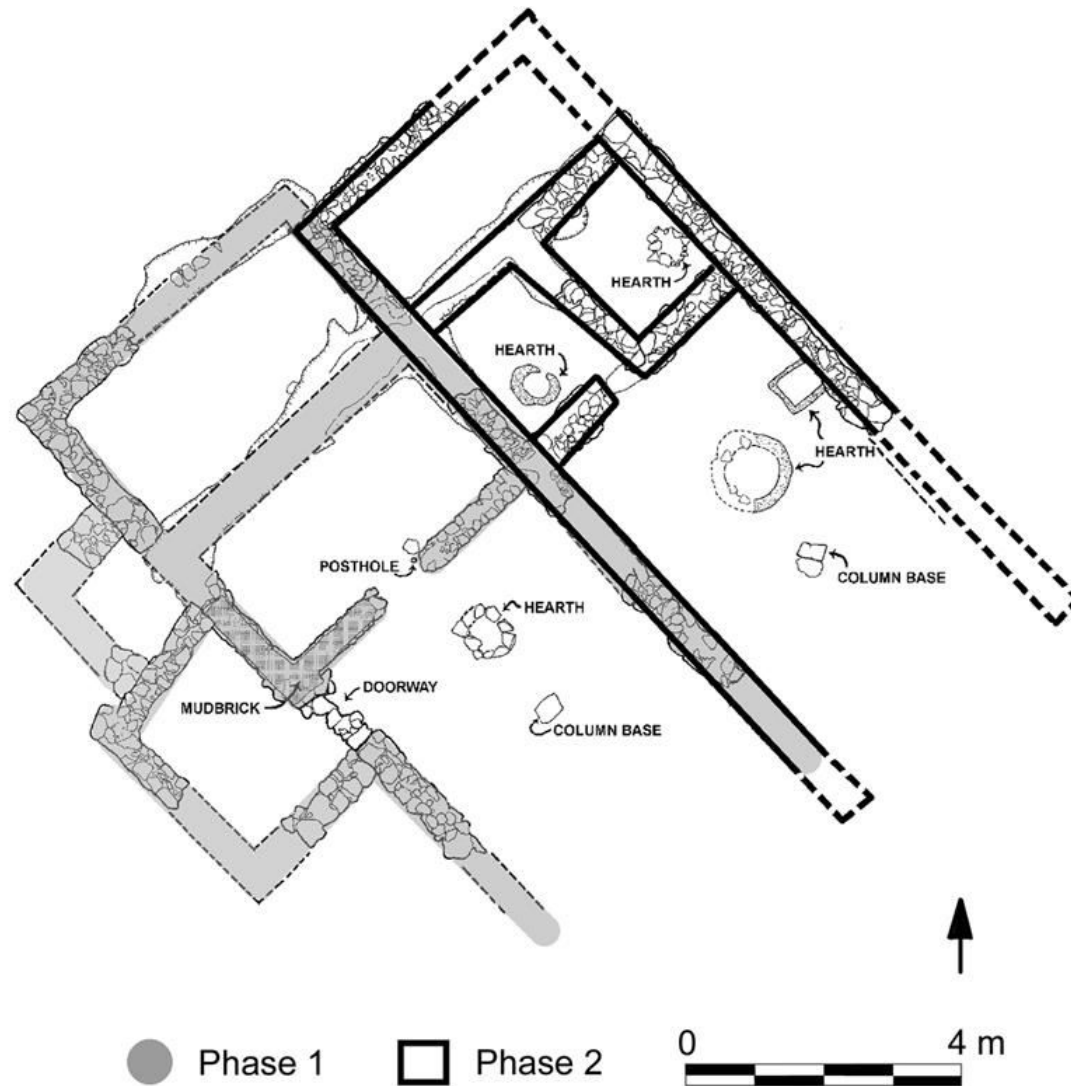

Ταφές εντός του θολωτού τάφου 2
Μυρσινοχώρι Ρούτσης (Μεσσηνία)

Μια αναδυόμενη κοινή γλώσσα για την ταφική έκφραση των elites

Αρχιτεκτονική για τους ζωντανούς Τσούγκιζα Νεμέας (EU7) ΥΕ Ι κτήριο

Αρχιτεκτονική για τους ζωντανούς
Μάλθη Δώριον (Μεσσηνία), level III
[προσοχή στα χρονολογικά προβλήματα...]

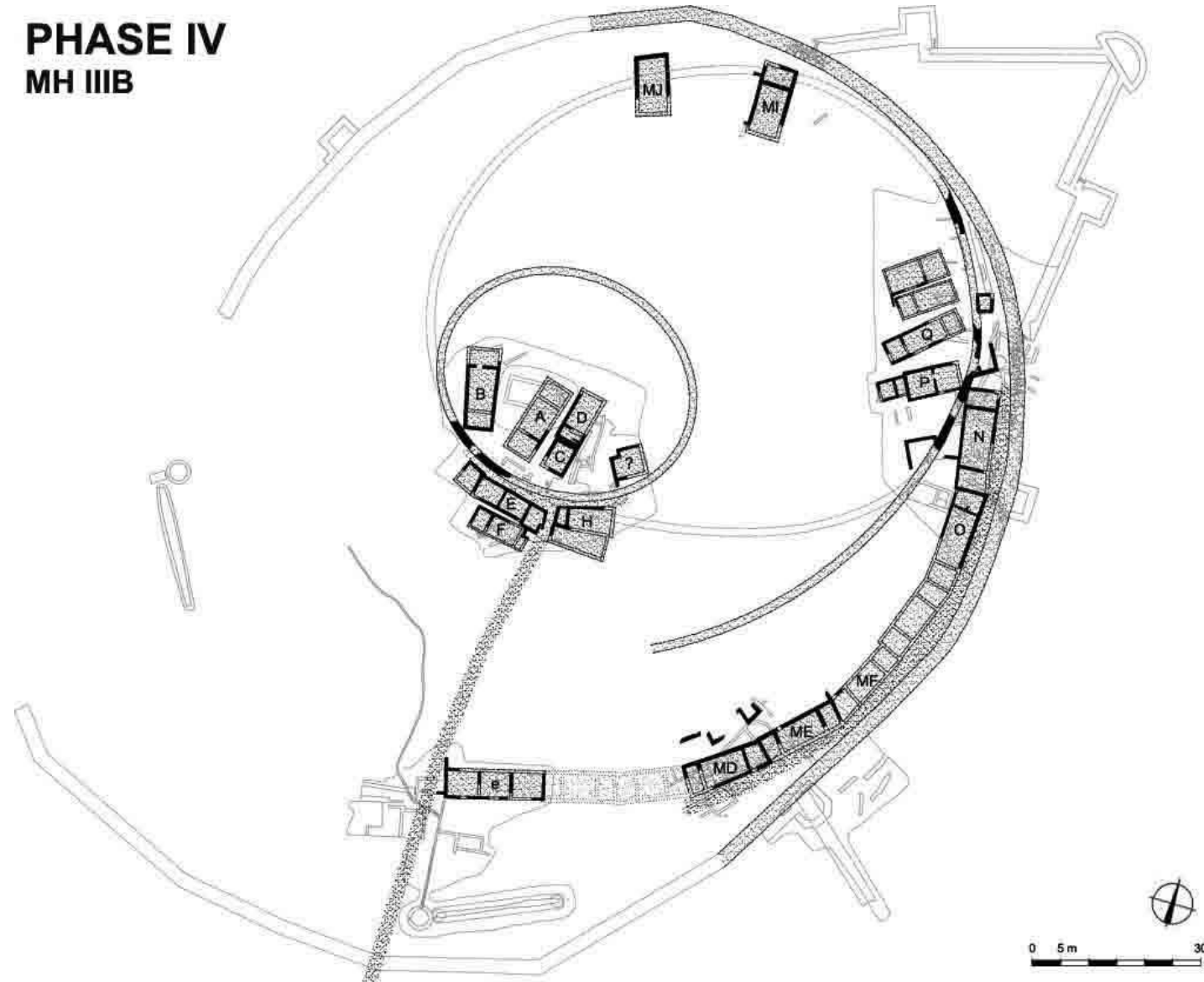

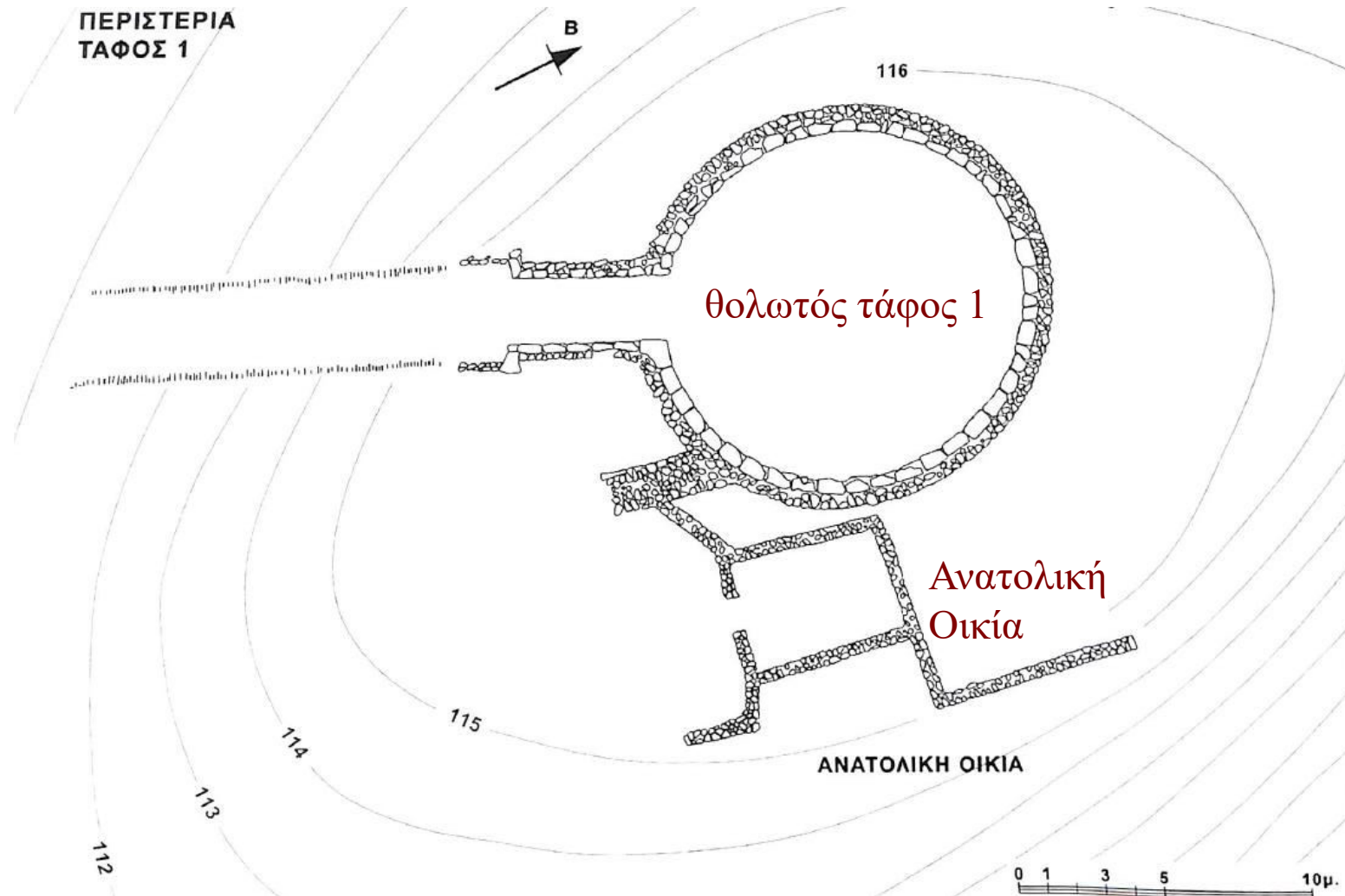
Αρχιτεκτονική για τους ζωντανούς

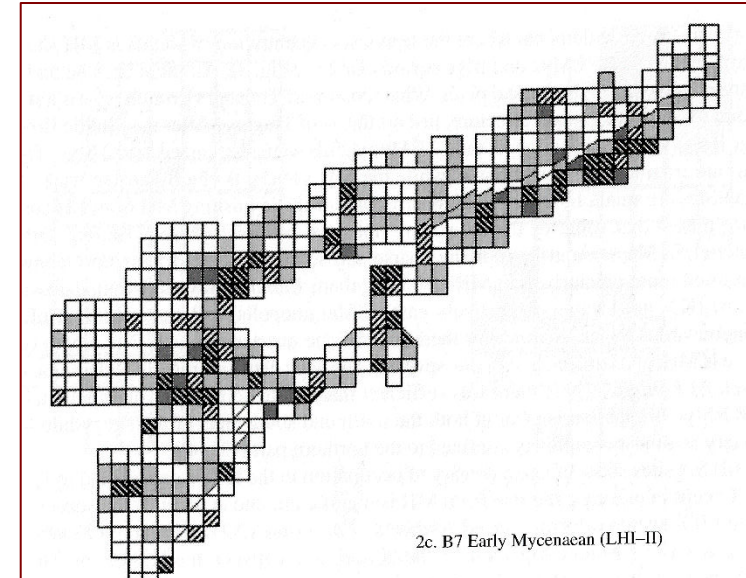
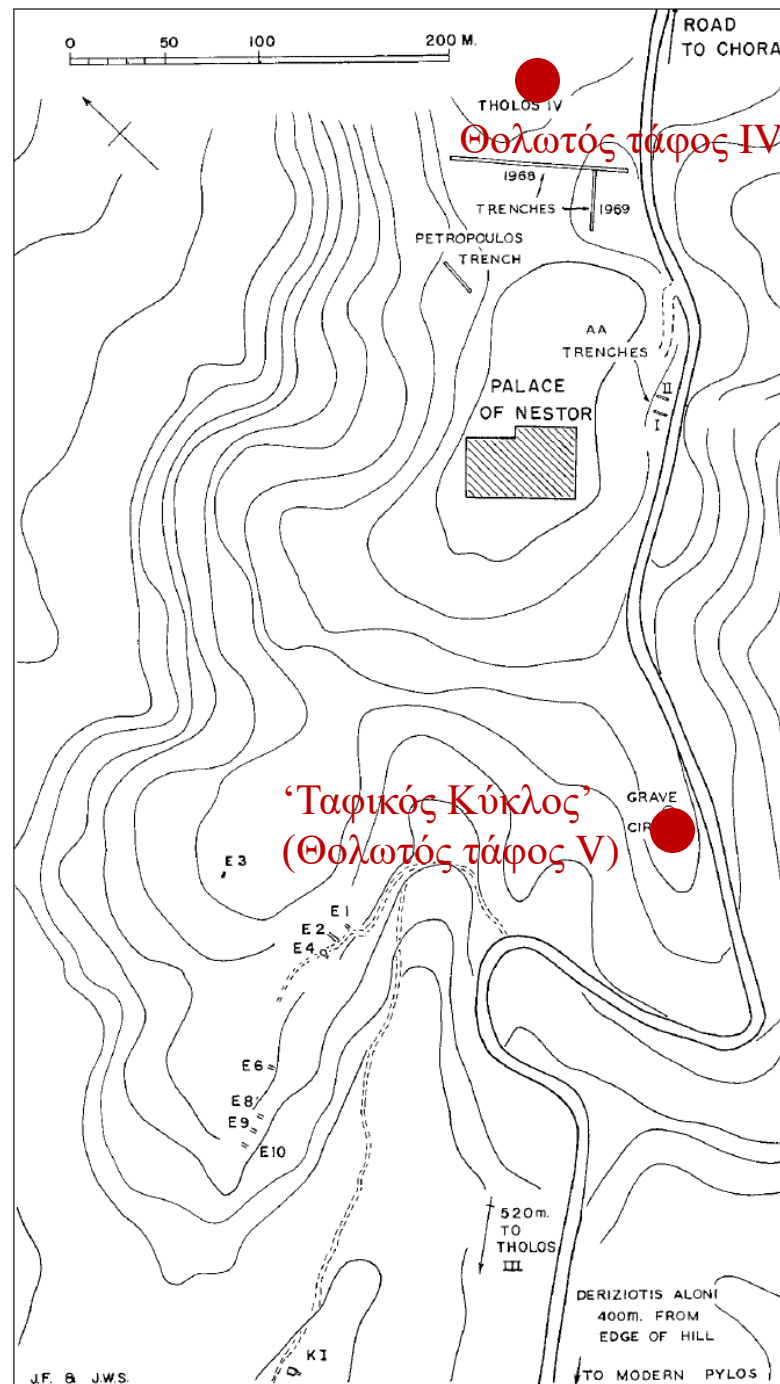
Άργος Ασπίς φάση IV (τέλος ΜΕ)

PHASE IV
MH IIIB

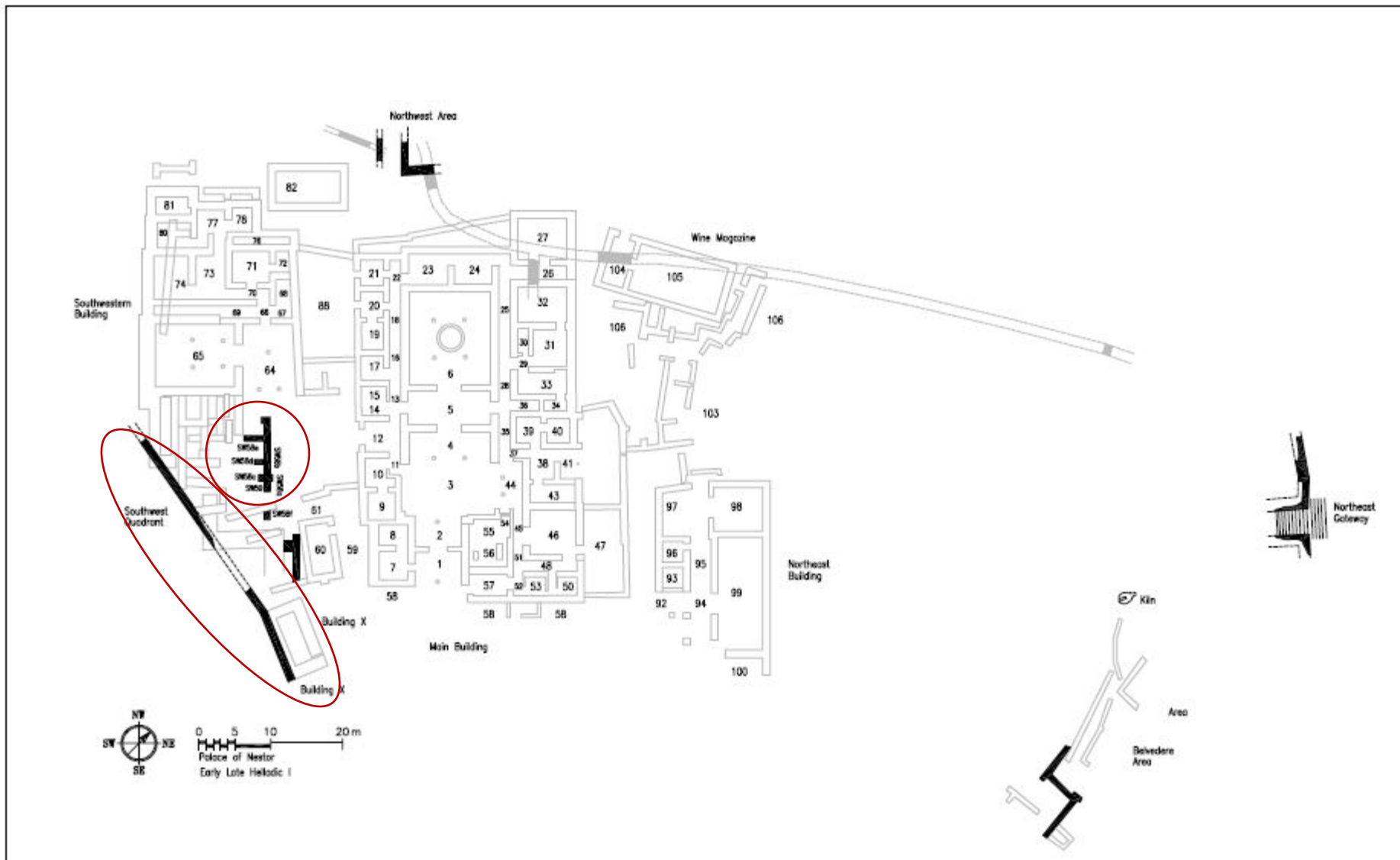

Ένα κυρίαρχο μοτίβο: η μετατροπή του οικιστικού χώρου σε ταφικό

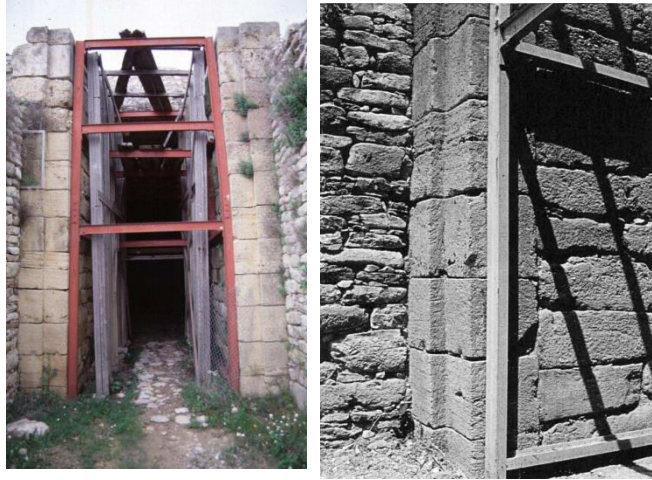

Επάνω Εγκλιανός
 Πυκνότητα Πρώμων Μυκηναϊκών ευρημάτων (PRAP)
 [κατά C. Shelmedine]

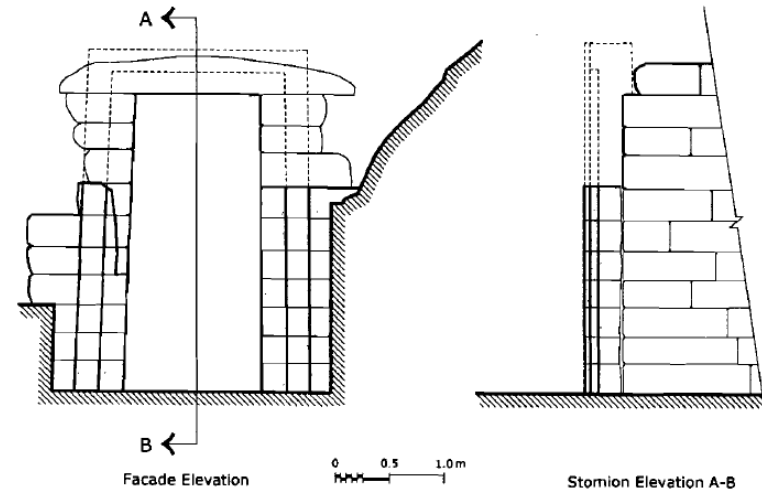

Ογκόλιθοι με ίχνη κοπής ή πριονιών σε δεύτερη χρήση σε κατασκευές ΥΕ I(;) χρονολόγησης το 'Ανάκτορο του Νέστορα' (διδασκαρική διατριβή M. Nelson [2001], fig. 79)

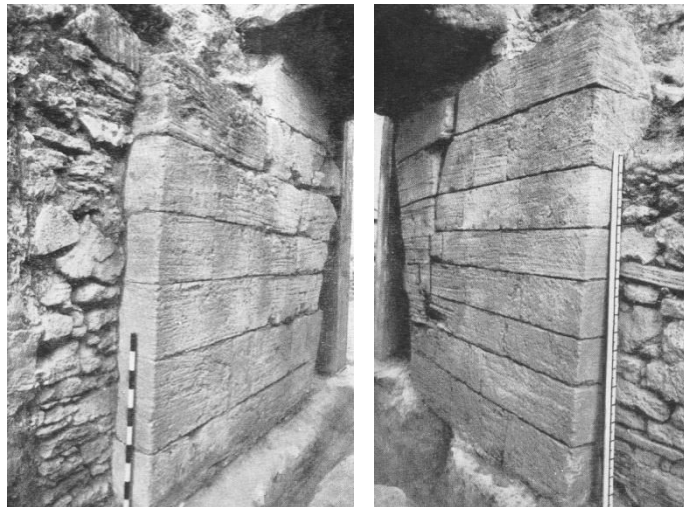
Αρχιτεκτονικές εκλεπτύνσεις στις προσόψεις των θολωτών τάφων

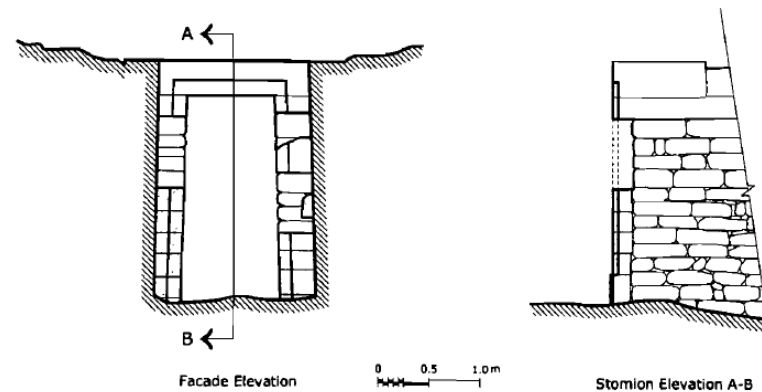
Περιστεριά θ.τ. 1 [ΥΕ ΙΙΑ]

Μυκήνες ('Τάφος των Λεόντων') [ΥΕ ΙΙΑ]

Τραγιάνα Βιγλίτσα θ.τ. 1 [ΥΕ Ι;]

Πρόσυμα [ΥΕ ΙΙΑ]

Κεραμικές μεταβολές: μια πλειάδα ανταγωνιστών

Κύπελλο τύπου Βαφειού (FS 224)
αμαυρόχρωμη διακόσμηση
Μυκήνες

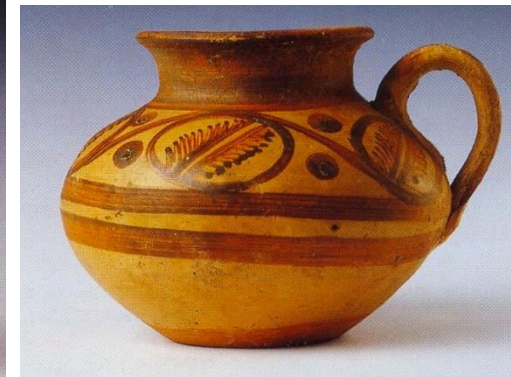
Ηπειρωτική πολύχρωμη κεραμική

Κύπελλο τύπου Βαφειού
(FS 224)
Μυκηναϊκή I τεχνοτροπία
Κόκλα (Αργολίδα)

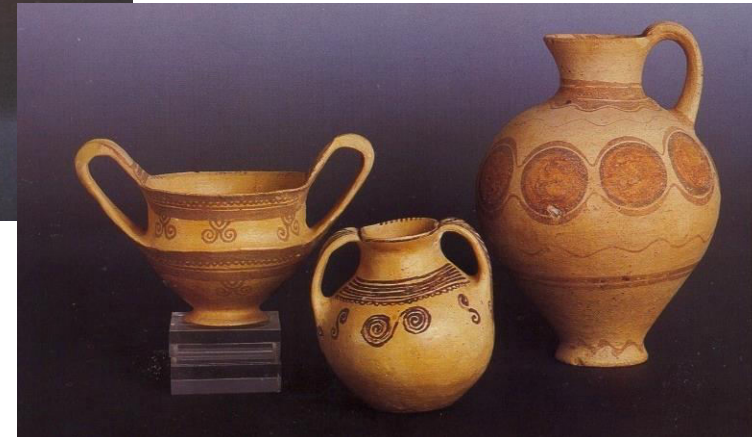
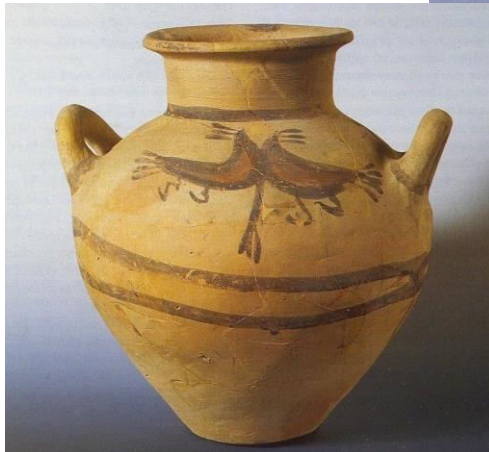
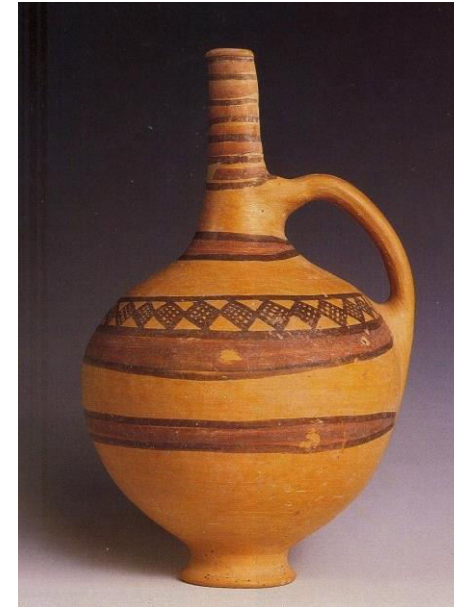

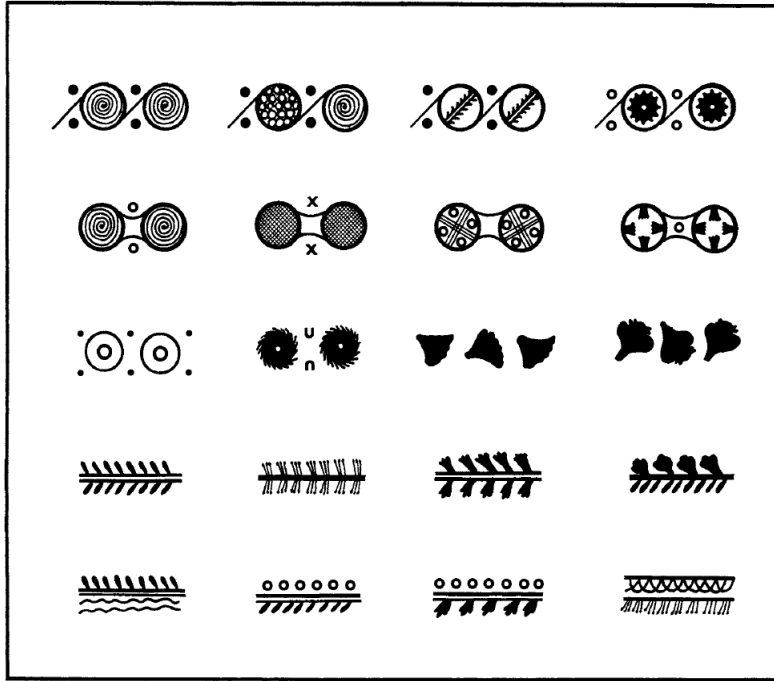
Μυκηναϊκή I τεχνοτροπία (παραδείγματα από τον 'Κύκλο' Α)

Κεραμική πολυχρωμία

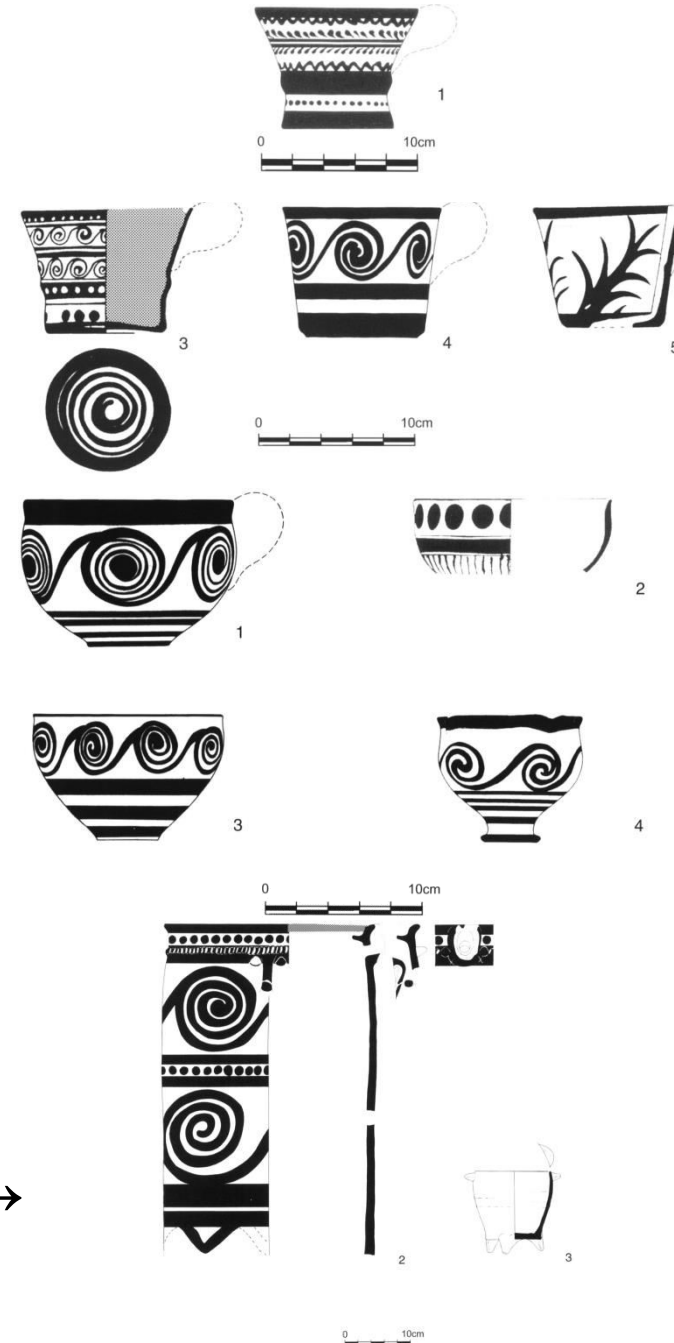
Πολυτελείς κεραμικοί ρυθμοί της ΥΕ Ι που δεν ακολουθούν τη Μυκηναϊκή τεχνοτροπία

Τυπικά διακοσμητικά μοτίβα της
Μυκηναϊκής Ι τεχνοτροπίας

ΥΜ ΙΑ διακοσμημένη κεραμική →
(κυρίως Κνωσιακά παραδείγματα)

Χρειάζονται πολλοί κόσμοι για να γεννηθεί ο Μυκηναϊκός...

Ευρώπη;

Κεντρική Ελλάδα

Ανατολία

Κυκλάδες

Αίγυπτος και Εγγύς Ανατολή

Κρήτη

Map labels: CHALKIDIKE, SAMOTHRAKE, TROAD, AEGEAN SEA, IONIAN SEA, PELOPONNISE, ACHAEA, AETOLIA, AEGINA, KRETE, KARPATHOS, RHODES, SYMI, PATMOS, KYTHERA, ANTIKYTHERA, ZAKYNTHOS, ELIS, ARCADIA, MESSENIA, LACONIA, KYTHIRA, SERIPHUS, MELISSA, KYTHIRA, ANTIKYTHERA, KARPATHOS, RHODES, SYMI, PATMOS, KYTHIRA, ANTIKYTHERA.

Scale: 0-200, 200-400, 400-600, 600-800, 800-1000+ km.

Artifacts shown: Gold jewelry (fibulae, diadem), pottery (amphora, kylix, jug), bronze bull head, stone spheres, ivory shell, bronze sword, gold diadem, ivory chalice.

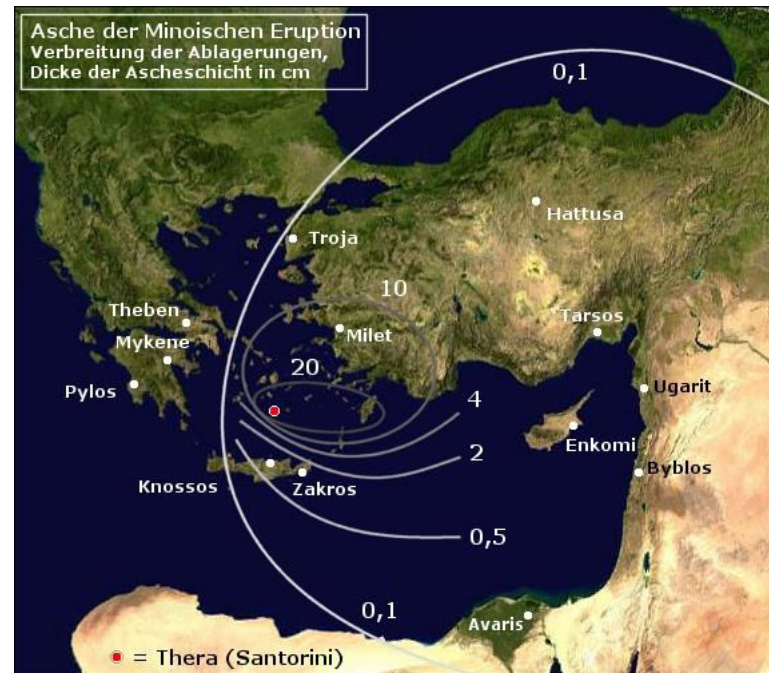
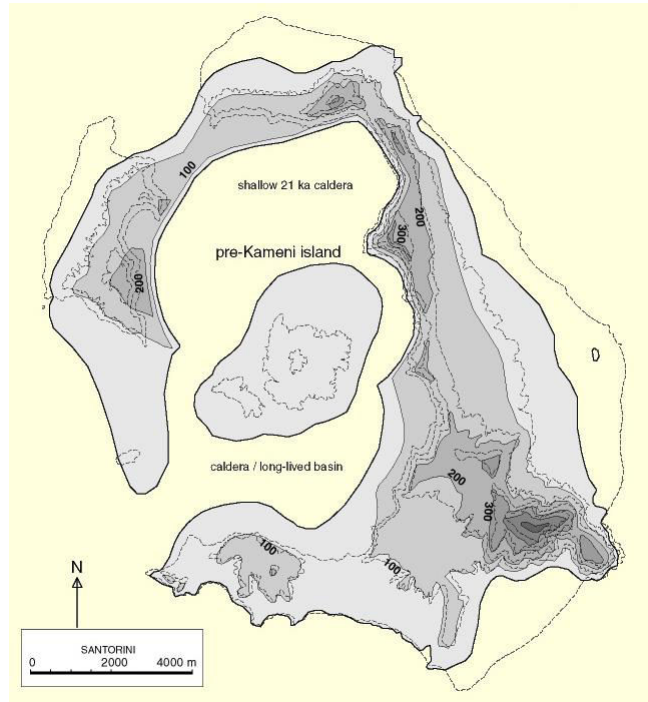
Το ‘φαινόμενο των Λακκοειδών τάφων’ στο σύνολό του

- Δεν εξηγούνται μόνο με όρους τοπικής εξέλιξης: δεν υπάρχουν πραγματικοί πρόδρομοι πριν την ύστερη ΜΕ (*ούτε η ταφή του πολεμιστή της Κολώνας στέκεται ως πρόδρομος των λακκοειδών τάφων*)
- *Παράλληλες αλλά διακριτές* εξελίξεις σε διαφορετικές περιοχές (όπως η Αργολίδα και η Μεσσηνία) δεν εξηγούνται από θεωρίες ‘εισβολέων’
- Η συγκέντρωση πλούτου με τη μορφή ταφικών κτερισμάτων δεν συνιστά ποσοτική αλλαγή, αλλά μια *δραματική ποιοτική αλλαγή: αντιπροσωπεύει ένα νέο τρόπο έκφρασης κύρους*
- Ο νέος κόσμος τεχνέργων και η εικονογραφία που φέρεται σε αυτά ανακλά *την ανάδυση μιας ‘αριστοκρατίας’* που βασίζει το κύρος της στην προβολή του αρσενικού προτύπου του *κυνηγού/ πολέμαρχου*
- Τοπικές τάσεις: η απογείωση των Μυκηνών στην όψιμη ΜΕ είναι εξαιρετική και χωρίς παράλληλο *εντός Αργολίδας*, ενώ η Νοτιοδυτική Πελοπόννησος βλέπει την άνοδο πολλών κέντρων (τοπαρχίες;)

Το ‘φαινόμενο των Λακκοειδών τάφων’ στο σύνολό του

- Τα *εξωτικά αγαθά* (με τις καλά τεκμηριωμένες *μεταμορφωτικές τους δυνατότητες*) σχετίζονται με το σύνολο των elite ταφών της ηπειρωτικής Ελλάδας, ακόμη και με εκείνες που προηγούνται της όψιμης ΜΕ (τύμβος Π Καστρουλίων, τάφος Κολώνας)
- Η νέα Μυκηναϊκή Ι τεχνοτροπία ξεκινά την πορεία της ως ένας ‘Μινωίζων’ ρυθμός για λίγα σχήματα ‘επιτραπέζιου’ χαρακτήρα και αρχικά αποτελεί *μία μειονότητα πολυτελούς κεραμικής* μεταξύ όσων προτιμώνται από τις elite της εποχής
- Πολύ σύντομα, στην ΥΕ ΙΙΑ φάση, ο ‘Μινωίζων’ διακοσμητικός τρόπος *θα εκτοπίσει* όλους τους κεραμικούς του ανταγωνιστές και *θα επικρατήσει* μεταξύ των πολυτελών κεραμικών ρυθμών

Η 'Μινωική έκρηξη' και οι συνέπειές της

Κλίμακα συμβάντος:

τεράστια(;)

Σχετική χρονολόγηση:

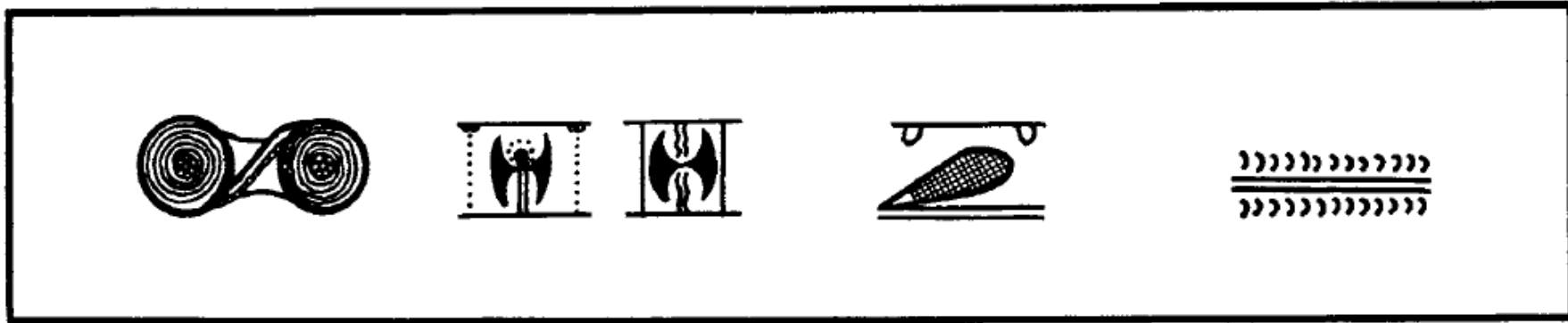
εντός της ΥΜ ΙΑ/ ΥΕ Ι

Απόλυτη χρονολόγηση:

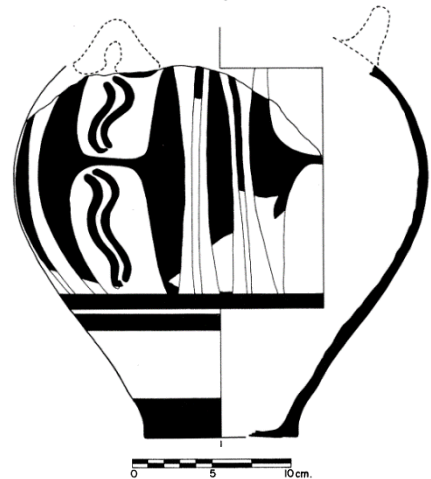
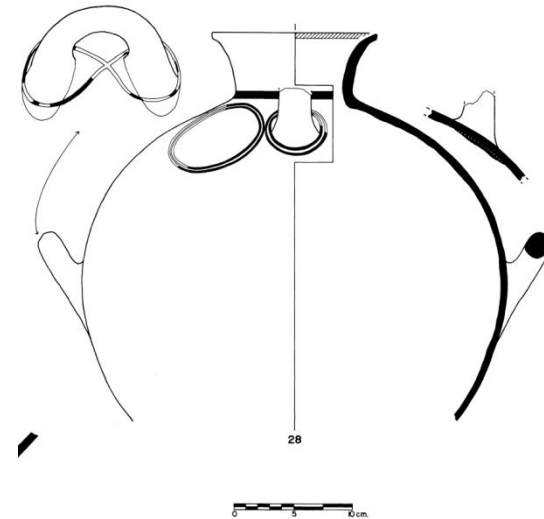
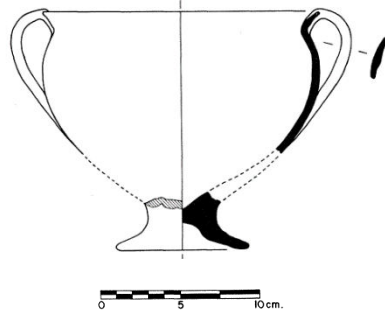
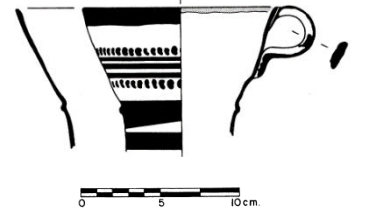
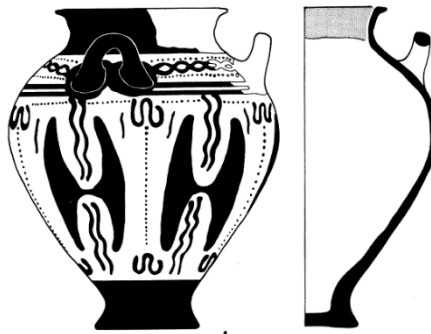
αντικείμενο μακρών και έντονων
διαφωνιών...

Υψηλή χρονολόγηση: 1650-1600 π.Χ.

Χαμηλή χρονολόγηση: 1550-1500 π.Χ. (τείνει να επικρατήσει)

Τυπικά Μυκηναϊκά ΙΙΑ μοτίβα (“domestic class”)

Μυκηναϊκή ΙΙΑ τεχνοτροπία
Τσούγκιζα (Κορινθία)
ΥΕ ΙΙΑ

Αιγινήτικη αμαυρόχρωμη
Τσούγκιζα (Κορινθία)
ΥΕ ΙΙΑ

Η Μυκηναϊκή ΙΙΑ (“palace class”) αντιγράφει την
Ειδική Ανακτορική Παράδοση της ΥΜ ΙΒ Κρήτης

Ψευδόστομος αμφορέας
Μυρσινοχώρι Ρούτσης θολωτός τάφος 2 (Δ. Μεσσηνία)
ΥΕ ΙΙΑ

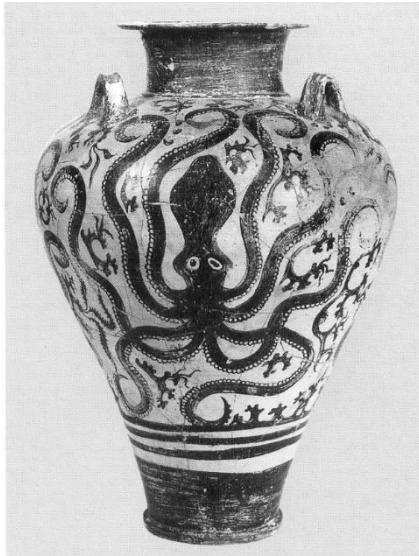

Ψευδόστομος αμφορέας
Μεγάλο Καστέλλι Θήβας (Βοιωτία)
ΥΕ ΙΙΑ

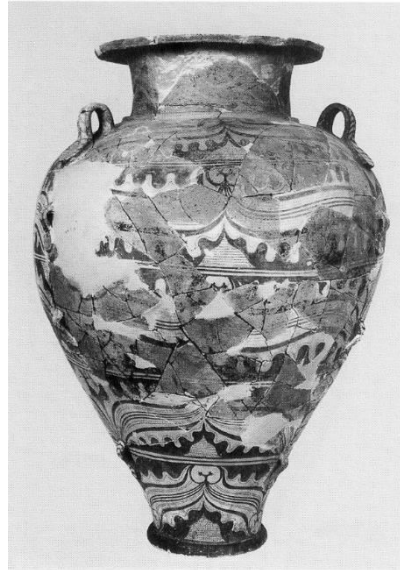

Ψευδόστομος αμφορέας
Ανάκτορο Κάτω Ζάκρου
ΥΜ ΙΒ

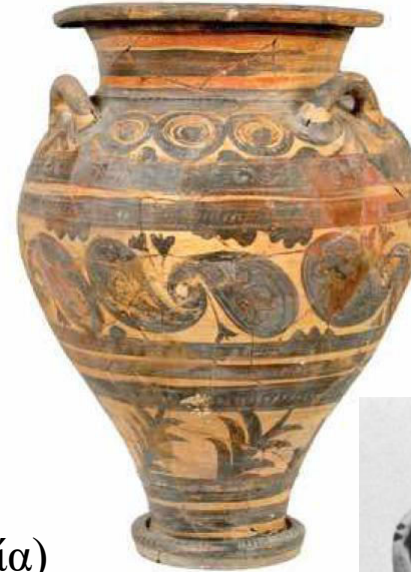
Η Μυκηναϊκή ΠΑ (“palatial class”) αντιγράφει την
Ειδική Ανακτορική Παράδοση της ΥΜ ΙΒ Κρήτης

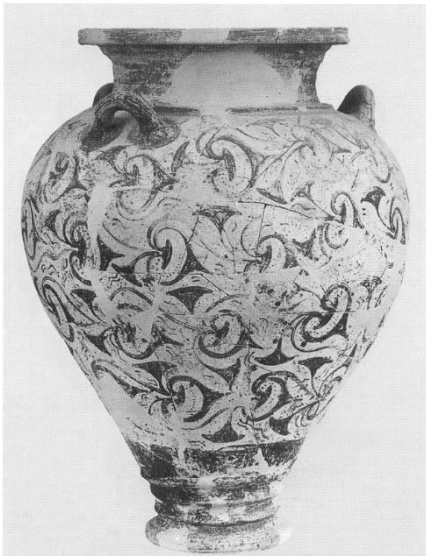
Πρόσυμμα (Αργολίδα)

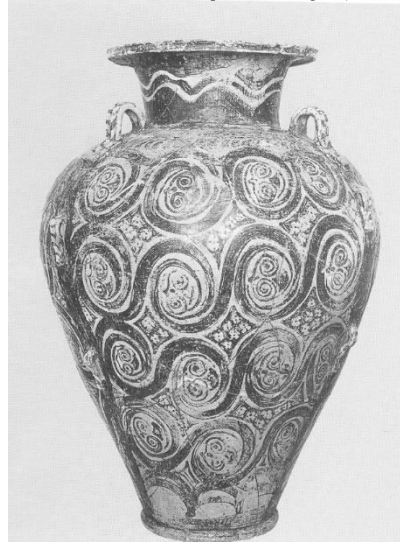
Κακόβατος (Ηλεία)

Ζάκρος

Ηπειρωτική Ελλάδα (άγνωστη προέλευση)

Δενδρά (Αργολίδα)

Κνωσός

Η ιστορική σημασία της μετάβασης από την Υστεροελλαδική Ι στην ΥΕ ΙΙΑ

Ποσοτικές και ποιοτικές μεταβολές

Υστεροελλαδική Ι

- Πειραματισμοί
  - ❑ σε περιοχές: θολωτοί τάφοι στη ΝΔ Πελοπόννησο (έμελλε να διαδοθούν)
  - ❑ σε μεμονωμένες θέσεις (βραχύβιοι): χρυσές προσωπίδες και λακκοειδείς τάφοι (Μυκήνες)
- Ευρύ φάσμα εξωτερικών επιδράσεων
  - ❑ Κρητικές, Κυκλαδικές, Ελλαδικές
  - ❑ περιστασιακά: Ανατολιακές, Αιγυπτιακές, Ευρωπαϊκές(;)
- Η ‘Μυκηναϊκή’ Ι τεχνοτροπία (Κυθηραϊκής < Κρητικής έμπνευσης) είναι μόνο μία από τις τεχνοτροπίες που απαντούν

Υστεροελλαδική ΙΙΑ

- Ορισμένα στοιχεία διαδίδονται ευρέως
  - ❑ Παράδειγμα: θολωτοί τάφοι εκτός ΝΔ Πελοποννήσου
- Ορισμένα στοιχεία διαμοιράζονται σε περισσότερες της μίας περιοχές
  - ❑ ανακτορικοί πιθαμοφορείς, τύποι κοσμημάτων
  - ❑ η πρακτική της πολλαπλής ταφής σε θαλάμους (κτιστούς ή λαξευτούς στο μαλακό πέτρωμα)
- Η ‘Μυκηναϊκή’ ΙΙΑ τεχνοτροπία εκρήγνυται ως προς το σχηματολόγιο και τη διακόσμηση